

МУХТОР ХУДОЙҚУЛОВ

КИРАКАШЛИКНИНГ КИРОИ ҲАНГОМАЛАРИ

(Ўйлаб топилмаган ҳикоялар)

Ёзувчи Мухтор Худоёқулов ўз масаллари, ҳажвий шеърлари ва ҳикоялари билан китобхонларга таниш. У яқинда «Киракашликнинг кирои хангомалари» деган китобни ёзиб тугатди. Муаллиф мазкур китобга кирган гоҳ кулгили, гоҳ жиддий тарздаги ўйлаб топилмаган, яъни ўзи кўрган-кечирган ҳикояларида ҳаётдаги турли воқеалар, кишиларнинг феъл-атворлари, турлича тақдирларни қаламга олади, ўқувчини гоҳ кулдириб, гоҳ ўйлатиб қўяди.

Мазкур китоб таниқли ҳажвчининг ўз китобхонларига навбатдаги совғасидир.

ЯРИМ ҲАЗИЛ, ЯРИМ ЧИН СЎЗБОШИ

Ўз ғамим етмасмиди — Мулла Мирфозил туйнукдан тушди, деганларидек шу «бозор иқтисоди» деган машмашаи серхархаша, хуносайи мушкул келди-ю, ҳаммани ҳар мақомга йўрғалатиб қўйди. Биров ўзини Отчопарга — савдога урди, биров фермер бўламан деб қишлоққа ғизиллади, биров ноилождан эшак бозорга далдолу яна биров хонаки сақичфурушга айланди. Бир туппа-тузук олим ошнам қимизхона очди, анув сафар кирсам «Бир янгилик ихтиро қилдим, қўйнинг ўпкасини сутда пишириб, яхна гўшт қилиб сотмоқчиман», дейди. Калласининг ишлаганини қаранг. Биздақа, маошдан бошқасини билмайдиган шўринг қурғурларга эса ҳар куни хотиннинг «дийдиё»си:

— Вой, кеча бозорга бир тугун пул билан тушиб, зўрға бир халта нарса олиб чикдим. Ҳамма нарса ошиб кетибди. Сизам ҳадеб телевизорга тикили-и-иб ўтиравермасдан кўчадан бирон нарса топиб келсангиз-чи!..

– Нима қил дейсан, хотин? Бозорга бориб ҳаммоллик қилайми?

— Нега ҳаммоллик қилар экансиз, худога шукур тагингизда машинангиз бор, ишдан кейин бир соат, ярим соат шундоққина кўча айлансангиз бўлмайдими? Ҳеч бўлмаса бензин пулингизни топармидингиз...

– Ҳа-я...

Ана шундай қилиб мен ҳам замоннинг зайли-ю, хотинпошшонинг қутқуси билан кўчадаги сон мингта киракашлар сафига қўшилдим. Чекингга тушса чекчайма-ю, бошга тушгани кўз кўради, деганларидек киракашлик ҳам осон иш эмас экан. Унинг кирои хангомаларидан бир чимдим-бир чимдим эшитишга тобингиз қалай?

КИРА ОЛИНМАГАН КЕЛИН

Бир куни Эски шаҳар тарафдан келаётган эдим иккита қиз қўл қўтариб, шаҳар марказига олиб бориб қўйишимни сўрашди. Йўлим ҳам шу ёққа эди, уларни олдим. Қизлар орқа ўриндикда кумри кушлардек одоб билан кетиб боришарди. Баъзибир қизларга ўхшаб шанғиллаб гаплашиш йўқ, шарақлаб кулиш ҳам йўқ. Беихтиёр уларни гапга солдим:

— Қаерда ўқийсизлар?

Қизлар ўзлари ўқийдиган олий ўқув юртини айтишди. У ерда танишларим кўп эди, бирма-бир сўраб чиқибман, қизлар ҳам кўпчилигини танишар экан.

— Бу домлаларни қаердан биласиз?— деб сўраб қолишди қизлар.

— Менинг ўғлим ҳам, келиним ҳам шу ерни битиришган,— дедим мен мақтангим келиб.

— Сизнинг келинингиз фалончими?— деб сўраб қолди бир пайт қизларнинг бири.

— Ҳа, нимаиди? — дедим мен. — Сиз қаердан биласиз?

— Биламан-да,— деди қиз тутилиброқ. Кейин аста қўшиб қўйди: — Унинг укасидан менга совчи келаяпти...

Уни қаранг-а, бу қиз менинг қудамнинг бўлғуси келини чиқиб қолди. Сал қулоғимга чалингандек бўлувди. Салкам қариндош...

Шу орада қизларнинг институтига ҳам етиб келдик. Ҳалиги қиз менга кира ҳақи бериш учун сумкасини очди.

— Тўхтаг қизим,— дедим мен унга. — Агар ростдан ҳам менинг қудамга келин бўладиган бўлсангиз сиздан ҳақ

олмайман. Қудамникага борганда яхшилаб меҳмон қилсангиз бўлди.

Қиз қизариб, «рахмат», деб тушиб кетди. Аммо менинг йўл кира ҳақим йўқ бўлиб кетмади. Ҳар сафар қудамникага борсам кира олинмаган келин елиб-югуриб хизмат қилади.

«АНУВНАҚА» ДОМЛА

Бир таксичи куёвим бор, у менинг гоҳ-гоҳ киракашлик билан шуғулланаётганимни кўриб маслаҳат берган бўлди:

– Энг муҳими — йўловчилар билан камроқ гаплашинг. Акс ҳолда ё таниш чиқиб қолади, ё бўлмаса сирингизни олволиб камроқ тўлашади.

Мен бу маслаҳатга «хўб» дейман. Аммо қурғур йўловчилар тинч қўйишмасдан савол беришгани-беришган. Машинамга ўтирган йўлочи кўпинча олдинги ўриндиқдами ё унинг ёнидами турган папкани кўради-ю, шу захоти гапга тутади:

– Домламисиз?

– Ҳа,— дейман ноилож.

– И-е, домлалар ҳам киракашлик қилишадими?— яна савол беради

йўловчим. У ёш, афтидан — талаба.

– Керак бўлса қилишади-да,— дейман мен елка қисиб.

– Сиз... анувнақа домла экансиз-да,— дейди йўловчим яна ўз мавзусини қўймасдан.

– Қанақа, анувнақа?— дейман мен сал жаҳлим чиқиб.

– Талабалардан... пора олмайдиган,— дейди йўловчим ҳамон ўз билганидан қолмасдан.

– Шунақадир-да,— дейман мен.

Талаба менга худди бошқа оламдан келган одамга қарагандай қарайди. Мен индамайман. Аммо у манзилга етгач кутилганидан анча кам кира ҳақи узатади:

– Энди, рози бўласиз-да, домла... Биз ҳам талааабамиз,— дейди у илжайиб.

– Бўпти, бўпти, тушақолинг,— дейман мен ва ичимда: «Пора оладиган домлалар бопласин сени», деб қўяман.

БИР МАШИНА СОМСА

Катта кўчадан кетаётган эдим ёшроқ бир бола тўхтатди.

– Мана бу ерда озгина нарсамиз бор, шуни Тезиков бозорига ташлаб келсангиз...

Масофа узоқ эмас, рози бўлдим. Бола машинага ўтириб йўл бошлади. Янги тушган кўп қаватли уйларнинг қарши тарафида қолиб кетган пастқамгина уйлардан бирининг эшиги олдига тўхтадик. Бола ичкарига кириб кетди ва бир зумдан кейин каттагина яшиқда усти ўралган нарсани бир хотин билан кўтаришиб чиқишди. Бола айтган юк шу шекилли.

– Юкхонанингизни очиб юборсангиз...

– Бу нима ўзи?— дедим мен ҳайрон бўлиб.

– Сомса,— деди хотин. — Бозор учун тайёрлаганмиз.

Мен «Оббо, бунақалигини билмабман-да, машинамга ёғи оқиб кетмасмикин», деб иккиланганимча юкхонани очган эдим ҳамки йўлнинг у томонидаги гаражлардан бирининг эшиги очилиб, ундан бир ҳамкасб ошнам чиқиб келса бўладими?

– Э, келинг, келинг, биз томонларга қандай шамол учирди?— деб мен билан сўрашакетди у. Хизмат юзасидан

«сири мардум» бўлган бу одамга «киракашлик қилиб юрибман» деб гўрда айтаманми?

– Э, шу, шу...— дея олдим холос.

Орадаги ноқулай сукунатни яна ошнамнинг ўзи бузди:

– Сомса буюртирган экансиз-да?— деди у машинага ортилаётган бир яшик сомсани кўриб. – Бу кўшниларим сомсани жуда боплашади-да! Нима, ўтириш қиляпсизми?

– Йўғ-е, ҳа... ҳа...

– Биз беҳабар қолибмиз-да?— деди ошнам сўнг мени хижолатдан чиқариш учун елкамга қоқди: – Майли, майли, кейинги сафар эсдан чикмасмиз... Олиб боринглар, сомса деганни иссиқлигида дастурхонга тортган маъкул...

– Албатта, албатта... Б-б-боринг...

Сомса машинанинг юкхонасига зўрға сиғди. Сомсафурушлар эса ёнимга ўтиришди. Мен ошнам билан хайр-хўшлашиб газни босдим. У менинг сомсага кўшиб сомсапазларни ҳам олиб кетаётганимга тушунмасдан анграйганича ортимдан қараб қолди.

ҚАЕРДАСАН, ТАҚАЧИ?

Бешёғочга яқин бир ички кўчада кетиб бораётган эдим бир уйдан чиқиб турган икки хотину бир қизча машинамга қўл кўтаришди.

– Онамларни шундоққина Тақачига ташлаб қўйинг,— деди ёшроқ жувон ва «Хайр, ойи, яхши боринг», деб онаси билан хайрлашди. Мен Тақачи маҳалласининг қаердалигини билмас эканман, шу боисдан кўзғалатуриб йўловчи аёлдан сўрадим.

– Вой, Тақачини билмайсизми?— деди ҳалиги аёл ва

тушунтира кетди: – Шундоққина Шофайзикулоқдан чиқиб Кўкча Октепасидан ўтилса Тақачи-да, айланай..

Мен бу маҳалларни ҳам шунчаки билардим, аммо номус куч, хўп дегандай қилиб қўйганман – йўлга тушдим. Йўл сўрови билан йўловчию менинг ўртамда «сухбат» пайдо бўлган экан, ҳалиги қаригина хотин гапга бир тушиб кетди денг: Кўп ўтмасдан мен бу аёлнинг ҳозиргина уйидан чиққан куёвининг ношудлигию. ўғилларининг топарман-тутарманлигини билиб олдим. (Ўғиллари менга ўхшаб «одамларнинг ҳожатини чиқаришаркан» – яъни киракашлик қилишаркан), Ўзи «яхшигина юрган» экану яқинда тоби қочиб қолибди, яъни «ичкетар» дардига йўлиқибди, бу дард куриб кетгур ёмон бўлар экан... ва ҳоказолар. Бошида бекор йўл сўраган эканман, ўзимдан ёши катта одамнинг кўнгли қолмасин деб «ҳи-ҳи»лаб бораяпман, қани энди гапдан тўхтаса кампир тушмагур. Тақачига эса ҳамон етганимиз йўқ. Жоним ҳикилдоғимга келгандай бўлди. Юра-юра мен ҳам, машинам ҳам чарчади, кулоқ эса тамом битди. «Ҳи-ҳи»ламай қўйсам ҳам кампиршо олдинги шиддат билан гап устига гапни қалаб бораяпти. У «Ана, Тақачига келдик», дегандан кейин ҳам чамамда тўртга муйилишдан бурилиб, саккизта кўчани босиб ўтдиг-ов. Ниҳоят кампиршони эшигининг таккинасига олиб бориб туширдим. У тугун устига тугун рўмолчасини атайлабми жуда имирсилаб очдию арзимаган пул узатди:

– Камига рози бўласиз-да, болам...

– Э, мингдан-минг розиман, тезроқ тушинг, хола...

Қайтишда машинам ўнқир-чўнқирларда «тақа-тақа» қилиб тақирлар, мен эсам «Тақачини энди елкамнинг чуқури кўрсин-а», деб ғудуллар эдим.

ҲАКИМ ПАТТАЧИНИНГ НАБИРАСИ

Кечки пайт Бешқайроғоч томондан келаётган эдим, йўл четида бир одам қўл кўтарди. Рўпарасига келиб тўхтаган эдим, сап-сариккина, кўзлари аланг-жаланг йигит экан, бошини деразадан тиқиб:

– Ху анув ерга – маҳалла ичига кириб яна шу ерга келамиз, фалон сўм бераман,— деди.

Қаранг, фалон жойга олиб борарканману, яна қайтариб олиб келиб қўйсам фалон сўм оларканман. Тўғриси, бу таклиф менга ёкмади. Аммо қуруқ кетгандан кўра:

– Мен бу ерларни яхши билмайман, борадиган жойимиз узок эмасми?— деб сўрадим.

– Яқин, шундоққина жойда,— деди йигит.

– Майли, кетдик.

Йигит айтган жой анчагина масофа экан, уни олиб бориб бир уйга кириб чиққунча кутиб турдим, кейин яна чиққан жойига олиб келиб қўйдим.

– Яна ичкарироққа олиб кириб қўйинг, юз сўм қўшиб бераман,— деди йигит.

Энди буниси ортиқча.

– Умуман олганда ҳар қандай такси бунақа ишга бормайди, борса ҳам кутиб турганига ҳам ҳақ олади. Ўзи ҳам ошиб кетди тўлайдиган ҳақингиз,— дедим мен йигитга.

– Э, ока, нима девотсиз!— деб бирдан сайраб кетди ҳалиги йигит. – Биласизми ким билан гаплашвотсиз? Мен ҳў, Ҳаким паттачининг набираси бўламан-а? Қирқ йил Эски Жува бозорида паттачилик қилганлар! Нима девотсиз?

– Афсуски, бобонгизга ишим тушмаган экан,— дедим мен.

– Менинг бувамни Тошканда танимаган одам бўлмаган, билдингизми? Унақамас-да, энди! Мана, биз набиралари ҳам у кишининг ишларини давом эттирвобмиз!

Қарасам, йўлдовчининг «монолог»и тугамайдиган. «Кел, шуям хафа бўлмасин», деб айтган жойига олиб бориб қўйдим ва бу довдирама-шовдирама йўловчимдан қутилдим.

Саломат бўлинг, Ҳаким паттачининг набираси!

ХОТИНДАН КУЙГАН ҲОТАМЖОН

Эски Жува бозоридан ўтиб бораётган эдим бир йигит қўл кўтарди:

– Бодомзорга олиб бориб қўйсангиз,— деди у.

«Йўли узокроқ бўлса ҳам «ҳар қалай бўш кетгандан кўра», деб рози бўлдим. Йигит тўлагина халтасини олдинги ўриндикнинг тагига жойлаштирди-да, кейин ўзи ўтирди.

– Энди, бозор қилмаса бўлмайди-да,— деди у менга қараб.

– Ҳа, албатта,— дедим мен машинамни ўрnidан қўзғатиб.

Йўловчи йигит эса бозордаги нарх-навонинг баландлигидан нолиб кетди:

– Картошка тўрт юз эллик сўм, пиёз беш юз сўм. Бунақада қанақа бўлади?

Мен бош силтаб уни қувватлаган бўлдим. Йигит эса ҳаётдан шикоятини бирма-бир тўқиб ташлай бошлади.

– Бунинг устига хотиним ҳам кетиб қолди...

– И-е, нега?— деб сўрадим мен.

– Э... анувнақа чиқиб қолди...

– Қанақа?

– Э... юриб кетди...

– Нимага юриб кетади?– дедим мен ҳамон уни тушунмасдан.

– Э, ака, ўзим ошпазман,– гап дастурхонини ёзиб юборди йигит. – Ишдан кеч келиб, эрта кетаман. Шу... хотинга қарашга ҳам қўл тегмайди денг... Шунданми хотиним «Сиз билан турмайман», деб кетворди-қўйди. Кейин билсам бошқани топиб олган экан... Бунга нима дейсиз, ака?

Мен бу йигитга (исмини сўрасам — Ҳотамжон экан) ачинган бўлдим ва:

– Э, унақа бўлса қўяверинг, бошқасига уйланасиз-қўясизда,— деб уни юпатган бўлдим.—

– Йўқ, энди сираям уйланмайман,– бошини сарак-сарак қилди йигит. – Хотин зотидан қўлимни ювиб қўлтиғимга артдим.

– Қўйинг, ундай деманг, насиб қилса яна бирортасини учратиб қоларсиз,– дедим. – Дунёда нима кўп – хотин зоти...

– Ҳеч, ҳечам уйланмайман,– деди Ҳотамжон қатъий қилиб. – Буларга ишониб бўлармиди... Биттасини олсаму у ҳам кетиб қолса... Қилган харажатимга куйиб қолавераманми? Энди уйланадиган аҳмоқ йўқ! Мен, ака., тўтикуш боқаман. тўтикуш – вафо, хотин – жафо!– деб ўз сўзини тугатди йўловчим.

Бу орада Бодомзорга ҳам етиб келган эдик. Хотиндан куйган Ҳотамжон халтасини кўтарганча машинамдан тушиб қолди.

БЕШИКФУРУШ БИБИГУЛ ОПА БИЛАН ИККИ ОҒИЗ «ШАКАРГУФТОРЛИК»

Юнусободдан келардим. Бу томонларни ёқтирмайман — марказдан одам бўлади-ю, кетишда қуруқ кетасан. Анчагина йўл — алам қилади. Шу хаёллар билан кетаётган эдим кўприқдан ўтаверишда бир аёл қўл кўтарди.

— Чорсуга, бешикбозорга,— деди аёл. Гапидан у қозоқ эди.

Аёл машинага ўтирди-ю, кўзғолдик. Бирдан у менга қараб:

— Неча пул бўлади?— деб сўради.

— Билмадим, ўн километрча келса керак. Шунга қараб бераверасиз-да,— дедим мен.

— Мен километр-пилотрингни билмайман, уч юз сўм бераман,— деди қозоқ хотин шартта.

Турган гапки ўн километрча жойга бу арзимаган йўл ҳақи олиш менга ёқмади. Қозоқ аёлнинг ўйламай-нетмай гапирган гапига яраша мен ҳам «машина эшак арава эмас»лигини, юрган йўлимиз ҳам «қозоқ чўли эмас»лигини айтиб ташлагандай бўлдим. Бу гаплардан қозоқ аёлнинг жаҳли роса чиқиб кетди ва «мени қозоқ деб ҳақорат қилдинг, ўзинг сортсан»,— деб бобиллаб берди. Қарасам, ўзаро бошланган «шакарғуфторлик» ҳақиқий даҳанаки жанг тусини олаяпти. Бир кўнглим йўлда машинани шартта тўхтатиб тушириб юборайми ҳам дедиму, лекин шайтонга ҳай бериб: «Кетса кетар, берганини берар, барибир бўш келаётган эдим-ку», — деб жаҳлимни ичимга ютдим.

Нихоят Чорсуга келдик. Қозоқ аёл «Бешикбозорга деганман», деб туриб олди, машиналар тирбанд бозор йўли оралаб уни ичкарига олиб кириб қўйдим. Ўша ёққа бурилаётиб ўртадаги совуқчилик бироз юмшасин учун: «Бешикни кимга олаяпсиз, набирагами?»— деб сўраган бўлдим. Менинг мулоимгина берган саволимга «ялт» этиб

қараган қозоқ аёл: «Менинг набирам кўп, Қозоғистоннинг бутун Жамбул вилоятини бешик билан таъминляяпман, қозоқ болалар маза қилиб ётишибди ўзбекнинг бешигида»,— деб жавоб қилди. Шундан билдимки у бешикфуруш экан. «Э, яшанг, опа, ўзбек бешигининг доврўгини тарата беринг, бозорингизни берсин»,— дедим мен. Яхши гапга илон инидан чиқади, ёмон гапга — мусулмон динидан, деганларидек бир оғиз яхши гапимга ҳалиги қозоқ опа (исми Бибигул экан) жуда эриб кетди:

— Кўп жахси одам экансан-ов, бунақа таксичини умримда учратмовдим,— деб раҳматлар айтиб, кўнгилдагидан ҳам кўпроқ ҳақ тўлаб тушиб кетди.

БАХТ УЙИГА ШОШИЛГАНЛАР

Бир иш билан шошилиброқ кетиб бораётгандим бир йигит билан қиз қўл кўтариб қолишди.

— «Бахт уйи»га ташлаб ўтсангиз...

Улар айтган жой йўлим усти эди, мен рози бўлдим. Йигит билан қиз машинага ўтиришгач мен ҳазил аралаш улардан:

— Ростдан «Бахт уйи»га бораюпсизларми ё ўша жойда яшайсизларми?— деб сўрадим.

— «Бахт уйи»га никоҳдан ўтиш учун кетяпмиз,— деди йигит. Кейин мендан сўради:— Телефонингиз борми?

— Бор. Нимаиди? — деб сўрадим мен ажабланиб.

— Сизни тўйимизга айтардик,— деди йигит.

— Раҳмат,— дедим мен. —Тўйларингиз яхши ўтсин, бахтли бўлинглар.

Кейин йўл-йўлакай улардан ўқишларини, ишларини сўрадим, қиз ўқишни тамомлаган, йигит эса энди олий ўқув юртига ўқишга кирмоқчи экан.

– Ўқиймиз-да, худо хоҳласа...– деди йигит.

Мен йигит билан уёқ-буёқдан гаплашиб келдим, келин бўладиган қиз эса гапга қўшилмай одоб сақлаб индамай келарди. Кўп ўтмай улар айтган жойга – йўл бўйидаги ҳашаматли «Бахт уйи»га етиб келдик. Йигит билан қиз мен билан хайр-хўшлашиб тушиб қолишди. Мен Бахт уйига шошилаётган бу икки бахтли ёшга чин дилимдан бахт тилаб жойимдан кўзгалдим.

НОУМИД ОШИҚҚА ДАЛДА

Машинамга ўтирган кичикроқ жуссали йигит ўриндиққа жойлашмасданоқ қўл телефонини ишга солди:

– Алло, Лиля, мен кетаяпман...

Аммо бу хабар уёқдаги одамга ёқмади шекилли йигит сўзининг давомини қаттиқроқ давом этди:

– Нима, нима? Нима деяпсан, Лиля, нега сен мен билан учрашмас экансан, нима бўлди ўзи? Нима, эрталаб чап ёнинг билан турганмисан? Менга қара, Лиля... Нега сен мен билан бунақа гаплашяпсан?..

Аммо нариги томон ён берай демасди. Бундан йўловчимнинг жаҳли чиқа бошлади:

– Шошма, шошма Лиля! Мен ҳозир олдингга кетаяпман. Чиқкин, ҳаммасини гаплашиб оламиз... Нима-нима? Ким айтди сенга? Бемаъни гапларни гапирма, Лиля! Олдимга чиқ, ҳаммасини ҳал қиламиз. Нима-нима? Ҳеч нарса ҳал

бўлгани йўқ, бошимни қотирма, Менга қара Лиля! Кейин пушаймон бўласан!

Йигитча табора ҳаяжонланар, қизнинг унга нисбатан салбий муносабатидан қизишиб товушини янада баландлатиб дўқ-пўписа қилишга ўта бошлади. Бу сўзлашувга беихтиёр гувоҳ бўлиб қолган мен анчагача индамай бордим, аммо қарасам йўловчим тобора жазавага тушаяпти, қизнинг раддиясига у чидолмайдиганга ўхшайди. Мен унга ачиниб кетдим ва йигит нафасини ростлаш учун бир дақиқа тин олишини пойлаб туриб:

– Йигитча, қизингизга юмшоқроқ гапиринг, албатта чиқади,– дейишга улгурдим.

Йигит менга «ялт» этиб қаради-ю, «тушундим», дегандай бош ирғади. Кейин яна телефонига тутунди:

– Лиля, менга қарагин, мен сени кўрмасам бўлмайди. Майли, бир дақиқага бўлса ҳам чиккин...

Ҳа, яхши гапга қиз бола экан-ку, илон инидан чиқади, дейишади. Йигитча айтган манизилига етди-ю, анча хотиржам ҳолда менга «Раҳмат», деб тушиб кетди. Ноумид ошиққа берган далдам, ишқилиб, иш берсин-да...

ҚЎЛИНИ САЛ КЎТАРГАН КЕЛИН

Катта кўчада келаётгандим, йўл четида турган бир ёш жувон қўлини сал кўтаргандай бўлди. Қарасам менга қараб турибди. Тўхтадим. Борадиган жойини айтди. Мен унга: «Машина тўхтатмоқчи бўлган одам сал дадилроқ кўтаради-да қўлни», десам, у: «Пулим камроқ эди, шунинг учун...»— деб қолди. Маълум бўлишича, у Самарқанддан келган экан, сиртдан ўқиркан, энди уйига қайтаётган экан. Ёнида

шаҳарлар аро автобусга етадиган пули қолибди холос. Автобус эса шаҳар четидаги шоҳбекатдан кетар экан. У ўша ерга қандай етиб олишни ўйлаб турган экан.

Мен унга энг яқин ва арзон йўл — «метро» билан бориш эканлигини тушунтирдим ва метро бекатига элтиб қўйиб, пул олмадим. Келин миннатдор бўлганча йўлига кетди.

АНА ТАНИШУ, МАНА ТАНИШ...

Киракашликда кимларга дуч келмайсану, қанақа гапларни эшитмайсан киши... Машинамга ўтирган икки йўловчи ҳам ўзаро бемалол суҳбатлашиб боришаркан, гап уларнинг бир умумий танишларига бориб тақалди. Ҳикоя қилувчи ўша одамнинг ниҳоятда ишбилармонлигидан, «шоҳида эмас — баргида юриши»дан сўз очиб қолди. Унинг ҳикоя қилишича ўша танишлари қандайдир бир каттароқ бошлиқнинг олдига бир иш билан кирган-у, аммо иши битмаган. Ҳалиги одам ўз ишини битириш учун танишларидан ёрдам сўраган, улар эса ўз навбатларида ҳалиги бошлиққа кўнғироқ қилишган. Ҳалиги одам ўша бошлиққа яна рўпара бўлганида бошлиқ унга:

— Менга сенинг тўғрингда ҳокимиятдан кўнғироқ қилишди, вазирликдан кўнғироқ қилишди, банкдан кўнғироқ қилишди, билдим, танишларинг кўп экан. Кўнғироқ қилмаган битта гўрков қолди холос, афсуски гўрковдан танишинг йўқ экан-да?— деб истехзо қилибди.

— Нега бўлмас экан, бор, Чигатой кабристонининг гўркови танишим, бирор иш-пишингиз бўлса бемалол айтаверинг,— дебди ҳалиги одам.

Ҳикоя шу ерга келганда уни айтувчи ҳам, эшитувчи ҳам кулиб юборишди, мен ҳам беихтиёр бу кулгига қўшилдим.

Ҳа, танишинг кўп бўлса, юкинг ерда қолмайди...

«ТИЛЛА» ҚИЗЛАР

Машинамга кўп қизлар, аёллар ўтиришади, улар турли хил: гоҳ бидир-бидир талаба қизлар, гоҳ икки ёнида икки боласи — маъсума келинлар, гоҳ пардоз-андозли, такаббур келинойилар, фармонбардор «опоқи»лар... Ёзувчилик кузатуви қурмасин — кўпларининг касб-корларини ҳам билиб оламан: «ўлсам ўламанки мен сендан қолишмайман» қабилида ўзаро сўзлашиб борган уч мактаб директорини ҳам, тушишда яп-янги беш юз ёки мингталикни узатадиган камгап банк ходимларини ҳам, ҳар сўмини ҳисоблаб йўл қақи тўлайдиган бозорчиларни ҳам, қисиниб-қимтиниб машинага чиқиб-тушувчи яхши уй бекаларини ҳам билиб олганман.

Бу қизлар эса уларнинг ҳеч қайсисига ўхшашмасди. Икковлари ҳам яхши кийинган, сочлари ҳам ё ўзи, ё бўялган — тиллоранг, ҳаракатлари сипо, гаплари бамаъни. Улар нима касбда эканлар? Ўқитувчи эмас (гапларида заҳар йўқ), тиббиётчилар ҳам эмас (бу касбагилар «тез ёрдам»дан бошқа машинада юришмайди). Аммо бу қизлар ҳам, барибир, жиддий касб эгалари эканликлари уларнинг гап-сўзларидан сезилиб турарди.

— Банкда ишлайсизларми?— деб таваккал сўрадим мен.

— Салгина адашдингиз, амаки,— деди қизлардан бири.

— Биз тилло магазинида ишлаймиз.

— «Тилло» қизлар экансизлар-да,— дедим мен

кузатувимнинг тўғри чиққанидан хурсанд бўлиб.

— Шунақа десангиз ҳам бўлаверади,— дейишди қизлар кулишиб.— Дўконимизга келинг, келинойимга тилло узук, сирғалардан олиб беринг...

— Раҳмат, худо ҳоҳласа...

Қизлар манзилларига етиб тушиб қолишди, мен эса йўлимга кетдим. Машинамга «тилло» қизлар чиққанидан жуда мамнун эдим. Уларга бахт тилайман.

КЎЗ ТЕГМАСИН, ЗУҲРО ҚИЗ!

Чиройлигина бир қиз машинамга қўл кўтарди:

– Кўкча масжидидан ўтиб чапга кирамиз...

Уни машинамга олдим, орқа ўриндикда йўловчи бор эди шекилли, қиз олдинги ўриндикқа ўтирди. Кейин ўша йўловчи тушиб қолди, у билан манзилга қараб кетаяпмиз. Беихтиёр кўз қиримни ташлайман, жуда келишган, замонавий қиз, кўзида қора кўзойнаги ҳам бор. Аммо бирор баҳонаю-сабабсиз неварам тенги бу қизга гап ташлаш одобдан эмас. Мана Кўкча масжидидан ҳам ўтдик, у кўрсатган кўчага ҳам бурилдик. Аммо маҳалла ичига киришимиз билан йўлдан адашгандек бўлдик. «Шу ер эди шекилли...»– деб атрофга қарай бошлади ҳалиги қиз.

– Кечирасиз, уйингизга келаётган эмасмидингиз, каерга бораётган эдингиз?– деб сўрашга мажбур бўлдим мен.

– Ҳалиги... битта домланикига, ўзимни ўқитгани келаётувдим,— деди йўловчи қиз. – олдин бир марта келгандим...

Қиз борадиган жойни ўткинчилардан сўраб-суриштирдик, кўрсатиб юборишди.

–Нега... ўзингизни ўқитаяпсиз?– деб сўрадим мен шундай ёшгина қизнинг бу ҳолатидан биров хайрон бўлиб.

– Кўз тегмасин, деб...– жавоб қилди қиз.

– Ўзингизга кўз текканини каердан билдингиз?– деб сўрашда давом этдим мен.

–Ҳоҳлаган ўқишимга киролмадим,– деди қиз. – Умуман, ишларим юришмайроқ турибди, шунинг учун домлага дам солдирмоқчиман-да...

Мен нима дейишимни билмай қолдим, аммо шундай ёш қизнинг бунақа, кўпроқ кекса одамлар ишонадиган гапларга учиб юрганини кўриб чидаб туrolмадим:

– Ўқишга яхшилаб тайёрлансангиз кириб кетасиз. Бошқа соҳаларда ҳам астойдил интилсангиз – мақсадингизга эришасиз...

– Раҳмат,– деди қиз. – Ҳарқалай, ихлос яхши-да...

Бу орада қиз борадиган жойга етган эдик. У машинадан туша бошлади. Шундай қизга дурустроқ маслаҳат бериб улгурмаганимдан афсусландим. У кира ҳақини тўлаб, мендан узоқлаша бошлади. «Қизим, исмингиз нима?»– деб сўрадим мен. «Зухра»,– деди чиройли кулиб ҳалиги қиз. «Бахтли бўлинг, қизим»,– дейишга улгурдим мен. Қиз «Раҳмат» дедию, бир уйнинг эшигига қараб юрди. Мен эса машинамни орқага бурарканман, ичимда: «Ишқилиб, шу Зухро қизга кўз тегмасин-да, масалан, дам соладиган ўша домланинг кўзи...»,– деб хаёлан гапириб борардим.

ЎҒИЛ КЎРГАН ОТА

Бир туғруқхонанинг олдидан ўтиб бораётган эдим бир йигит қўл кўтариб қолди. Эски Камолон маҳалласига борар

экан, олдим. Машинамиз юриши билан йўловчим мен билан суҳбатлашиш иштиёқини билдирди:

– Хотиним ўғил тукқан,— деди у хурсандчилигини яшира олмасдан.

– Муборак бўлсин,— дедим мен.

– Раҳмат,— деди у йигит. Кейин болани туғруқхонадан олиб кетиш тадоригини кўраётганлигини, шунинг учун югуриб юрганини, ҳозир бориб қариндош-уруғлардан олиб келишини, бу тантанани суратга олиш учун «видеочи» топиши лозимлигини гапираркетди. Маълум бўлишича бу унинг иккинчи фарзанди экан, олдингиси қиз экан. Мен уни яна бир бор табриклаб фарзандининг умри билан, рисқи билан бўлишини тиладим. (Ахир, бир тарафи – ҳожиман-ку, шундай пайтларда ёшларга яхши тилаклар тилаб қўйиш фарз-да).

– Ўғилчангизга исм қўйдиларингми?– деб сўрадим мен.

– Ҳа, Шукруллоҳ деган исм қўйдик,— деди йўловчим ва «Шукрулла» деган исм ҳам бўлишини, буларнинг бир-биридан фарқи борлигини эшитганини айтди.

– Ҳар иккови ҳам бир мазмунда,— дедим мен. Ва буларнинг мазмуни ўғил фарзанд ато этганлиги учун яратганга шукур қилиш, яъни раҳмат айтишдан иборат эканлигини тушунтирган бўлдим. Ҳалиги содда йигит бу гапларимни ҳам ўзи учун катта янгиликдай қабул қилди. Ўзининг исми эса бутунлай бошқача тусда – Абдулаҳад экан.

Мана, у ўз уйига етиб келди ва тушиб қолди. Ўғил кўрган отанинг шодликлари менга ҳам ўтдим. Эски Камолон маҳалласидаги иланг-биланг тор кўчалар менга худди кенгдай туйилиб, машинамни ғизиллатиб кетдим.

ҚАЙТА-ҚАЙТА “САҚЛАНГАН” САМАРҚАНДЛИК

Машинамга бир йигитча ўтирди — ёшгина, чапдастгина. Бир манзилни айтди, кетиб бораяпмиз. Бир пайт йўлнинг чеккасига ишора қилди.

— Шу ерда сақланг. Сигаретим тугабди.

“Сақланг” дегани самарқандча шевада “Тўхтатинг” дегани. Тўхтадим. Йигитча йўл четидаги дўконча олдига келиб, шошмасдан сигарет танлай бошлади. Мижознинг ҳоҳиши – қонун, мен тўхтаб турдим. Йигитча йўл-йўлакай оғзига сигарет қистириб машинага ўтирди.

– Кетдик.

Кетдик. Бироздан сўнг йигитча яна менга ўгирилди:

— Шу ерда сақланг, телефонда гаплашиб олай.

Яна “сақла”дим. Йигитча тушиб, йўл четидаги телефон хоначасига кириб кетиб анчагача чиқмади, афтидан Самарқанд билан гаплашди. Сўнг чиқиб бемалол келиб машинамга ўтирди.

— Кетдик.

Кетдик. Бошқа йўловчи бўлса-ю “ҳайдовчи бунақа ҳадеб тўхтавермайди”, дейишим мумкин эди. Аммо бу гапни самарқандли йигитчага айтмадим. Майли, меҳмон экан.

— Ака, шу ерда сақданг.

Яна тўхтадим. Хайрият, бу сафар у манзилига етган эди. Самарқандлик йигитча мен билан ҳисоблашиб тушиб кетди.

Саломат бўлсинлар, энди сизни яратганнинг ўзи сақласин, самарқандлик сақланган йигитча!

АВАЗ БИЛАН ДОНО

«Яхшининг юзи жаннатдур, ани кўрмоқ ғаниматдур», дейилади халқ кўшиқларидан бирида. Алалхусус, кира қилиш учун кўчага чиққанимда машинамга яхши одам ўтирса мен ҳам хурсанд бўлиб кетаман. Мана, машинамга бир йигит ўтирди: келишган, қарашлари маъноли, бутун вужудидан куч-ғайрат ёғилиб турибди. У менга бир жойга бориб яна марказга қайтиб келиш кераклигини айтди. Рози бўлиб машинамни юргиздим. Ўша куни ўрта мактабни тамомлаганларнинг «сўнги кўнғироқ» байрами бўлиб, ёшлар марказий кўчаларда, боғларда тўп-тўп бўлишиб, сайр қилиб юришарди.

– Уйда ўқувчи укангиз ёки синглингиз борми, шуларни сайрга олиб чиқмоқчимисиз?– деб сўрадим мен йўловчимдан.

– Йўқ, бўлажак келинни кинога олиб тушмоқчи эдим,– деди йигит.

Қаранг, қандай олижаноб мақсад билан кетаяпти экан бу фариштали йигит. У йўл-йўлакай кўл телефони билан кимларгадир кўнғироқ қилиб бир қанча топшириқлар бериб кетди, афтидан у йириккина фирма ёки идоранинг бошлиғи эди. Гаплари бамаъни, қатъий. Ортиқча гап, бақириш ёки кераксиз ҳиринглаш йўқ. Мен бу йигитга тобора ҳавасим келиб борарди. «Қанийди, менинг ўғилларим ҳам шундай бўлишса...» Борар жойимизга яқинлашар эканмиз, йигит афтидан қизга телефон қилиб: «Доно, етиб келиб қолдик, илтимос, кўчага чиқиб турсангиз»,– деди.

Кўп ўтмасдан йигит айтган жойга — кўринишидан талабалар ётоқхонасига етиб келдик. Бизни бу ерда чиройлигина, юз-кўзларидан нур ёғилиб турувчи бир қиз кутиб турарди. Йигит машинадан чиқиб у билан

саломлашди-ю, орқа эшикни очиб турди, қиз менга салом бериб машинага ўтирди. Қиз (унинг исмини йигит гаплашганда Доно эканлигини билиб олган эдим) жуда самимий, хушмуомилали экан, йигитга енгил, аммо жуда меъёрдаги эркаланиш билан сўзлар, йигит эса (унинг исмини ҳам қизнинг мурожаатидан сўнг билиб олдим – Аваз экан) эркакларга хос вазмин, аммо ҳазил оҳангида қисқа-қисқа жавоб қайтариб борарди. Мен қиз-йигит хижолат бўлишмасин деб уларга эътибор бермагандай йўлга қараб кетаётган бўлсам ҳам бу икки ёшнинг жуда самимий, ярашиқли бир оҳангда кумрилардай «ку-ку»лашиб кетаётганликларини сезиб борардим. Қиз ҳозирги борган жойимиз – Ўрта Осиё медицина-педиатрия институтида ўқир, йигит эса институтни битирган экан. Энг муҳими – улар бир-бирларига ниҳоятда муносиб эдилар.

Мана, улар кўзланган манзилга — марказдаги кино-театрлардан бирига етиб келиб менга раҳмат айтиб тушиб қолишди. Мен эса бундай бахтиёр, бир-бирини севувчи, самимий ва баркамол икки ёшни машинада олиб юрганамдан ич-ичимдан хурсанд бўлиб, уларни бироз намли кўзларим билан кузатиб қолдим. Бахтли бўлинглар, Аваз билан Доно!

ТОҒ ҚИЗИ ЗАРИНА ВА УНИНГ ИЗТИРОБЛАРИ

Дала ҳовлим тарафдан – Чорвоқдан қандайдир қурилиш материаллари излаб Ғазалкентга кетаётган эдим йўл бўйида бир қиз кўл кўтариб қолди. Орқа ўриндиғим ўша қурилиш материали ташиш учун мослаштирилган, шунинг учун у олдинги ўриндикка ўтирди. Сал кўз қиримни ташласам

қиррабурун, тийраккина қиз. Бекорчиликдан гапга соладим:

– Тоғ қизлари қаёққа отландилар?

– Шаҳарликлар бизнинг тоғлик эканлигимизни дарров билиб олишади-я,— деб лабини бурди қиз. Аммо унинг асли Юсуфхона деган қишлоқдан эканлигини, бир иш билан Ғазалкентга кетаётганлигини билиб олдим. Ҳа, исми ҳам тоғчасига – Зарина экан. Йўлда бир тўп йигит-қизлар дарё лабида чўмилишарди.

– Бечора қишлоқ қизлари олдиларингда шундай дарё оқиб ўтса ҳам чўмилмайсизлар. Ана, шаҳардан келганлар маза килишяпти,— дедим мен.

– Нега? Биз ҳам чўмиламиз,— деди қиз соддалик билан.

– Бўлажак куёв бола кўриб қолса-чи?— яна гапни «нозик» мавзуга бурдим мен.

– Нима қипти? У ҳам чўмилаверади,— деди қиз.

– Куёв борми ўзи?— яна тақичладим мен бекорчиликдан.

– Бор,— деди қиз.— Аммо тўй бўлмай турибди.

– Нима учун?

– Отам кўнмаяпти.

– Сабаб?

– Куёв бошқа вилоятдан, Навоий шаҳридан. Отам узоққа бермайман, деб унамаяпти.

Мен кўп ўтмай бу қизнинг ўз қишлоғидаги дам олиш масканида ишлашини, бу ерга Навоий шаҳридан хизмат сафарига келган бир электрчи йигит билан танишиб, бир-бирларини севиб қолишганларини, йигит совчи юборса отаси «Сени узоққа бериб юбориб доим ташвишда бўламан», деб совчиларни қайтариб юборганлигини, йигит эса келиб: «Сени бировга бердирмайман, отанг бериб юборса албатта келиб тўйингни бузаман», деганини, ҳатто қочиб кетишга ундаганини, у эса кўнмаганлигини билиб

олдим. Шу миттигина қизчада шунча ташвиш бор экан-а...

– Онангиз нима деяпти?– деб сўрадим ундан.

– Онам мен тараф, «қизим қаерда бахтини топса мен рози», деяпти...

– Аҳдинглар қатъийми?– деб сўроадим мен.

– Жудаям қатъий,– деди ишонч билан қиз.

– Ундай бўлса албатта севганингиздан қолманг, онангиз отангизни кўндиради, у ҳам рози бўлади,– дедим мен.

– Айтганингиз келсин, амаки,– деди қиз.

Ғазалкентда у тушиб қолди. Мен Заринага: «Ёзувчи бахтлиларни кўрса кўшилиб яйрайди, бахтсизларга ачинади, оғир дамларда эса кўмакка келади»,– демоқчи эдим, айтмадим, ичимда айтдим.

ҚОРОНҚУЛЛИК НИКИТА ВА НЕХА

Никита ва Неха деганлари Ҳиндистонда яратилган «Икки тақдир» лдеб номланувчи кўп қисмли кинофильмнинг қахрамонлари – эгизак опа-сингиллар. Улар тақдирнинг тақозоси билан бир йигитни яхши кўришиб қолишиб, бошларидан кўпгина ғавғоларни кечирадилар. Бу фильмни ўзбек тамошабинлари бир неча ой давомида мириқишб кўришди, ҳар икки опа-сингилга ҳамдард бўлишди. Ўша фильм намоиш этилаётган кунлар биз Чорвоқдаги дала ҳовлимизда эдик, дала шароитида бўлса ҳам ишқилиб, уни кўриб бордик. Лекин мен ўша Никита билан Нехани шу ерда учратиб қоламан деб сира ўйламаган эдим.

Бир иш билан Ғазалкент тарафга кетаётган эдим, йўлдаги Қоронкул қишлоғида иккита жувон қўл кўтариб қолишди. Улардан бири иккита боласи билан орқа ўриндикқа,

иккинчиси эса олдинга ўтирди. Улар бир-бирларига қуйиб қўйгандек ўхшашарди, демак улар эгизаклар.

– Ҳа, маҳаллий Никита билан Нехалар, йўл бўлсин?– дедим мен ҳазиллашиб.

– Эгизак эканлигимизни билдингиз-а?– дейишди улар. – Аммо Никита билан Нехага ўхшашдан худо сақласин,– деди улардан бири.

– Кинога олаверишади-да, ҳаётда бунақа бўлармиди? – деди иккинчиси.

Шундай қилиб, мен адашмабман, улар эгизак, олдида ўтиргани опаси – Фотима, орқадагиси эса Зухро экан. Иккалалари ҳам шу қишлоқлик эканлар. Зухра қишлоқнинг ўзига, Фотима эса қўшни туманга келин бўлиб тушишган экан, болалари бор экан, турмушлари яхши экан. Фотима синглисини кўргани келибди.

– Бир-биримизни сал кўрмасак ҳам соғинишиб қоламиз,– дейди олдиндагиси.

– Демак, сизларда Никита билан Неханинг ҳаётидаги ўхшаган воқеалар бўлмаган экан-да?– дедим мен сўзни яна ўша фильмга буриб.

– Унчаликмасу, лекин бўлган,– деди улардан бири. – Фотима чимилдиқда ўтиравериб чарчаганда мен унинг ўрнига кириб ўтиргандим, бирдан куёви келиб қолди, мен югуриб бориб опамни топиб келганман...

– Синглимнинг никоҳи пайтида домла-имом у қолиб нуқул мendan келин бўлишга розилик сўраган, «Ҳа» деб юборишимга сал қолган,– деб кўшимча қилди Зухра. Ҳалиям эрлари уларни бирга кўришса зўрға ажратиб олишар экан.

Хуллас, Ғазалкентга етгунча улардан анча қизик гапларни билиб олдим. Бахтли бўлинглар, Қоронқулик

эгизак келинлар!

ҚОЗОҚ ЎТОВИДАГИ ЕТТИ ГУЛ

Чорвоқдаги дала ҳовлимиздан келаяпман. Чирчиқ шахрининг заҳарли хидларидан безор бўлганим учун кўпинча уни четлаб ўтувчи катта йўлдан юраман. Йўл текис, аҳоли кам, шунинг учун йўловчи ҳам бўлавермайди. Аммо бу сафар йўлдаги Абай деган қозоқ овули ёнидан ўтаётганимда бир қиз қўл кўтариб қолди. Олволдим, орқа ўриндиққа ўтирди. Баҳаё аёл зоти борки бегона эркакнинг машинасига чиққанда албатта орқа ўриндиққа ўтиради. Олд ойнадан нашар ташласам думалоққина, юзлари ойдеккинга қозоқ қизи, эҳтимол келиндир. «Ҳа, қизим, Тошкентни томошо қилай дебсиз-да?»— дедим мен шунчаки. Йўқ, қиз томошога эмас, Қўйлиқнинг бозорига кетаётганлигини, у ерда сабзи-пиёзни улгуржи олиб, чакана сотишини айтди. «Бунақа ишларни куёв бола қилса, сен уйда ўтирсанг бўлмайдимми?»— дедим мен. (Ёзувчининг касби шунақа, бировларнинг ҳаётига суқилмай туролмайди...) «Вой, амаки-ей, ҳозир эрнинг топиб келишига қараб уйда ўтирадиган замонми, ҳаракат қилмаса бўлмайди-да»,— деди қозоқ қизи (келини). Ҳа, у келин экан, эри Қозоғистонгами ишлагани кетган экан. Униям гапи тўғри.

Йўл узоқ, бекорчиликдан йўловчимнинг исмини сўрайман. «Гулнора»,— дейди қозоқ келин. «И-е, сизларда ҳам бу исм борми?»— дейман мен. «Ҳа, бор,— дейди Гулнора,— биз етти қизмиз, ҳаммамизнинг исмимиз Гул билан бошланади». «Йўғ-е,— дейман мен. — Қани, санаб берчи?» «Гулбахор, Гулираёно, Гулмира, Гулноза,

Гулсанам, Гулзода, мен билан еттита»,– дейди қозоқ қизи Гулнора.

Турган гапки, буни эшитиб мен оғзим очилиб, йўлда кетаётганлигимни ҳам унутай дебман. Ўзимга келдим у яна ишонқирамасдан: «Ота-онанг қозоқми, ўзи, балки отанг ўзбекдир?»– деб сўрайман. «Йўқ, отам ҳам, онам ҳам қозоқ»,– деб кулади Гулнора. «Бу исмларни ким кўяди, отангми, онангми?»– деб яна такичилайман мен. «Отам кўяди, онам билан, биз, опалари билан маслаҳатлашиб кўяди»,– дейди Гулнора. «Э, отангга раҳмат,– деб юбораман мен.

Бу орада Тошкентга ҳам етибмиз. Мен қозоқ ўтовидан битган етти гулдан бири – Гулнорага ва унинг мен учун нотаниш бўлса-да исмлари гўзал сингилларига, ҳаётни севувчи, ҳавасманд, қалби гул ота-оналарига ҳурматимни изҳор қилиб у билан хайрлашаман.

ОЛЕСЬЯНИНГ БАХТИ

Шаҳар шифохоналарининг бири олдидан ўтиб бораётган эдим бир рус қизи қўл кўтариб қолди. Борадиган манзили мен кетаётган томонда экан уни олдим. Олди ўриндиққа ўтирган бу қизнинг юзлари ял-ял ёнарди. У менинг бироз хайрон бўлиб қараганимни сизди шекилли, хурсандчилигини яширолмай менга баён қилди: “Ҳозир текширувдан чиқдим, ҳомилам ўғил бола экан!”– деди у нозик қоматидан бироз дўппайиб чиқиб турган қорнига ишора қилиб. Албатта Европа қизи-да, уларда ҳам шарму ҳаё бор-у, лекин бошқачароқ. Мен бу ёшгина жувоннинг хурсандчилигига кўшилиб: “Биринчи фарзандингиз бўлса

керак?”– деб сўрадим. “А–га (Худди шундай)”,– деди йўловчим. “Бу хабарни отаси эшитдими?”– деб сўрадим мен. “Албатта, шу заҳотиёқ хабар қилдим”,– деди у. “Нега ёнингизда эмас?”– деб сўрадим мен. “У узокда, Россияда”,– деди қиз. “Ота-оналарингиз-чи?” “Улар ҳам узокда, бирлари Украинада, бошқалари Беларусияда”,– деб жавоб қилди қиз. “Роса тарқалишиб кетган экан-ку?”– дедим мен. “Шунақа,– деди қиз,– менинг қонимда ҳам украин, ҳам белорус қони бор. Бобокалоним белорус, бувим украин аёли, отам эса рус...” Шу пайт қизнинг қўл телефонига ахборот келиб тушди шекилли, уни ўқийбошлади. “Мана, Киевдаги бувим мени табрикляпти, чеварасига нима от қўйишимни сўраяпти...” “Хўш, нима от қўймоқчи бўлаяпсизлар?” “Бувим “Альберт” қўймоқчи, аммо бу менга ёқмай турибди... Эрим билан маслаҳатлашиб бирорта яхши от қўямиз-да...”

Ана шу суҳбатлар билан ҳалиги ёш жувоннинг – унинг исми Олесья экан – манзилига етиб келдик. Мен биринчи бор фарзанд кўраётган мана шу бўлажак онага яратгандан бахту саодат тилаб йўлимда давом этдим.

“ПОЛАПОН”ЛАР

Баҳорнинг охирларида ҳар йили ўтказиладиган «Сўнги қўнғирок», яъни ўрта мактабларни битирувчилар куни эди. Бу куни имтиҳонлардан қутилиб, етуклик гувоҳномаларини олишган минг-минглаб бахтиёр. қувноқ ёшлар кўчаларга чиқишади, боғлар, концерт залларини тўлдиришади, шод-хуррамлик билан сайр қилишади, кечаларга йиғилишади. Марказдаги сайлгоҳ жойдан ўтиб кетаётгандим ана шундай

ёшлардан икки ўсмир машинага қўл кўтаришди ва бир манзилга олиб бориб қўйишимни сўрашди. Улар орасидаги бунгача бўлган гаплашув машинада ҳам давом этди. Афтидан, улар. яъни бир гуруҳ синфдошлар билан кеча ташкил этишган ва ўсмирлардан бири шу кечага бориш учун рухсат сўрашга — ота-онасининг олдига кетаяпти.

— Нодир, қандай қилиб бўлса ҳам дадангдан рухсат сўрайсан-да, сен бўлмасанг бўлмайди кечамизда,— деди орқа ўриндикда ўтирган ўсмир.

— Э, Ҳасан, қанийди,— деди унга жавобан олд ўриндикдагиси.— Менинг ота-онамни биласан-ку, жуда бир сўз одамлар, «йўқ» деб туриб олишлари ҳам мумкин.

— Керак бўлса йиғлаб турволасан,— деб маслаҳат берди Ҳасан дегани.

— Дадам хатто йиғига ҳам кулоқ солмайди, рухсат бермайман дейди-қўяди.

— Бўлмаса, ойингни ишга соласан,— деди яна Ҳасан.

— Сенинг ойинг рухсат бераверади, менинг ойимлар эса дадамга қарши гапиролмайдилар,— деди Нодир дегани. — Бу, ота-оналар жуда қизиқ-да, ўнинчи синфни тамомлаб қўйсак ҳам ҳамон бизни ёш бола деб билишади, ўз холимизга қўйишмайди.

— Ота-оналар ҳам ҳар хил бўлади,— деб масалага фалсафийроқ ёндошди Ҳасан дегани.— Аввало, ота-оналарнинг бизга қандай қарашлари ўзимизга боғлиқ. Уларнинг ишончларини қозона олсак доим эркинмиз. Аммо айб ўзимизда, уларнинг ишончларини суиистимол қиламиз, айтган пайтларида келмаймиз, иш кўрсатиб қўямиз...

— Тўғри,— деб унинг гапларини тасдиқлади Нодир дегани.

Бу орада улар манзилларига етиб келишди ва ҳар

иккаласи ҳам «ишқилиб, рухсат беришсин-да», деганларича машинадан тушиб қолишди. Мен ҳам беихтиёр уларнинг ширин ташвишларига шерик бўлиб: «Илоҳим, шу йигитчанинг ота-онаси унга ўйнаб келишга рухсат беришсин, улар соғ-саломат уйларига қайтишсин, булар каби барча «полапон»ларга бехатар парвоз қилиш насиб этсин», деб ичимда дуо қилиб ўз йўлимда кетдим.

УМАРЖОН – ТАЙСЕН

Катта йўлда ишдан қайтаётибман, бир болали жувон қўл кўтарди.

– Чорсига ташлаб ўтинг,– деди у.

Йўлим усти, бўш кетгандан кўра...

Машина кўзғолиб энди тезлик олган эди, орқа тарафда нимадир тарақлаб кетди. Бу овоздан «Орқа эшик очилиб кетдимикин?»– деган ташвишда чўчиб кетдим.

– Нима гап? – деб сўрадим йўловчимдан.

– Ўғилчам эшикни тутқичини ўйнаб тортди-да,– деди жувон.

– И-е, унақа қилмасин, ҳаракат пайтида эшик очилиб кетса ёмон бўлади,– дедим мен.

– Йўқ, эшик маҳкам,– деди жувон.

Мен шўх болани кўриб қўйиш учун орқага бир назар ташлаган эдим, шундайгина ўриндикка тармашиб турган қорачагина боланинг катта-катта кўзларига кўзим тушиб яна бир чўчиб тушдим.

– Ҳа, сенмисан тўполон қилган,– дедим мен болани койигандай бўлиб.

– Жуда шўх, тўполончи,– деди жувон.– Отасиям уни

Тайсен деб чақиради.

Шундай қилиб бу боланинг асл исми Умаржон эканлигини, ҳозир бир ёшу икки ойликлигини, туғилганда нақ уч ярим кило бўлганлигини, ўзидан катта тўрт ёшли акасига ҳам кун бермай сочларидан тортишини, отасининг эса бозорчилик билан шуғулланишини билиб олдим.

– Ҳа, бундай боладан Тайсендай боксчи чиқиши мумкин,– дедим мен. – Катта бўлса албатта спорт билан, аниқроғи – бокс билан шуғуллантиринглар.

– Дадаси ҳам шундай деяпти,– деди аёл.

Кўп ўтмай улар Чорсида тушиб қолишди. Мен эса Умаржон–Тайсен Турғунжонов (унинг фамилиясини ҳам билиб олдим) – бўлажак машхур боксчини машинада олиб келиб қўйганимдан хурсанд бўлиб йўлимга кетдим. Яхши ният – яхши-да, а лаббай?

СОҚОВ ҚИЗНИНГ ДУОСИ

Катта кўчадан келаётгандим бир рус қизи қўл кўтарди. Тўхтадим. У машинанинг олд ойнасига яқинлашди-ю, қўли билан ниманидир имо-ишора қила бошлади. Шундагина мен бу қизнинг соқов эканлигини тушундим ва унинг имо-ишораларини англаб олишга ҳаракат қилдим. У афтидан «тўғрига, унча узоқ эмас. олиб бориб қўйсангиз», деяётган экан. Мен аслида сал ўтиб ўннга бурилишим керак эди, аммо бу нозиккина соқов қизнинг кўнгли учун «Майли», маъносида бош ирғадим. Аммо ҳалиги қиз ўтирмасдан яна аллақандай ишоралар қилди. Мундоқ қарасам қўли билан пул санагандек қилади-ю, бошини сарак-сарак қилади. Э, тушундим, бу қурмағур «аммо пулим йўк», деяпти-ку. Ол-а,

буёғи қизиқ бўлди-ку? «Кечирасан, мен ўннга буриламан», деб жўнаб юборишим ҳам мумкин эди, аммо ҳалиги қиз мендан кўзини узмай турарди. Жўнаворишни ўзимга эп кўрмадим. «Майли, ўтир», дедим. Қиз ўтирди. Мен ҳам соқовлар тилида гаплаша олиш-олмаслигимни синаб кўриш учун қизга: «Ёшгина экансан, борар жойинг узоқ эмас деяпсан, мана бу оёқларинг билан пиёдалаб кетаверсанг бўлмасмиди?»— деб имо—ишора қилдим. «Жуда чарчадим»,— деди қиз ўзининг тилида. Бечора соқовни яна гап-сўзга тутгим келмади. Кўп ўтмай соқов қиз айтган жойга етиб келдик. У тушатуриб, ўнг кўлинининг икки панжасини кўз-қошига яқинлаштириб, ажойиб бир имо-ишора билан «рахмат», деб кетди. Ишқилиб, соқов қизнинг дуосини олдим, шундан хурсандман.

ШЎХ УЙҒУР БОЛА

Бу бола (тўғрироғи — йигитча) адашмасам, машинамга Олой бозори олдида ўтирди. Шофайзи томонни айтди, йўл—йўлакай ундан-мундан гаплашиб кетдик. Хийла гапдон, ўткир бола экан, гап жиловини дарҳол ўз кўлига олволди.

— Мен, амаки. ароқ ичмайман, сигарет ҳам чекмайман,— деди ҳалиги йигит. — Аммо, қизлар билан юраман. Юрганда ҳам беармон юраман. ҳар қанақанги қаланғи-қасангилар билан юрмайман, чертиб-чертиб, танлаб-танлаб юраман...

Мен бу миқтидан келган йигитчанинг гапларига шунчаки бош қимирлатиб қўяман. У эса ўзига қулоқ соладиган текин тингловчи топилганидан хурсанд бўлибми, яна ўз «мавзу»сидан қолмайди:

— Ҳозирги қизларнинг учтасидан иккитаси — ўптиради,— дейди йўловчим тушмагур бемалол.

— Йўғ-е,— дейман мен.

— Ҳа. ишонаверинг,— деб ўз сўзини маъқуллайди йигитча. —Бештасидан биттаси эса...

Энди, бу йигитчанинг оғзидан чиққан ҳамма гапни келтираверсам — уят бўлар. Аммо унинг бу гапларни ўзича аллақандай завқ-шавқ билан гапиришини кўриб қойил қолиб борардим.

— Тўғри, баъзи яхши оилада ўсиб, тарбия топган покиза, тоза қизлар ҳам бор,— дейди ҳамроҳим. — Аммо кўчага чиққан қизларнинг кўпчилиги мен айтгандай...

— Уйланиб кўяқолмайсизми?— дейман мен ўз навбатимда унга.

— Олдинда акам бор, ундан кейин бизга навбат,— дейди йигит. — Ҳозирча ўйнаб олайлик. Кейин топаман ўзим онаси ўпмаганидан...

Йигитча Олой бозорида дўкон очар экан, ота-бобоси савдогар ўтган экан. Ўзи асли уйғур бўлса ҳам ўзбек бўлиб кетган экан, ўзбек қизларини жуда яхши кўрар экан...

— Бир куни...

Бу, бутун вужудидан ўт чакнайдиған қоракўз боланинг ишқий саргузаштларини эшита-эшита манзилга етганимизни билмай қолибмиз.

Яшавор, шўх уйғур бола!

АНТИҚА «СИР»ЛАР

Машинамга чорпахлдан келган бир йигит ўтирди. Қўлида каттагина аллақандай чет эл қутиси.

— Номерни аниқлайдиган телефон сотиблдим,— деди у борадиган манзилини айтгач. — Уйимга турли кўнғироқлар бўлаяпти. Нозик жойда ишлайман-да...

Йўловчи юқори идоралардан бирининг номини айтди. Мен индамай бош ирғадим. Йўловчим эса хийла сергапрок экан, иши тўғрисида тинмай гапириб борарди.

— Ишимиз нозик иш. Ҳар хил одам келади. Илтимослар кўп бўлади. Яқинда биттасининг ишини тўғрилаб берган эдим, фалон минг доллар берди...

Мен унга индамай кулоқ тутиб бораяпман. Содда йўловчим бўлса ўзининг ҳеч ким билиши мумкин бўлмаган сирларини оқизмай-томизмай айтиб келарди. Уйига етганда мен ундан:

— Исм-фамилиянгизни айтсангиз, ишимиз тушиб қолса борармидик,— деб сўрадим.

— Бемалол бораверинг, фалончини сўрайсиз,— деб исму фамилиясини тўла айтиб машинадан тушиб кетди ҳалиги йўловчи. Аммо мен унинг ишончини суиистимол қилмаслик учун бу ерда келтириб ўтирмадим. Тўғри қилибманми?

КЎЗЛАРИ МЎЛТИРАГАН БОЛАЧА

Бешёғочга яқин жойда машинамни ёшроқ бир аёл тўхтатди ва шу ердаги боқчага кириб чиқишини кейин эса Бешқайрағоч тарафга олиб бориб қўйишимни сўради. Ўша пайтларда киракашликка астойдил киришган пайтларим эди, мижоз чиққанидан суйиниб рози бўлдим. Ҳалиги аёл боқчага кириб тўрт-беш ёшлардаги боласини олиб чиқди ва биз айтилган манзилга қараб йўл олдик. Аёл негадир олд ўриндикқа, ўғилчасини эса орқа ўриндикқа ўтказди. Йўк,

Ўтказди эмас. болани боқчадан шашт билан деярли судраб чиқиб орқа ўриндиққа тикди-ёв... Бу бадқовоқ, баджаҳл жувон болага аллақандай ўта зуғум, беаёв шиддат билан муомила қиларди. Йўл-йўлакай ҳам ҳалиги аёл болага «Нима дейсан?», «Жим кет!», «Вой-во-ей!» қабилида қисқа иддаолар қилиб кетди. Йўлда кетаётиб олд ойна орқали болага назар ташладим, думалок, бўлиққина бола, аммо онасининг доимий бунақа муомилалариданми қарашлари бошқача, нигоҳи сўник. Мен боланинг кўзи тушганда унга «Ҳа. қалайсан» дегандай имо қилиб қўйдим, аммо бола буни сездию, онасидан кўрққаниданми ҳеч қандай жавоб қайтармасдан кўзларини пирпиратиб қўя қолди. «Нега бу аёл боласига бунақа муомила қилади? Онасимикин ўзи? Ўгай бўлганда ҳам бунчаликмас-да...» деган хаёллар ўтди йўл-йўлакай мандан. Яна хаёлимга: «Бу аёл эрини жуда ёмон кўрса керак ва шунинг учун унинг аламини боласидан олса керак» деган фикр ҳам келди. Аммо буни сўраб-суриштириш одобдан эмас, мен булар учун кимман – оддий киракашман холос...

Шу зайл Бешқайроғочга ҳам етиб келдик. Аёл маҳалла четидаги янги қурилган ҳашаматли уйлардан бири олдида тўхташга буюрди ва болани яна ўта зуғум билан тушуриб силтаганича дарвозадан олиб кириб кетди. Мен анграйганимча қараб қолавердим. Машинамни орқага буриб қайтарканман, ўша– кўзлари мўлтираган бола бечорага бирор оғиз ширин сўз айтиб, тузукроқ далда беролмаганимга ўкинардим. Ўша воқеа гоҳ-гоҳ эсимга тушиб қолгудай бўлса вужудим титраб, кўзларимга ёш келади. Саломат ўсаяпсанми кўзлари мўлтираган болача? Онанг ҳамон ўшанақа бераҳми ё «болажоним» деб бирор марта бағрига босдимми? Кошкийди шундай бўлса...

ҚИЗИҚЧИ ЙЎЛОВЧИЛАР

Ишхонамдан чиқиб кетаётсам йўлда икки киши қўл кўтариб қолишди. Улар танишга ўхшашди. Тўхтатиб қарасам «Ҳандалак» телекўрсатувининг иккала қизиқчиси (бирларининг исми Зокир, иккинчисиники эса ортиқмиди-ей). «Ҳа, дўстлар?»— десам: «Бизни мана шу ёққа олиб бориб қўйсангиз»,— дейишди. «Мана шу ёқларинг қаёқ, оти борми ўзи?»— десам: «Юраверинг ака, ўзимиз кўрсатамиз»,— дейишди. «Сизлар мабодо рол-пол ўйнамаяпсизларми, суратга олиш пайти эмасми ўзи?»— деб сўрасам: «Йўғ—е, ҳозир суратга олишдан келаяпмиз, бир одам бизни кутиб туриши керак, тезроқ ҳайданг»,— дейишди. Кулгимни босиб улар кўрсатган томонга юрдим. Иккаласининг кўзи йўлнинг четида, аланг-жалаңг: «Шумасми?» «Ановмасми?»— деб бир—бирларидан сўраб боришяпти. «Сизларни кутиб турган одамни танийсизларми ўзи?»— десам: «Биз-ку танаймаймиз, аммо телефонда келишиб қўйганмиз, қўлини мана бундай қилиб баланд кўтариб туриши керак»,— дейишди. «И-е, буёғи ҳам роса қизиқ экан-ку»,— деб кетиб боравердим. Бирдан улардан бири: «Ана, ана!»— деб қолди. «Қани, қани?»— деди иккинчиси. «Ана, тепаликда турибди, ака, тўхтатинг!»— деди биттаси. «Э, ўтиб кетдик, орқага тисаринг»,— деди иккинчиси. Шунда мен йўл четида тепалик устида бир қўлини тепага баланд кўтарганича қакқайиб турган бир одамга кўзим тушди ва катта йўлда машинами орқага тисариб бориб ўша одамнинг рўпарасига тўхтатдим. Семизроқ қизиқчи машинамдан тушасолиб лапанглаганича

ҳалиги одамга қараб юрди. Озғини эса кетатуриб бирдан кира ҳақи эсига тушиб кетди шекилли «Ака, неча пул бўлади?»— деб киссасини кавлаган бўлди. Мен кулганимча қўл силтаб газни босдим.

Қизиқларнинг иши ҳам шунақа қизиқ бўларкан.

ЛЎЛИНИНГ ПУЛИ

Лўлининг эшагини суғор — пулини ол. Ёшлигимда бу мақолни кўп эшитиб юрардим. Бу — ҳар қандай меҳнатнинг айби йўқ, астойдил ҳаракатингни қилавер, дегани бўлади. Аммо мен бу мажозий мақолни «Лўлини уйига олиб бориб қўйиб пулини ол» шаклида бевосита қўллашим мумкин, деб ҳеч қачон ўйламаган эдим.

Чиғатой дарвозаси томон кетаётган эдим, бир ўсмир бола қўл кўтариб қолди.

– Чуқурсойга,— деди у.

Машинамга бензин қуйишим керак эди, шу боисдан пул топиш учун тупканиннг тагига ҳам боришга тайёр эдим.

– Ўтирақол.

Бироз юргач ёнимдаги йўловчимга қарасам — коп-қора лўли.

— Лўлимисан? — деб сўрадим мен.

— Ҳа,— деди ҳалиги бола.

— Чуқурсойда нима қиласан?

— Ўша ерда тураман.

— Лўли бўлсанг Ачавотда турмайсанми?

— Ҳозир Ачавот қолибдим,— деди лўли бола. — Домлар тушиб, лўлилар ҳаммаёққа тарқалиб кетишган.

— Унда лўли эмас, ўзбек бўлиб кетибсизлар—да,— бекорчилик учун гапни давом эттирдим мен.

— Йўқ, нега? Лўлимиз...— деди лўли бола.

— Унда... атаманинглар ҳам борми?

— Бор. Биз уни сардор деймиз.

— Нима қилади сардорларинг?

— Лўлиларни бошқаради. Тўй бўлса ҳам, ўлим бўлса ҳам тепасида туради.

— Нима иш қилаяпсизлар лўлилар? Ҳа, айтгандай, лўли хотинлар ҳали ҳам эрларини боқишадими?

— Ҳа. Лекин эркаклар ҳам қараб туришмайди. Шиша йиғишади, «шара-бара» сотишади... Ишқилиб, бола-чақа боқишади-да...

— Сен нима қиласан?

— Менми? Бизнес...

— Қанақа бизнес?

— Сигаретфурушларни сигарет билан таъминлайман...

— Э. зўр—ку? Миллионер бўлай дегандирсан?

— Э, қаёқда... Ҳозирги замонда миллионер бўлиш осон эканми?

Биз лўли бола (исми Жасур экан) билан манзилга етгунча лўлиларнинг ҳаёти, уларнинг болалари мактабга боришадими-йўқми (айримлари боришар экан), лўлилар билан ўзбеклар ҳам бир-бирлари билан қиз олиб қиз беришаётганликлари ва ҳақозолар тўғрисида гаплашиб кетдик. Лўли бола тушмагур ҳам Чукурсойнинг энг чуқурида турар экан, аранг етдик. Лўлиной машинадан тушиб арзимаган пул бераяпти.

— Эй бола, бу кам, чўз пулдан яна,— дедим мен.

— Эй ака, ҳар куни шу пулга келаман,— деб тихирлик билан даста пулини кассасига тикди лўли бола.

— Лўлилар мард бўларди-ю. яна икки юз сўм чўз,— деб «нозик» жойидан тутдим мен ҳам.

— Э, кўймадингиз-кўймадингиз-да,— деб юз сўм кўшди лўли бола.

Ҳа, лўлининг пулини олиш осон эмас...

ТАҚВАДОР БОДОМФУРУШ ҲИКОЯСИ

— Э, бу дунёда тўғри одам қолмабди,— деб ўз-ўзидан жиғи-бийрон бўлиб гапира кетди бир йўловчим. — Анув куни бир йигит билан ҳамсухбат бўлиб қолдим.. Бир қарасангиз кўй оғзидан чўп олмайдиган, мўмин-қобил одамга ўхшайди. беш вақт номозни қанда қилмас экан. «Нима тирикчилик қиласиз?»—десам, «Бозорда пистабодом сотаман»,— дейди. «Бу иш ҳам осон эмаску, болачакага бирон нимани қандай чиқарасиз?»— десам: «Бир иложини қиламиз-да»,— дейди. «Арзон олиб, қиммат сотсангиз керак-да?»— десам «Йўқ, тирикчилигимиз тарозининг устига»,— дейди. Кейин билсам у тарозидан уриб қолиш билан фойда кўрар экан. «Бир килодан қанча уриб қоласиз?»— деб сўрасам: «Юз — юз эллик грам»,— дейди. Бунга эшитиб фиғоним фалакка чиқиб кетай деди. «Ахир, сиз тақводор, номозхон одам экансиз, тарозидан уриб қолиш энг оғир гуноҳлигини билмайсизми?»— дедим. «Шундайку-я, аммо илож қанча?»— дейди ҳалиги одам. — Битта мен эмас — бозорлардаги бирорта тарози ҳам тўғри тортмайди».

Бу беозоргина муттаҳамнинг гапларидан жуда жаҳлим чиқди. Унга тик боқиб: «Ҳар куни тарозидан уриб қолиб одамларни қакшатгандан кўра ўғирлик қилсангиз

бўлмайдим, ўшанда битта одам қақшарди».— дедим. «Ўғирлик кўлимдан келмайди,— дейди тақвадор бодомфуруш. — Нима қилай, бола-чақа боқиш керак-да, ахир...»

— Тарозидан уриб қолувчи тақвадорга бошқа ҳеч нарса дея олмадим,— деб ўз ҳикоясини тугатди йўловчим.

— Нима ҳам қилардингиз, дунёнинг ўзи шунақа бўлса,— дедим мен.

ҚУМЛОҚЛИК УЧ ЎСМИР

Бу уч ўсмир менинг машинамга Қорақамиш томонда ўтиришди ва Қумлоққа олиб бориб қўйишимни сўрашди. Қоронғу тушиб қолган эди, мен Қумлоққа қандай боришни чамалаб кетиб бораяпману беихтиёр уларнинг ўзаро гаплари кулоғимга чалиниб қолади. Бу гаплар хийла тавиш аралаш...

— Энди нима қиламиз,— дейди ўсмирлардан бири.

— Билмадим,— дейди иккинчиси.

— Ҳе, онасини...— бўралаб сўкади учинчиси.

— Энди, анув «тушунтириш хати»ни ёзмасак бўлмайди шекилли,— дейди биринчиси.

— Турар жойимизни кўрсатсак балога қоламиз,— дейди шериги.

— Ҳе, онасини...— яна сўкинади учинчиси.

— Турар жойимизни бошқача қилиб ёзамиз,— дейди биринчи ўсмир.

— Тўғри, агар уйдагилар билиб қолишса — ўлдим,— деб зорланади иккинчиси.

— Ҳе, онасини...— сўкинишдан қолмайди учинчиси.

Гапларининг мазмунидан улар бирорта «хунар» кўрсатиб

милициянинг қўлига тушишган, у ердагилар эса буларни вақтинчалик қўйиб юборишган. Эҳтимол, уларнинг хужжатлари у ерда қолган. Шу боис ўсмирлар «қуённи суриб қолиш»ни эмас, бу аҳволдан қандай қутилиш йўлини ахтаришяпти.

— Нимага ҳам келдим-а,— дейди биринчиси ўқиниб.

— Энди анчага тушамиз шекилли,— дейди иккинчи ўсмир.

— Ҳе, онасини...— ўз «репертуар»ини қўймайди орқадаги.

Мен ўсмирлар нима айб қилиб қўйишганини билолмадим, сўрашга эса истиҳола қилдим. Ахир, ёшлик — бебошлик, дейдилар. Мен уларни Қумлоқ маҳалласига олиб бориб қўярканман невараларим тенгли бу йигитчаларнинг мушкуллари осон бўлишни яратгандан астойдил тиладим...

ТОВУШИ МАЙИНГИНА ҚИЗ

Ёзувчилик кузатиши қурмасин—а, киракашлик пайтида ҳам қўймайди-я...

Шаҳар кўчаларидан бирида келаётган эдим кўзим йўл четида машинам томонга қараб турган бир йигит билан қизга тушди. Йигит баланд бўйли, қадди-қомати келишган бўлиб, унинг пинжига тикилиброк турган қиз эса нозик ниҳол, юзлари оппоққина эди. Улар яхши кийинишган, афтидан ҳеч нарсадан камчиликлари йўқ, бахтли жуфт эдилар. Йигит машинамни тўхтатишга ишора қилди ва бир манзилга олиб бориб қўйишимни сўради. Мен рози бўлдим ва йигит орқа эшикни очиб қизни ўтқазиб, ўзи олд ўриндикка ўтирди. Қиз ўтираётиб менга майин товушда

салом берди, мен алиқ олдим ва машинам жойидан кўзгалди.

Йўлга қараб кетиб борардим, қулоғимга қизнинг орқа ўриндикдан олдинга — йигитнинг қулоғи тарафга эгилиб нималарнидир гапириб бораётганлиги эшитиларди. Албатта, бошқаларнинг гапларига қулоқ солиб туриш одобдан эмас, аммо қиз бир оҳангда, жуда майин овозда гапираётганлиги менинг эътиборимни тортди. Улар шунчаки, кундалик масалалар ҳақида гаплашишар, аммо қизнинг овози шунақа майин, маъсум эди-ки... Йигит ҳам қизни ғоят ҳурмат билан тинглаб борар, гоҳ-гоҳ қисқа-қисқа жавоб қайтариб кўярди. Шу зайл кўзланган манзилга етдик-да, қиз тушиб қолди, йигит ўзини яна бошқа манзилга элтиб қўйишимни сўради.

— Қизингизнинг товуши бирам майин экан-ки,— дедим мен беихтиёр йигитга.

— Ҳа, бакироқ эмас,— деди йигит ўйчан.

— Бўлажак келин шекилли,— деб сўрадим мен.

— Кошкийди,— деб бош чайқади йигит.

— Нега? Сизлар бир—бирларингизга жуда муносибга ўхшайсизлар-ку?— дедим мен.

— Афсуски,— деди йигит яна ҳам маъюсланиб. — У — касал...

— Касал бўлса — тузалиб қолар, ёш-ку,— деб йигитни юпатмоқчи бўлдим мен.

— Ҳамма гап шунда-да,— деди йигит.— У тузалмайдиган касал.Қон раки. Яна бирор йил умри бормикин бечоранинг...

Бу сўзларни эшитиб бошимдан бир челақ совуқ сув қуйилгандай бўлдим. Шундай қиз-а...

— Мен уни жуда яхши кўраман... Аммо бир кам дунё деганлари шу экан-да, амаки,— деди йигит.

Орага сукунат чўкди. Мен йигитга нима деб далда беришни ҳам билмас эдим. Йигит манзилига етиб тушаркан менга қараб:

– Хайр, амаки,— деди.

– Ажабмас қизингизга худо шифо берса,— дея олдим холос.

Шаҳар кўчаларидан кетиб борарканман ҳозиргина машинамдан тушган ва мен дунёда энг бахтли кишилар деб ўйлаган икки ёшнинг оламга сиғмайдиган бу ташвишидан карахт эдим, айниқса ўша қизнинг ўта майин товушлари кулоғимдан кетмасди...

БАХТЛИ «ЎЛВОЛГАН» ОДАМ

Юрган дарё, ўтирган бўйро, деган эканлар машойихлар. Юрсангиз кўраверасиз ҳар хил одамни, эшитаверасиз ҳар хил гапни...

Бу йўловчим бир вазирликнинг идорасидан чиқиб келди-ёв чамамда. Ёш, чапдаст, кўринишидан хийла ишбилгир. Бир манзилга олиб бориб кўйишимни сўради, гаплашиб кетдик. Тахминим тўғри чиқди — ўша вазирликда ишлар экан. Танишиб қолдик, ишларидан сўраган бўлдим. Бир мунча вақт илгари шу идоранинг собиқ бошлиғи — вазир вафот этганлиги тўғрисида кўпчиликнинг оғзида гап бўлган эди. У одам вазир бўлмасидан олдин катта бир корхонанинг раҳбари эди, журналист сифатида келганимда бир-икки бор кўровдим. Ўшанда у одам ўзини дунёнинг устунидай тутарди. Кейинчалик уни вазир бўлди деб эшитдик, кейин эса бу шов-шувли ўлим... Йўловчимдан аста ўша киши ҳақида сўрадим.

— Бобир аками? — деб қайта сўради йўловчим. — Лекин жуда бахтли ўлволди-да, шу одам...

— Ўлволишнинг ҳам «бахтли»си бўладими?— деб сўрадим мен.

— Ҳа-да. Хўжайин чақиртириб: «Бўлди энди, ишни топширинг», деган экан, у ҳам тап тортмасдан: «Нима, биздан зўрроғи топилибди-да»,— дебди. У ердан қайтиб, идорасига келса милиция-ю. прокурору, бошқалари келиб уни кутиб туришган экан. Шу ернинг ўзидаёқ миясига қон қуйилиб, касалхонага олиб кетишибди. Ўзига келмасдан, уч кун деганда ўлворибди. Шуни айтаяпман-да, бахтли ўлим деб,— деди ҳалиги йўловчим.

— Нима, бойлик — ҳаётдан афзалроқ, демокчимисиз?

— Энди, унақамасу, аммо Бобир ака ўлмаганда қамаларди, бор-йўғини узатарди. Ундан кўра йиғиб-тергани бола-чақасига қолгани яхшироқ-да...

Мен бу мантиққа тушунолмаي жим қолдим. Бу орада анув вазирликдан чиққан йўловчи ҳам манзилига етиб келган эди.

ЧУВ ТУШИРГАН ЧУВРИНДИ

Бу ёшроқ йўловчи вокзалда машинамга ўтирди. Ўтирди-ю, «Чилонзорга» деди, йўл кира қанча бўлади деб сўрамади ҳам, савдолашмади ҳам. Одатда бамаъни одамлар кира ҳақини сўраб, савдолашиб ўтиришмайди, манзилларига етишганда тегишли ҳақни бериб тушиб кетаверишади. Олдинига бу йўловчини ҳам шу тоифадан деб ўйлабман, аммо бироз юргандан кейин сал назаримни ташласам — чувриндирок. Кўнглимга бир нима келди, аммо «тўлашга

пулинг борми?»— деб сўрасам иззат-нафсига тегиб кетаманми деб индамадим. Бекор қилган эканман. Йўлдовчим Чилонзорга етгач «уёққа», «буёққа», деб ички кўчалардан анчагача олиб юрди, кейин бир уйнинг олдида тўхташимни сўради. «Шу ерда бироз кутиб туринг», деди-ю, уй эгасини чақириб у билан анчагача нималарнидир гаплашди. Иши битмади-ёв, чунки уй эгаси нималардир деб қўлини силтаб уйига кириб кетди, йўловчим эса серрайганича қолди. Мен сигнал чалиб уни чақирдим ва ҳисоб-китоб қилишини сўрадим. У эса «ҳозир, ҳозир», дерди-ю, пул чиқаргани шошилмасди. Афтидан, унинг ҳеч вақоси йўқ эди. Амма анчагина юриб қўйилган, бунинг устига уни хийла кутдим ҳам. «Хўш, нима гап ўзи?»— деб сўрасам йўловчим бўзарганича: «Менда пул йўқ, ҳалиги одамдан олишим керак эди», деяпти. Гапидан латта ҳиди келаяпти. Бошлаб бир сўкиб кетмоқчи эдим, аммо сўкмадим. Ахир, Абдулла Қаҳҳор айтганидек «чувринди ҳам ўзи бўптими, худо қилган-да...» Бу гапни атоқли ёзувчимиз келгинди ҳақида айтувди шекилли, аммо нима фарқи бор... Индамасдан машинамни юргизиб кетдим, мени иложи йўқлигидан чув туширган чувринди ўша ерда серрайганича қолди.

«БАЯКА ТОПЯБМАН, БОЛАМ...»

Бир куни машинамга бир она-бола ўтиришди. Ёшгина жувон ўғилчасини шаҳардаги машҳур болалар боғига ўйнатгани олиб борган экан, уйларига қайтишда пуллари озроқ қолибди. Мен уларни айтганларига олиб бориб қўйдим.

Тушаётиб ҳалиги аёл:

— Раҳмат, барака топинг,— деди.

Шунда унинг уч—тўрт ёшлар чамасидаги ўғилчаси ҳам онасининг гапини такрорлади:

— Яҳмат, баяка топинг...

Мен учун бу мурғак гўдакнинг дуоси улар бериши мумкин бўлган пулдан минг чандон ортиқ эди. Гоҳ-гоҳ ўша гўдак дуоси эсимга тушиб қолади. Мен унга фикран жавоб қайтараман:

— Баяка топяпман, болам...

МАЖБУРИЙ «ЖАННАТ» АСИРЛАРИ

Катта кўчадан ишга кетиб бораётган эдим бир жувон қўл кўтариб қолди. У йўлим устидаги бир маҳаллани айтди, йўл-йўлакай ташлаб ўтарман, деб олдим. Бироз юрилгандан кейин жувон қўл телефонида қаергадир қўнғироқ қилди-да:

– Йўк, тайёр бўлиб турсин, плавание (яъни – сузиш – М.Х.)га олиб бораман, яна хархаша қилгудек бўлса дабдаласини чиқараман!– деди. Кейин биз у айтган маҳалла, кўча ва бир уйнинг олдига тўхтадик. Жувон мендан:

– Илтимос, бироз кутиб турсангиз, кейин катта кўчанинг бошига ташлаб кетарсиз,— деди. Мен кўндим ва у ичкарига кириб кетиб, ҳа деганда чиқавермади. Бироздан сўнг ҳовлида бақир-чақир, ҳалиги хотиннинг ғадаби ва бир боланинг додлагани эшитилди, мен эмас – ўтиб борувчилар ҳам очиқ дарвоза тарафга ташвиш билан қараб қўя бошладилар. Кулоқ солсам қандайдир бир қизалоқ дод солиб кимнидир ёрдамга чақирарди. Кўп ўтмай дарвоза тарақлаб очилди ва ҳалиги жувоннинг уч-тўрт ёшлар

чамасидаги муштдеккина бир қизалоқни бир кўли билан судраб, иккинчи кўли билан шапатилаб уриб чиқаётганлиги кўринди. Қизалоқ жон-жаҳди билан «бормайман, бормайман», деб дод солар, ерларга ўзини ташлаб типирчиларди, ҳали жувон эса аямасдан уни силтаб, уриб:

– Нимага бормас экансан, борасан, бормай кўр-чи, нима қиларканман,—дерди. Ҳалиги бечора қизалоқнинг орқасидан эргашиб чиқишган икки-уч қизчалар бу манзарага йиғламоқдан бери бўлиб қараб туришар, аммо жувонга индашолмасди. Турган гапки, бу манзара менга ҳам ёқмади, ташқаридан қараганда ҳалиги хотин ё бировнинг боласини, ё бўлмаса эр-хотин ажрашганда на уёқлик-на буёқлик бўлмаган фарзандини куч билан олиб кетаётгандай туйилди. Мен бундай воқеанинг иштирокчиси бўлиб қолишни истамадим, шу боис ҳалиги бошқа қизалоқлардан:

– Ўзи нима гап?— деб сўрадим, аммо улар нималардир деб чувиллашди. Шунда мен:

– Бу ерда каттароқ одам борми ўзи?— деб сўрадим. Дарвозанинг ичкарисидан ёши каттароқ бир аёл кўринди ва мен уни:

– Ҳой, опа, бу ёққа қараворинг,— деб чақирдим ва ундан:— Бу ерда нима бўлаяпти ўзи, бу жувон кимингиз бўлади?— деб сўрадим.

– Келиним,— деди ҳалиги аёл маъюслик билан. — Болалари бизникида эди, олиб кетаяпти. — Кейин яна ҳазин товуш билан қўшимча қилди: — Ҳозирги келинларни биласиз-ку...

Бу орада келин бечора қизалоқни кўтариб машинанинг ўриндигига даст улоқтирган эди. Қизалоқ ҳамон: «Кетмайман»,— деб ҳиқиллар, бунинг устига жувоннинг кўлига олиб келиб берилган иккинчи — жуда борса бир-бир

ярим яшар қизча ҳам машинага ўтиришга тихирлик қилиб эшикка ёпишмоқчи бўлар ва тинмай «буви, бувижон»,– деб нола қилар эди.

Аммо кучлар тенг эмас эди, бу тортишув ўша қаҳри қаттиқ келин фойдасига ҳал бўлди ва машина ўрнидан қўзғалди.

– Ўзингизнинг болаларингиз экан, бунча қаттиқ муомилада бўласиз, ё эрингиз билан ажрашиб кетганмисиз?– деб сўрадим мен сал юрилгач.

– Йўқ, эрим билан бирга турамиз,– деди жувон. – Кўрмайсизми булар ҳалитдан шунақа кулоқсиз бўлиб кетишяпти. Мен буларни ўлай деб боқчага ёздирганман, плаваниега пул тўлаб қўйганман, булар бормасдан бувилариникида амакиларининг қизлари билан ўйнаб юраверармишлар,– деди жувон ва ҳалиям ҳиққиллаб келаётган қизалоқларга ўшқирди:

– Товушларингни ўчиринглар!

– Йиғламанглар, қизалоқлар, боқчага борасизлар, у ерда ўйинчоқлар кўп, сузишга борасизлар, маза қиласизлар,– деб қизалоқларни юпатишга ҳаракат қилдим мен. – Ойижонларинг сизларга музқаймоқ, «Сникерс»лар олиб берадилар...

Аммо «онажон»ларининг уларга «атаган»лари бошқача экан:

– Агар яна шунақа қилаверсаларинг мен сенларни детдомга бериб юбораман!– деб вишиллади у.

Бу гаплардан кейин мен ҳам нима дейишимни билмай жим қолдим. Мана улар манзилларига ҳам етиб бир кўп қаватли уй олдида машинадан туша бошлашди.

– Агар қўшнилар олдида яна дод-вой солиб мени шарманда қилсаларинг ариққа отвораман! – деди ҳалиги

жувон ҳамон ғазабдан кўкариб. — Боқча, плаваниени билмаган нонкўрлар!

Мен машинадан тушиб ҳалиги жувон — оналарнига кўрқа-писа эргашган бу мажбурий «жаннат» асираларига яратгандан тўзим тилашдан бошқа илож тополмай газни босдим...

«МАРДИК»ЛАР ВА ҲАМЗА

Шаҳарнинг шамолий-шарқ томонидан келаётган эдим. Йўлда тўртта ёш йигитлар қўл кўтаришди.

— Чорсуга,— деди улардан бири.

— Майли, ўтиринглар,— дедим мен.

— Пули... неча пул бўлади?— деб сўради тўхтатган йигит машинага ўтирмасдан.

— Нима, от билан туя бўлармиди, ўтираверинглар,— деб ҳазил билан жавоб қилдим уларга.

— Йўк, айтинг,— деб туриб олди тўсган йигит.

Мен тахминан айтдим.

— Йўк, киши бошига... юз сўмдан берақолайлик... Ишдан чиқиб келаяпмиз-да, амаки,— деди ҳалиги йигит.

Шундагина бу енгил-юпун кийинган, ҳурпайгангина йигитларнинг мардикор эканликларини тушундим. Уларнинг бераётган пуллари мўлжалланганнинг ярмича эди.

— Қани, ўтиринглар-чи, «мардик»лар,— дедим мен. Бу сўзни мен бир талаба жиянимдан эшитгандим. «Нега кўринмайсан?» деган саволимга у илжайиб: «Юрибмиз-да мардик бўлиб...»— деб жавоб қилган эди. Бу эса унинг ўқишдан кейин мардикорликка чиқаётганлигини билдирарди.

— Ишдан қайтаётган бўлсаларинг иш ҳақини олиб чўнтакни қаппайтириб олгандирсизлар?— дедим мен машина кўзғолгач.

— Э, қаёқда,— деди менинг ёнимда ўтирган йигит. — Ёмон одамнинг қўлига тушиб қолибмиз, ишлатиб-ишлатиб келишилганнинг ярмини ҳам бермади...

— Топган пулимиз овқатимизга етадими, ётоғимизгами?— деб қўшиб қўйди орқада ўтирганлардан бири.

Ҳа, мардикорлик осон эмас. Мен жим қолдим. Шу бечоралар ҳам ким-бировларнинг оқ ювиб-оқ тараган фарзандлари. Уларнинг ҳам қанчадан-қанча орзу-умидлари бўлса керак. Афсус, пешоналарига шу ёзилган экан-да. Ота-оналаридан узоқда, ётиш-туриш қанақа экан... Йигитлардан чиқаётган аллақандай кўлонса хидлар машинамни тўлдирди. Ойналарни очиб юбориш керак...

Бу ороада машинамиз Хадра майдонига яқинлашди.

— Амаки, мана бу бино нима?— деб сўраб қолди ёнимда ўтирган йигитча Ўзбек миллий академик театрини кўрсатиб.— Нуқул кўраман кўп одам бўлади олдида...

— И-е, билмайсизларми, бу театр, илгари Ҳамза номида эди, ҳозир Миллий театр дейилади,— деб тушунтирдим мен.

— Ҳа, Ҳамзани эшитганман, мактабда ўтганмиз,— деди йигитлардан бири.

— Ҳамза шоир бўлган, зўр шеърлар ёзган,— деди йигитлардан яна бири. — Мардикорлар ҳақида ҳам ёзган-а, тўғрими амаки?

— Тўғри,— дедим мен. —Олдинги мардикорларнинг аҳволларига ачиниб шеърлар ёзган шоир Ҳамза.

— Ҳамза, ўлиб кетган, а?— деди болалардан яна биттаси.— Қани, яна битта Ҳамза чиқса-ю, бизнинг

аҳволимиз ҳақида ҳам ёзса...

Машина тўхтади, «мардик»лар тушишди. Кўзимдаги намни яшириш учун бошқа томонга қараб олган эканман, уларнинг пул узатганларини ҳам кўрмабман, ўриндикқа ташлаб кетишибди.

БОЙ БУВАНИНГ «САДАҚА»СИ

Ишхонамнинг йўли Чорсудан, бозорнинг олдидан ўтади. Шу ерда йўл бўйида бозордан чикқанлар қўл кўтариб туришади. Йўл–йўлакай бўлса олиб кетаман. Бир куни бир аёл билан бола қўл кўтариб қолишди, ишхонам томонга экан, олиб кетақолай дедим. Аёл машинага ўтирасолиб бозордан нолиб кетди.

– Вой, бир халта пул билан келиб, арзимаган нарсани олдим. Йўл кирага ҳам пулим қолмай депти–я...

Бу – «кира ҳақи»нинг ярмиям тегмайди, дегани. Аммо, йўлим усти экан, майли энди... Машинам сал нарига юрган эди йўл атрофида тизилишиб ўтирган мардикорлар кўринди.

– Менинг отам жуда бой одам бўлган эди,– деб қолди йўловчим мардикорларга кўз ташлар экан. – Катта кўмир омборининг директори эди. Аммо лекин нукул: «Камбағалларга ачинманглар, улар ёлқовлигидан камбағал бўлишади», дердилар...

Ҳа, энди, деса дегандир–да... Аммо йўловчи холамини, опамми– яхши қарамаган эканман – ўз мавзусини чўзиб кетди:

– Қаранг, отам ўзи шунақа деб юриб мени бир камбағал, кашшоққа берган. Бир куни кўчага чиқишса бир хотин турган экан, «Нима қилиб турибсан?»– деб сўрашса ҳалиги

хотин кўшнимизнинг қизига совчиликка келган экан, кўшнимиз, «камбағал» деб бермабди. Шунда отам ҳалиги хотинга: «Икки йилдан кейин кел, битта қизим бор, шуни садақага бериб юбораман», депти. Боёқиш ҳалиги хотин отамнинг довриғини эшитган эканми, «бой бува қизини бераркан», деб икки йил кутибди, кейин совчи бўлиб келибди. Отам «ол бўлмаса», деб мени бериб юборишган экан. Борган жойим жуда камбағал, қашшоқ экан, битта сигирлари, битта эшаклари бор экан... Роса қийналдим, нуқул онамга келиб «Нега мени камбағалга бердинглар», деб жанжал қилганим–қилган эдим... Кейин кўникиб кетдим...

Бу гапларни эшитиб, мен олдин ҳайрон бўлдим, кейин бой буванинг ҳимматига қойил қолиб:

– Демак, бой бувамиз сизни садақага бериб бир савоб орттирай деган эканлар–да,— деб қўйдим.

– Ҳи, шунақа шекилли,— деб қўйди йўловчи аёл. — Ўлаётганларида менга: «Қизим, сени қийнаб қўйдим–а», деб афсус қилганлар.

Мен ичимда шунақа олижаноб одамлар ҳам бўлар экан–да, деб ўйладим. Йўловчи аёл бир махалланинг бошида тушиб қолди, Катта йўлга чиқиб олиш учун орқага бурилишга тўғри келди, шунда мен йўловчимни яхшилаб кўриб олдим: у юрганида иккала томонга лапанглаб, аранг қадам ташлаб борарди. Шундагина гап нимадалигини тушундим ва «ўтмас матоҳи»ни «садақа» тарзида ўтказиб олган бой бувага ичимда «тасанно» ўқиб қўйдим.

БУВАЙДАЛИК ЖИЯН

Кўйликдан келаётган эдим, бир йигитча кўл кўтарди. кейин битта қоғозни кўрсатди:

— Мени шу жойга олиб бориб кўйсангиз...

— Майли, ўтиринг.

Йигитча гапларидан водий томонданга ўхшади. Худди шундай бўлиб чиқди — Бувайдадан экан, ҳозир келибди

— Тошкентда тоғам бор, катта ишда,— деди йигитча гурур билан.— Шуникига кетаяпман...

— Қишлоқда иш йўқ,— деди бироздан кейин йўловчим.

— Тоғам мени яхши ишга жойлаб кўяди...

— Шунақамикин,— дейман мен ва йигитчанинг жуда соддалигидан ачинаман. Ахир, Тошкентдай шаҳри азимда ишга жойлашиш осон эканми? Бунинг учун аввало паспортни шаҳарга рўйхатдан ўтказиш шарт, қолаверса бирор маълумотга эга бўлиш керак.. Бу йигитча эса буларни билмайди. у ширин хаёллар оғушида. Разм солсам унинг маълумоти ҳам, бирор аниқ касби ҳам йўққа ўхшади. У машҳур «Қутлуғ қон»даги тоғаси Мирзакаримбойдан хомхаёллик билан паноҳ излаб келган Йўлчини эслатарди.

— Йўлчини биласизми?— деб йигитчага савол бердим мен.

— Қайси Йўлчини?

— Мирзакаримбойнинг жиянини-да.

— Қанақа Мирзакаримбой? Танимайман.

— Ойбекнинг «Қутлуғ қон» романини ўқимаганмисиз?

— Мен рўмон-пўмон ўқимамайман...

— Мактабда ўтгандирсизлар.?

— Э, мактабни битирганимга беш йил бўлди...

Мен йигитчага Йўлчининг қишлоқдан шаҳардаги бой тоғасиникига иш излаб келганини, аммо мақсадига эриша олганини айтиб бердим.

— Менинг тоғам катта жойда, прокуратурада ишлайди,— деди йигит. — Ҳамма иш унинг қўлидан келади. Битта телефон қилса бўлди...

— Айтганингиз келсин,— дедим мен.

Кўп ўтмай у кўрсатган қоғоздаги манзилни топиб келдик. Аммо йигит безовталанабошлади:

— И-е. ҳеч нарса олмабман-ку? Тоғамникига қурук кираманми? Нима олиб кирсам экан, а?

— Ука, ҳув анув холагиз қурут сотиб ўтирибди,— дедим мен. — Шундан бир халта олинг-да, тоғангизникига олиб кираверинг...

— Қурут? Қурут... бўлармикин?

— Бўлади,— дедим мен. — Йўлчи ҳам тоғасиникига бир халта қурут олиб кирган, тоғасининг хотини жуда хурсанд бўлиб кутиб олган...

— Шунақами, ака?

— Шунақа шекилли,— деб йигитчани тушириб йўлга равона бўлдим мен.

Омадингизни берсин, бувайдалик жиян!

«БЎЎҚЧИ БОЙВАЧЧА БЎЛАРМИДИ?...»

Дала ҳовлимдан келаётган эдим, Чирчиқдан учта йигит чиқишди ва Тошкентга олиб бориб қўйишимни сўрашди. Мен рози бўлдим. Аммо улар машинага ўтириш олдидан кира ҳақи борасида мен билан анча савдолашишди. Орадаги фарқ арзимаган – киши бошига юз сўм эди холос. Йўлим усти бўлганлиги учун улар айтган нархга рози бўлдим. Шаҳарга кириб борганимизда йигитлар кира пулини бир-бирларидан анча сўраб-тақиштириб аранг йиғиб беришди.

Улар айна йўнаб-куладиган – бойвачча ёшида эдилар. Мен ҳазиллашиб:

– Авжи бойваччалик пайтинглар экан, мунча кам пулсизлар?– деб сўрадим.

– Э, бўёқчидан бойвачча чиқармиди, амаки,— деди улардан бири.— Бу ойлик маошимизни аранг у ойга аранг улаймиз...

– Нима кўп – хусусий қурулиш кўп, ўшаларда ишласаларинг бўлмайдими, жарақ-жарақ пуллар олардинглар,— дедим мен.

– Э, унақа қурилишларни қаердан топамиз, бир топилса кейин топилмай қолади-да,— дейишди улар.

Хуллас, йигитлар бирин-кетин тушиб қолишди. Менинг қулоғим остида эса улардан бирининг оғзидан чикқан: «Бўёқчидан бойвачча чиқармиди?»— деган аламлари сўзлари анчагача жаранглаб турди...

МАЖБУРИЙ КИРАКАШЛАРДАН БИТТАСИ

Дала ҳовлимдан қайтаётгандим, Чирчиқда бир йигитча машинамга ўтирди. Чиқасолиб машинамнинг нечанчи йиллиги ва бошқалари билан қизиққанидан билдимки — у киракаш. Негаки, “Тико” машинаси бу касб учун жуда қулай, тез ва тежамли. (Шу боисдан ҳам мен ишимга шошилиб турсам ҳам кўчада учраган йўловчи қўл кўтараверади). Айтганим тўғри чиқди, йигитча киракашлик қилар экан. “Матис” машинасини ижарага олибди, ҳар куни эгасига ўн беш минг сўм берар экан.

— Мана, бугун ўртоғимнинг тўйига кетаяпман, аммо барибир шу пулни беришим керак,— деди у.

— Ўзингизгаям бирон нарса қоладими?— деб сўрадим мен.

— Қолмаса ишлармидим, насиб қилгани қолади-да...

Аммо мен ўша “насиб қиладиган”ни ишлаш учун бу бечора йигитча кеча демай, кундуз демай бир минут тинмасдан кўчама-кўча изғиши лозимлигини библиб турардим. Балиқчини балиқчи тушунади, деган рус мақоли бор. Мен-ку, шунчаки “ҳаваскор” киракашман, машина олишга қурби етмаган бу йигит бўлса ҳар куни биров учун шунча пул топиши шарт.

Кейин гап менинг нима иш қилишимга кўчгандай бўлди. Аммо шеригим китоб ўқимас экан — бунга вақти қаердан ҳам бўлсин.

— Китоб тугул телевизорни ҳам кўролмаيمان, олдиға ўтиришим билан уйқу босади.

Албатта-да, уззу—кун рулда ўтиришнинг ўўзи бўлармиди.

— Чирчикда турасизми?— деб сўрадим мен йигитчадан.

— Тошкентликман,— деди у. — Ҳовлимизни сотиб Чирчикқа кўчиб ўтдик.

— Нега?— деб сўрадим мен.

— Шунақа бўлиб қолди-да,— деди йигитча истар-истамас.— Ўзим уйландим, кейин укам уйланадиган бўлиб қолди, унга алоҳида уй олиб беришга тўғри келди. Ҳовлимизни сотиб Чирчикдан иккита квартира олдик. Укам алоҳида, мен онам билан бирга тураман.

— Кирани Чирчикда қиласизми?

— Йўқ, Тошкентда,— деди йигитча.

— Ҳар куни кейин Чирчикқа кетасизми?

— Ҳа-да. Нима бўпти, бир пастлик йўл.

— Сизга анча қийин экан,— деди мен эртадан то кечгача йўл боса-боса роса чарчаган одамнинг Чирчиққача бўлган ўттиз-қирқ километрни қандай босиб ўтишини кўз олдимга келтириб.

— Ҳеч гап эмас,— деди йигит. — Яшаб турибмиз-у... Ҳаммаси яхши бўлиб кетади...

Мен йигитчани (унинг исми Дилшод экан) Тошкентдаги манзилига етказиб қўяр эканман унинг ҳаёти ҳақиқатан ҳам яхши бўлиб кетишини чин кўнглимдан тиладим.

ОРТИҚ БИЛАН АДИБА

Йўқ, бу йигитча машинамга чиққани йўқ, аммо у тонг саҳарда Чорвоқдаги дала ҳовлимда турган машинамни кўриб дарвозамни тақиллатди. Йўқ, тақиллатгани ҳам йўқ, чунки дала ҳовлининг дарвозаси шунчаки — сим тўрдан бўлади, шу сабабли у кўчадан туриб мени “Ҳо, амаке!”— деб баланд овоз билан чақирди. Уйкудан энди турган эдим, қарасам битта жулдургина кийинган бола, нимадир борми, деб сўраяпти. Мен уни турли шиша-пишалар йиғиб юрадиган лўлилардан деб ўйлаб унга: “Йўқ, шиша йўқ”, деб жавоб қилдим, у эса қўлида ниманидир кўрсатиб яна ниманидир сўради, якинроқ борсам бола қўл телефонини кўрсатиб “свет (яъни электр токи) борми, телефонимни қувватлантириб олмоқчиман”,— деяётган экан. Албатта, бу мумкин нарса, мен дарвозамни очиб йигитчани киритдим ва унинг қўл телефонини қувватлантириш учун токка улаб қўйдим. Бу — бирор соат мобайнида бўладиган иш, шу сабадан болани гапга солдим. Тожикча шевада, ўзбек тилида анча қийналиб гапираётган бу бола қўй чўпони (қўйчибон)

экан, акалари билан тоғда аллақайси бир бойнинг қўйларини боқар экан (ундан гупиллаб уриб турган қўй қийининг ҳидидан буни фаҳмлаган эдим), асли Сурхондарё тарафдан, тоғлардан экан, исми Ортиқ экан. “Мана бу қўлимне ортиғи бор-де, шуни учун Ортиқ дейишган-де”,– деб менга тушунтирди йигитча. Қорачадан келган, солдагина бўз бола, кийимлари кир-чир, аммо кўзлари чақнаб турибди, гаплари самимий. Мен ундан: “Нега ўз юртингда эмас. бу ерларда қўй боқиб юрибсан, нима ўзларингнинг қўйларинг йўқми?”, деб сўрадим. У: “Бор, йигирматта қўйимиз, аммо у нима бўлади, у ёқда иш йўқ, шунинг учун бу ерларга келдик”,– деб изоҳ берган бўлди. Мени ҳазиллашиб: “Бу ерларда қўй боқиб пулни роса кўпайтириб борсанг сени уйлантиришар, севган қизинг борми?”– деб сўрадим. “Бор”,– деди йигитча уялиброқ. “Исми нима?”– деб сўрадим мен. “Адиба”,– деди у. “Яхши қизми, чирройлими?”– деб сўрадим мен бекорчиликдан. “Ҳа, яхши қиз, чиройле”,– деб жавоб қилди йигитча. “Тагин бойнинг қизи бўлса бирор бойваччага тегиб кетмайдими?”– деб йигитчанинг қитиқ-парига тегмоқчи бўлдим мен. “Йўқ, тегмайде”,– деди йигитча. “Ота-онаси борми?”– “Отаси яқинда ўлде,– деб жавоб қилди йигит. “Нима бўлди?”– деб сўрадим мен. “Вертелот авария қилде, шунда ўлде,– деб жавоб қилди йигит. – Олти чўпон тоққа вертолотда боришаётган экан, вертелот тоққа урилиб, ҳаммаси ўлде, қаридошларимиз эде, ёниб кетишибде, қоп-қора, таниб бўлмайде, ҳаммасини баробарига кўмишде...” Бу гаплардан кейин орага ҳазил сиғмай қолди. Бу орада йигитчанинг телефони ҳам қувватланди, у кетишга отланди. “Менга қара, Ортиқбой, кишлоғингга борсанг севган қизингга мандан салом айт, отасининг вафотидан қайғурганимни ҳам етказ,– дедим мен – Тўйни қилинглар,

бахтли ҳаёт кечиринглар”. “Раҳмат, амак—е”,— деб мен билан хайрлашди йигитча.

Кўплар қатори Сурхондарёнинг тоғларидаги Ортиқ ва Адибаларнинг бир-бири билан топишиб, бахтли бўлишларини жуда-жуда ҳоҳлардим...

«ЭСКИ ГВАРДИЯ» БИЛАН ИККИ ОҒИЗ ГУРУНГ

Бу тоифадаги олдамлар машиналарга қўл кўтаришмасди, чунки улар фақат жамоат транспортида, аксарият ҳолларда трамвайда юришади. Буниси эса менинг машинамга қўл кўтарди.

— Марҳамат, ўтиринг.

Йўловчи олдинги ўриндиққа қийналиб жойлашди. У катта ёшдаги, тўладан келган, ўртача қийинган бамаъни одам. Кўриниб турибдики — нафақахўр.

— Йўл бўлсин?

— Э. бизнинг ёшдагилар қаёққа борарди? Тирик экан ё докторга боради, ё нафақасини олишга,— деди йўловчи босиқлик билан. — Поликлиникага кетаяпман, автобус сира келавермади...

Ҳа, ўзим ўйлагандай — уруш фахрийси, кўп ишларни кўрган одам.

— Кўп ишларни кўрдим,— дейди у худди менинг фикрларимни ўқиб тургандек. — Урушдан соғ-омон қайтдим... аммо қариганда...

Йўловчи ҳаётдан шикоят қилмади, соғлигидан ҳам нолимади, баъзи қариялардек етишмовчиликларни буралаб сўкмади. аммо оладиган нафақа пулининг оддий доридармонларга ҳам етмаётганлигини жўнгина, босиқлик билан

гапирди.

— Қариганда бундай ахволга тушаман деб сира ўйламаган эдим...

— Болаларингиз бордир? Қарашиб юборишар?— дедим мен.

— Болалар ўз йўлига,— деди йўловчим. — Ҳамминг ўз ташвиши ўзига етиб ортади.

Мен индамай қолдим. Кўп ўтмай у айтган манзилга етиб келдик. Қария тушатуриб пул узатди.

— Майли, пул бермай қўяқолинг,— дедим мен.

— Йўқ, олиннг, бу йўл ҳақи, хизмат ҳақингиз,— деди қария қатъий қилиб. — Аммо узр, озроқ, нафакахўрлик...

Бу тоифадаги одамлар енгил машиналарга қўл кўтаришимасди, бу қария бир чиқиб қолди-да...

АЗАГА ОТЛАНГАН КАМПИР

Кўчада кетиб бораётган эдим бир рус кампир қўл кўтарди ва бир манзилга олиб бориб қўйишимни сўрди. У жуда оддий, юпун кийинган, бошига ўраб олган рўмоли ҳам ғарибона эди. Мен уни мабодо гадой эмасмикин, деб ўйлаб:

— Тўлашга пул борми ўзи?— деб сўрадим.

— Бор, ўғлим, бор. Бўлмаса сизни тўхтатармидим,— деди кампир. — Нафақамдан ажратиб қўйганман йўл ҳақини...

Кампир машинага ўтирди.

— Азага кетаяпман,— деди у ғамгинлик билан. — Ёшликдан бирга ўсган дугонам оламдан ўтибди...

Киракашлик одамни анча беандиша қилиб қўяди. Шу боисдан бу кекса аёлга дабдурустдан менсимай муомила

қилганимдан анча пушаймон бўлдим, аммо буни кампирга билдирмадим.

Кўп ўтмай у сўраган жойга етиб келдик. Бу ердаги тўп-тўп кўп қаватли уйлар орасидан кампир айтган рақамли уйни топиш учун анча айланишга тўғри келди. Аммо мен меҳнатимга, кетган вақтимга ачинмадим, чунки бу кекса кампир азага бораётган эди-да...

РАҚОБАТ БАЛОСИ

Чилонзорда машинамга икки йигит чиқди. Гапларидан — ишбилармон, чапдаст йигитлар. Ўтришибоқ ўзаро ишдан гаплашиб кетишди.

- Савдо қалай?
- Унчалик эмас...
- Яна Мушарраф опаами?
- Ҳа, ўша.
- Шу Мушарраф опа ўлмади, биз қутилмадик-да...
- У ҳали-вери ўлмайди, жуда ўзига маҳкам...
- Маҳкам бўлмай ўлсин... Башарасини кўрсам қоним бошимга уради...
- Менинг ҳам...
- Солиқчилардан сўрадингми?
- Сўрадим. «Осонликча йўқ қилиб бўлмайди», дейишяпти.
- Келиб устма-уст босишса ўз-ўзидан тинчиб қолар...
- Уларниям мойлаб туради шекилли, айтсам «қани, кўраамиз», дейишади холос.
- Рози қиламиз, демадингми?
- Дедим, катта суммани шаъма қилишяпти...

— Оббо, шу кунларда-я... Ўзи зўрга учма-уч қилиб турибмиз-у... Милицияга айтмадингми?

— Бефойда. Иккала участкавой ҳам келиб бепул чекишиб кетишади. Уларга шу керак-да.

— Олиб ҳам туришса керак-да?..

— Ҳа-да.

— Оббо, энди нима қиламиз? Бунақада савдо ўлади-ю!

— Сигаретлардан бир пачка ҳам кетгани йўқ. Фақат ўзим олиб чекиб турибман.

— Чекаверма-да, текин экан деб! Биласанми, уларнинг ҳар блоки қанчадан тушган?

— Нега билмас эканман?.. Шунинг учун баъзан Мушарраф опадан олиб чекаман, арзонроқ...

— Йўқ, нима қилиб бўлса ҳам шу Мушарраф опани йўқатиш керак...

— Қандай қилиб? Менга қолса тагига бомба қўйиб сигарет-пигаретлари билан портлатиб юборардим-а!

— Кошқийди...

Йўловчи йигитлар бу гаплар менинг кулоғимга унча-унча чалиниши мумкинлигини сезиб бироз хижолат бўлишди шекилли, ёнимда ўтиргани куйиб-пишиб изоҳ бера бошлади:

— Амаки, тагин бизни анувнақа — террорист болалар экан деган хаёлга борманг-а,— деди у кулимсирашга уриниб.— Биз ҳу ўн олтинчи кварталда дўкон очганмиз. Дўконимизни қонуний қилиб расмийлаштиргунча бўлганимиз бўлди. Жой учун ҳар ойида икки юз минг тўлаймиз. Бунинг устига солиқлар... Яна кун-кун ора текширишлар тинкамизни қуртиб юбораяпти. Қопланиб кетар, десак — савдо йўқ. Дўконимизнинг ярми тамаки маҳсулотлари, сигаретнинг ҳар хилидан бор. аммо

рўпарамизда Мушарраф опа деган бир шаллақи хотин ўтириб олиб, бемалол сигарета сотади. Биз сигареталарни божхоналардан ўтказиб, тўловларини тўлаб олиб келамиз, шунинг учун қимматрок, у бўлса қайси гўрдан ўғирлик сигареталарни топиб, бемалол арзонга пуллаб ўтиради. Харидорларни «Дўконга кирманглар, у ерда ҳамма нарса қиммат», деб биздан айнитгани-айнитган. Биз эртадан-кечгача дўконда пашша қўриб ўтирамыз, у эса маза қилиб савдо қилади.

— Яна бизга: «Йигитлар, менинг сигаретларимдан олиб чекинглар, ўзларингизники қиммат, меники арзон», деб масхара қилганига ўлайликми?— деб гап қўшди иккинчи йўловчим.

— Хўш, мана, сиз анча ёшга кирган одам экансиз, айтинг-чи, шу инсофданми?

— Албатта, бу ноинсофлик,— дедим мен.

— Хўш, биз нима қилишимиз керак?— деб сўради иккинчи йигит.

— Ўша хотинни дўкондан сал нарироққа кўчириб юборинглар,— деб маслаҳат берган бўлдим мен.

— Бе-е... «Кўча сеники эмас, мен хоҳлаган жойимда савдо қиламан, сенлар дўконингга бориб хўжайинлик қил», деб бобиллаб беради.

— Ундай бўлса... ҳокимиятга айтинглар.

— Айтсак, «биз савдо ишлари билан шуғулланмаймиз», дейишди.

— Милицияга айтинглар.

— Милиция ҳам, солиқчилар ҳам ундан улушларини олиб туришади.

— Оббо, чатоқ-ку, а?— мени ҳам ўйлантириб қўйди бу муаммо.

— Чатоқ бўлганда қандай? — «ух» тортди йўловчи йигит.

— Қани энди қонун ҳаммага барабар бўлса,— деб кўйди иккинчиси.

Дўкончи йигитлар манзилларига етиб тушиб қолишди. Уларнинг муаммолари эса хаёлимга ўрнашганча қолди ва уни ушбу хикоямга тушириб қутилгандай бўлдим. Аммо бечора икки софдил дўкончи йигитларнинг пешоналари тиришганча, Мушарраф опа деганлари эса хануз ўз ўрнида бўлса керак...

АЛДАНГАН ЎҒРИЛАР

Бу иккала бола, тўғрироғи кап-катта йигитларга мен Бешёғочда дуч келдим. Қўл кўтариб мендан Театр институтининг ётоқхонасига олиб бориб кўйишимни сўрашди. Уйим шу ёқда, бозордан қайтаётган эдим, бўш кетаяпманку, деб уларни олдим. Биттаси олди ўриндикқа ўтирди, иккинчиси орқага. Ёнимдагиси мен билан уёқ-буёқдан гаплашиб кетган бўлди, орқадагиси эса негадир ёнбошлаб олди. Мен ёнимдагидан: «Нега шеригинг ёнбошлаб олди?»— деб сўрасам, у: «Кўяверинг, ака, баданида бор (яъни — кайф)»,— деб жавоб берди. «Ҳа, шунақа экан-да»,— деб кўяверибман. Болалар айтилган жойга етишди, олдиндагиси чўнтак кавлаб мен билан аранг ҳисоб-китоб қилди, орқадагиси эса негадир «лип» этиб тушди-кетди. Улардан сал нарироққа бориб машинамни тўхтатиб орқа ўриндикқа қарасам бозордан олинган «убу»лар солинган халталар жойида турибди. «Ҳамма нарса жойида экан»,— деб ғизиллатиб уйга хайдадим. Уйда

бирдан папкам эсимга тушди: олдинга одам ўтиргани учун уни орқага, ҳалиги халталарнинг устига қўйиб қўйган эдим-ку! Оббо! Ҳалиги бола папкани олиб тушиб кетибди-ку, а? Ичида-ку, пул-мул, бошқа бирор қимматбаҳо нарса йўқ эди, аммо кўзойнагим, гувоҳномам бор эди-ку?.. Мунча гаранг бўлмасам, а? Балки ўғрилар папкамдан ҳеч нарса тополмасдан ўша ерга ташлаб кетишгандир? Шу хаёл билан ҳалиги жойга ғизилладим. Турган гапки, улар йўқ. Сал нарироқни қарасам ёзувчилик гувоҳномам икки бўлиниб ётибди. Сал нарида эса иккига бўлинган кўзойнагим, бошқа қоғозлар... Папканинг ўзи бўлса йўқ. Демак, ўғрилар папкада катта пул бор деб ўйлашиб ўғирлашгану, бўм-бўшлигини кўриб, хафсалалари пир бўлиб, жаҳлига кўзойнакни синдириб, хужжатимни йиртиб кетишибди. Тўланмаган электр қоғозлари бор эди, улар турибди.

Ҳа, алданган ўғрилар! Баттар бўлларинг! Кунини зўрға кўрадиган бир қаламқаш, мажбурий киракаш домланинг папкасидан қоғоз чиқмай доллар чиқсинми сенларга?!

УЙИНГ КУЙГУР-ЕЙ!..

Катта йўлларнинг бирдан кетётгандим бир йигитча қўл кўтарди. Олдим. Тақир-туқур нарсалари бор экан, орқа ўриндикқа қўйиб, ўзи олдинга ўтирди. Унинг бирор қурилишдан келаётган уста-мардикор эканлиги кўриниб турарди.

– Ҳа, ишни тамомладингизми?– дедим мен.

– Ҳа, тугатдим,– деди йигит ўзидақаларни ҳам одам ўрнида кўриб суҳбатга тортилганидан хурсанд бўлиб.

– Қалай, тушум яхши бўлди?– деб ҳазиллашдим мен.

– Ёмон эмас,— деб орқа ўриндиқ томонга қараб қўйди йигит. Кейин йўл бўйи уёқ-буёқдан суҳбатлашиб кетдик. Кўп ўтмай у айтган манзилга етиб келдик. Йигитча машинадан шошиброқ тушди-да, олдин орқа ўриндиқдан нарсаларини олиб, кейин чўнтагини кавлаб кира ҳақини узатди.

– Анув сафар бир шеригим нарсаларини орқа ўриндиққа қўйган экан, тушиши билан ҳайдовчи машинани юргизиворибди.. Бутун асбобларию бир миллиондан ортиқроқ пули кетибди,— деди ҳалиги йигит.

– И-е, машинанинг рақамини эслаб қолмабдими?— дедим мен.

– Қаёқда... Олдин «ҳай-ҳай»лаб ёнида югуриб борибди, кейин машина тезлаб кетворибди, кечқурун экан рақамини ҳам яхшилаб кўролмай қолибди. Ярим йил ишлаганидан айрилиб қолаверди...

– Оббо, ярамас-ей!.. Яхшилаб қаранг, ҳеч нарсангиз қолмабдими?— дедим мен.

– Йўк, олдим. Раҳмат сизга,— деди ҳалиги йигитча.

Ҳа, уста-мардикор менга ўша йигит сингари алдаб кетмаганимга раҳмат айтарди. Мен эса бундан дод деб юборгим келиб, нукул ҳалиги лаънати ўғрини бўралаб сўкиб борардим.

– Уйгинанг куйсин, мардикор бечорани қақшатган!..

БЕСАРЛАВҲА ҲИКОЯ

Ҳа. бу ҳикояга сарлавҳа қўёлмадим, менимча — лозим ҳам эмас. Умуман олганда бу ҳикоя ёзишга ҳам арзимас эди, аммо менинг машинамга тушган йўловчилар орасида бу

тоифага оидларни қаламга олмасдан ташлаб кетишнинг иложи бўлмаганлигидан ёзилди у. Гапнинг қисқаси — машинамга бир масти бедаво ўтирди. Унинг мастлигини машинамга ўтириб олгандан кейин билдим. Узоқдан, тоғдаги дала ҳовлимдан келаётгандим, куруқ кетмай деб йўл четида кўл кўтариб турган бир одамга тўхтадим. Борадиган манзилини сал тутилиброқ айтди, шунда ҳам эътибор бермабман, тўғриси «сал кайфи борга ўхшайди, бўлса нима қипти», дебман. Ҳалиги одам ўзининг «хунар»ларини машинам кўзғолгандан кейин «намоён» эта бошлади.

— Тирикчилик қилиб юрибмиз денг, братан?

— Бўлиши мумкин,— дедим мен.

— Э, ўзимиздан экансиз-ку, кўлни ташланг,— деди ҳалиги нусха шапалоғини «шап» этиб уриш учун тайёрлаб.

— Кўлимни ташлолмайман, кўлим рул билан банд,— дедим мен. — Йўлда ҳайдовчига халақит берманг.

— Э, кечирасиз, халақит берган бўлсак,— деди масту дийдиё ҳиқчоғи тутиб. — Энди, улфатлар билан бироз ичувдик-да...

— Кўриниб турибди,— дедим мен.

— Роса кўриниб турибдими, а?— деб илжайди масту бежо.

— Ҳа, унча-мунча,— дедим мен.

— Э, яшаворинг,— деб кичқирди масти норасо. — Ўзимиздан экансиз, кўлни ташланг!

— Кўлим банд,— дедим мен ўзимни босишга ҳаракат қилиб. — Агарда шундай халақит бераверсангиз сизни машинадан тушириб юбораман.

— Э, братан, кечирасиз, узр, узр,— яна ҳиқчоғи тутди бу масти рўдапонинг. — Айтувдим-ку, бироз ичувдик, деб...

— Мен буни эшитдим,— дедим мен.

— Эшитган бўлсангиз бўпти-да,— деб хафа бўлишга бошлади бу масту ҳўл бало. — Бўлмаса нима қиласиз бунақа... гапларни гапириб?..

— Гапим ёқмаётган бўлса тушиб қолишингиз мумкин,— дедим мен. — Тўхтатайми?

Масту мосуво атрофга олаазарак бўлиб қаради. Офтоб қиздириб турган бийдай дала жойда тушиб қолиш унга ёқмади шекилли яна ҳужумга ўтди:

— Нега тушар эканман? Тушмайман.

— Тушмасангиз жим кетинг. Бўлмаса автомобил ҳодисаси учун жавобгар бўлишингиз мумкин,

Масту нобажо бу гапдан чўчидими, ё келгуси гапу ҳаракат режасини тузалмай қолдими, ишқилиб, бироз жим қолди. Кейин мени яна саваолга тута бошлади:

— Тошкентнинг қаерига борасиз ўзи?

— Керакли жойга,— дедим мен.

— Мен ҳам Тошкентдаанман,— деб тантанали эълон қилди у.

— Жуда яхши, ҳамшаҳар эканмиз.

— Э. ўзимиздан экансиз—ку, қўлни ташланг,— деди масту беибо.

Мен олдинги гапларни такрорладим. Энди сал жаҳлим чиқиброқ такрорладим. Аммо машинамни тўхтатиб, ҳалиги масти беҳаёни тушириб юбормадим. Бир томондан вақтни қизғондим, кейинги томони — маст бўлса ҳам ахир йўловчида...

Бу масти бесафо охири охири ўзи айтган манзилда тушиб қолди. Мастлар одатда қўли очик, тантироқ бўларди, аммо бу масти бебақо унақа эмас экан, мўлжалдагининг ярмини бериб безрайиб кетиб бораяпти. Шундагина менга тил-забон келди, унинг орқасидан шоферчасига бураалаб сўқдим:

— Ҳе, башаранг курсин, алкаш, исқирт!
Ана шунақа. Шу ҳикояга ҳам сарлавҳами?..

БАЛОДАН ҲАЗАР...

Ҳаҳ, шу иккала қизга, тўғрироғи — аёлларга тўхтагим келмовди-я. Ғалатироқ туришувди, қўлларини ҳам ҳамма йўловчилардақа кўтармасдан шунчаки «Ҳай!» дегандек сал силкитиб қўйишувди. Эътибор бериб-бермай ўтиб кетаверсам ҳам бўларди, аммо киракашлик... Кирага чиққан ҳайдовчининг бир кўзи йўлда бўлса бир кўзи одамларнинг қўлларида бўлади. Йўл четидаги одам хатто чўнтагидан рўмолчасини олиб-олмай, кечирасиз... бурун қокмоқчи бўлса ҳам олдида уч-тўртта машина кетма-кет тўхтади. Шунақа...

Хуллас, мен машинамга қараб «Ҳай!» деб қўл силтагандай бўлган ўша икки қиз, йўғ-е, аёлларнинг олдида тўхтадим. Йўловчики бор — рўпарасига келиб тўхтаган ҳайдовчига борар манзилини айтади, булар эса илжайганларича индамай ўтириб олишди. «Юрганда айтишар», деб машинамни ўрнидан қўзғотдим. Олдинда ўтирган ёшроғи менга ўтирилди:

— Окажон, ҳорманг, тан-жонингиз соғми?

— Раҳмат. Хўш, қаерга олиб бориб қўяй?

— Қаерга бўлса ўша ерга-да,— хиринглаб кулди йўловчи қиз, йўғ-е, жувон.— Хоҳланг ресторанга, хоҳланг кафега, хоҳланг хоҳлаган жойингизга...

— Хоҳламасам-чи?— деб унинг сўз оҳангига мослаб жавоб қилдим мен.

— Эркакмисиз ўзи?— деб шартта гап ташлади орқада

ўтиргани.

Оббо, гапни жон жойидан олди-ку, қиз, йўғ—е. аёл ўлгур. Бу саволга қайси эркак зоти «йўқ» деб жавоб беради. Тушунарли ҳам гапми, булар «анувнақа»лардан... Хўш, нима қилиш керак? Машинани шартта тўхтатиб «Йўқолларинг, мен сенлар айтган одам эмасман!»— деб тушириб юборай десам оғзига келганини гапириб, эркаклик шаънимни ҳақоратлаб тушиб кетишлари икки карра иккидай гап. Қолаверса булар ҳам инсон, бировнинг кўнглини оғритиш инсофдан эмас. аммо иккита фоҳишани машинамга солиб айлантриб, уларнинг кўнглини олиб юришга заррача хоҳишим ҳам, тоби-тоқатим ҳам йўқ. Шундай қилайки, сих ҳам куймасин, кабоб ҳам...

— Э, бормисизлар, хонимлар,— дедим мен. — яхши юрибсизларми?

— Раҳмат, ока,— деди ёнимдаги, сезишимча, орка ўриндикда ўтирган шеригига кўз қисиб қўйиб. — Қани, қаёққа олиб борасиз бизни? Ё тўппа-тўғри тоққа қараб ҳайдайсизми? Бир денгизларда чўмилиб келардик.

— О. қанийди-я,— дедим мен иложи борича хушмуомила бўлишга тиришиб.— Маза қилиб ўйнаб келардик. Аммо...

— Хўш?— деди ёнимдагиси пинжимга тиқилиброқ.— Нима проблема?

— Проблема-ку йўғ-а,— дедим мен. — Аммо сизлар... иккитасизлар.

— Бирорта ўртоғингиз бордир?..— деди орқада ўтиргани. — Олиб олинг.

— Мен ҳам шуни ўйлаяпман-да,— дедим мен пешонам тиришгандай бўлиб.— Битта ўртоғим бор, менга «Қизлар бўлса бир Чорвоқни айланиб, таб бости қилиб келардик-да»,— деганди.

— Жуда яхши, олволинг ўшаниям,— дейишди қизлар, йўғ-е, анувлар.

— Бўпти!— дедим мен шартта гапга нуқта қўйгандай. — Аммо...

— Яна «аммо»ми?— деди ёнимдаги. — Қанақа «аммо»?

— «Аммо»си шуки, ўша ўртоғимнинг хотини жуда ёмон рашкчи. Сизларни бирга олиб борсам кўриб қолса соғ қўймайди. Яхшиси, сизлар мана бу бекатда тушиб, анув муздай газ сувдан ичиб туринглар, менн «ғиз» этиб бориб ўртоғимни олиб келаман.

— Алдамаяпсизми?— деди ёнимдаги ишонқирамай.

— Алдамай ўлибманми?— дедим мен. — аммо кетиб қолманглар, сизларни излаб юрмайлик...

Хонимчалар истар-истамай машинадан тушишди. Мен эса газни босдим. Улар ҳалиям ўша бекатда туришган бўлишса керак. Ўтиб, қараб кўринглар-а, машинингизга «Ҳай!»— дегандай қўлларини силкишади...

МЕН «ТЕПГАН» ГЕНЕРАЛНИНГ ҚИЗИ

Юқоридаги хийла «қалтис» сарлавҳани ўқиб: «Оббо, бу яна нима бало экан?»— деб ҳайрон бўлишингиз турган гап. Шу боисдан менга гапни сал узоқроқдан бошлашга тўғри келади.

Олтмишинчи йиллар эди, буйрагим шамоллади, деб гумон қилиб шаҳардаги касалхоналардан бирига ётдим. Бизнинг хонамизда бир неча бемор бўлиб, улар билан танишиб олдим. Беморлардан бири — эски танишим — радиожурналист Ҳошимжон деган йигит мен билан жуда аймоқи — ҳазилкаш эди. Корейс миллатидан бўлган

иккинчи бемор эса камгап, барваста, совлатли киши эди. У билан суҳбатлашиб қолганимизда гап орасида эллигинчи йилларда бўлиб ўтган Корея урушида қатнашганлигини, генерал унвонига эга эканлигини айтди. Кейин нафақага чиққан экан.

Энди буёғини эшитинг. Бир куни чошгоҳдаги дам олиш пайтида ухлаб ётган эдим. Менинг кроватим юз-қўл ювиладиган сув жўмрагининг ёнгинасида эди. Тўсатдан кимдир юзимга сув сепгандек бўлди. Мен сесканиб уйғониб кетдим, аммо кўзимни очмасдан «Бу — ҳазилкаш Ҳошимжон бўлса керак, бир боплай уни», деб оёғимни чойшабдан аста чиқариб ювинғич олдида турганни жаҳл аралаш бир тепдим. Аммо бу ишимнинг кетидан Ҳошимжоннинг одатдаги «қиқир-қиқир» кулгиси эмас, жаҳл аралаш бошқача овоз эшитилди:

– Бу нима қилиқ!

Шарт кўзимни очсам не кўз билан кўрайки ювинғич олдида Ҳошимжон эмас ҳалиги корейс генерали турарди. Ҳошимжон эса ўз жойида «пиш-пиш» қилиб бемалол ухлаб ётарди. Ана энди менинг қанлдай аҳволга тушганимни бир тасаввур қилинг-а...

— И—е, сизмидингиз, кечирасиз,— дедим мен қип-қизариб. — Мен сизни анув шеригим деб ўйлапман, атайлаб ҳазиллашиб сув сепди депман...

— Ювиниб турувдим, ҳе йўқ, бе йўқ аллақаяқдан бир тепки тушса мен ҳам кўрқиб кетдим,— деди генерал бармоғи билан мени яниб. — Ахир ҳамма ухлаб ётганди— да...

Олижаноб одам эмасми, вазиятни тушуниб, менинг бу беўхшов қилиғимни кечириб юборди у.

Энди гапнинг давомини эшитинг. Бир куни кўчани

айланиб юрган эдим машинамга бир корейс аёли ўтириб қолди. Унинг бир оёғи — букилмайдиган — ясама оёққа ўхшади. «Уруш иштирокчисимисиз?»— деб сўрасам, «Ҳа, бизнинг оиламизнинг барчаси ҳарбийлардан, отам генерал эди»,— деб қолди. Менинг эсимга ўша — мен билан касалхонада бирга ётган корейс генерали тушиб, суриштирсам бу аёлнинг отаси ҳам ўша Корея урушида иштирок этган экан. «Отангиз мабодо олтмишинчи йилларда фалон касалхонада даволанма-ганмиди?»— деб сўрадим мен. (Аксига олиб. ўша кишининг исмини унутиб юборган эканман, чунки кўпгина корейс исмлари бир-бирига ўхшаш бўлади-да). «Ҳа, даволанган эди, унда мен ёш эдим», деб жавоб қилди ҳалиги аёл. Мен ўзим билган генералнинг қиёфасини тасвирлаб берсам, ҳалиги аёл: «»Ҳа, худди сиз айтган одам менинг отам эди,— деб тасдиқлади ва мендан: —Сиз уни қаердан биласиз?»— деб сўради. Мен аёлга: «Ҳа, мен у киши билан бирга битта палатада ётган эдик, жуда олижаноб одам эдилар»,— дедим ва турган гапки ўша ҳазил воқеасини айтиб ўтирмадим. Генерал бундан ўн йилларча олдин оламдан ўтган экан. Хуллас, менн тасодифан учрашиб қолган йўловчим — ху ўша мен билмасдан тегиб қўйган генералнинг қизи бўлиб чикди ва мен уни иззат-хурмат билан манзилига элиб қўйдим.

ДОВУД ДЕГАН ЯХУДИЙ БОЛА БИЛАН БЎЛГАН БИР ЧИМДИМ СУҲБАТ

Қорачадан келган қисикрок кўзлари қора бу бола (тўғрироғи — йигитча) машинамни тўхтади—ю, бир манзилни айтди. Кейин шоша-пиша:

- Пули неча сўм бўлади?— деб сўради.
- Билмадим,— деб жавоб бердим мен.
- Нега билмайсиз?— деб хайрон бўлди йигитча.
- Ҳм... Киракаш эмасман—да...
- Кимсиз бўлмаса?
- Ўтиринг, билиб оларсиз...
- Олиб бориб қўйгандан кейин катта пул сўрасангиз...
- Сўрамайман, ўтираверинг...
- Ахир, неча сўм бераман?
- Қанча бермоқчисиз?
- Фалон сўм...
- Сал камроқ-ку, бироз қўшинг...
- Э, қўйинг шунақа гапларни...
- Ҳа, майли ўтиринг.

Йигитча ўтиргандан кейин ҳам саволини қўймади.

- Нима иш қиласиз?
- Фалон, фалон иш... Сиз-чи?

Йигитча олий ўқув юртларидан бирида ўқир экан, яқинда Хитой мамлакатига ўқишга кетаётган экан.

— Жуда соз,— дедим мен бу хабарни эшитиб. — Ўзингиз хитойлик эмасмисиз?

— Нима, мен хитойликка ўхшайманми?— деди йигит.

— Қашқарликларга ўхшайсиз,— дедим мен. — Уйғур эмасмисиз?

— Адашдингиз,— деди йигит кулиб. — Мен яхудийман.

— Ростданми?— дедим мен ўзбек тилида тоза гапириб келаётган бу йигитга қараб.

— Ҳа, бухороликман, исмим Давид, Довудбек,— деди йигитча.

— Ўзбек тилида чиройли гапирар экансиз...

— Ўзбеклар орасида ўсганман-да,— деди йигитча.— Лекин яхудий тарихини, динини яхши биламан, «Таврот»ни ўқиб чиққанман.

— Жуда яхши,— дедим мен бу билонғич суҳбатдошдан хурсанд бўлиб. — Мен ҳам ўқиганман, ҳатто «Таврот» ривоятлари асосида ҳикоялар ҳам ёзганман.

Буни эшитиб Довуднинг пешонаси сал тиришди:

— Танқид қилмаганмисиз?

— Йўқ,— дедим мен кейин кулиб кўйдим— Ана, ҳақиқий яхудийлигингиз билинди...

— Нимадан?— деб сўради йигитча.

— Ўз илоҳий китобингизга гард юқтирмасликка уринишингиздан...

— Ахир, «Таврот» муқаддас китоб саналади-да...

— Инкор этмайман,— дедим мен.

Биз манзилга етганча яхудийлар тарихига оид турли мавзуларда суҳбатлашиб кетдик. Етгач йигитча ҳисоб-китоб қилиш учун ҳамёнини қўлига олди.

— Сиздан пул олмасам ҳам бўларди,— дедим мен. — Ҳамсуҳбат бўлиб қолдик...

Йигит ҳамёнини очмай бир зум тўхтаб қолди. Сўнг иккиланиброқ пул чиқарди:

— Ахир, йўл ҳақини бермаса бўлмас...

Мен кулиб ундан кира ҳақини олиб қолдим. Ахир, халқимизда «жухуддан жизза» деб бекорга айтмаганлар— да...

ҲИРҚИРОҚ АЁЛНИНГ СИРЛИ ВАҲИМАСИ

Э, киракашликда нима воқеалар бўлмайди дейсиз!

Сирғалидан келардим, кеч кириб қолган эди. Одатда бу томонга одам бўлади-ю, кўпинча қуруқ қайтилади. Бу сафар ҳам шундай бўлди. Бекорга бензин кетишидан норозироқроқ бўлиб, тезлашиш учун газни босабошлаган эдим ҳамки йўлда ёшгина бир аёл қўл кўтариб қолди. Тўхтадим. Аёл ўзини шаҳардаги бозорлардан бири олдидаги кафега олиб бориб қўйишимни сўради. Рози бўлдим, ҳалиги аёл олд ўриндикка ўтирди.

— Тезроқ юрсангиз, ишга кеч қолаяпман,— деди у аллақандай ҳирқираган товуш билан.

— Хўп бўлади,— дедим мен ва машина тезлашди.

Сирғали билан шаҳар марказининг ўртаси ҳам анча жой, шу сабабдан индамай кетаверишдан зерикиб, ўзимча бу аёлнинг нима иш қилишини ўйладим. У нозиккина, зиёлисифат аёл эди. У кўринишидан ошпаз эмас. овқат ташувчи ҳам эмас... Ҳа, у кафедра қўшиқ айтса керак...

— Қўшиқчимисиз?— деб сўрадим мен аёлдан шунчаки, индамасдан кетмаслик учун.

— Вой, қаёқдан билдингиз?— деб ялт этиб қаради аёл жилмайиб. — Жуда топоғон экансиз...

— Касбимиз шунақа,— дедим кулиб.— Қанақа қўшиқлар айтасиз?

— Эстрада қўшиқларини-да,— деди аёл. — Ўзбекча, туркча, арабча... Кафемизга келинг, эшитасиз...

— Раҳмат,— дедим мен.— Радио ёки телевизорда чиқиб қоларсиз, шунда эшитармиз.

— Телевидениеда чиқиш учун катта маблағ, ҳомий керак,— деб ух тортди аёл. — Биз, аёлларга қийин...

Аёлнинг овози ҳамон ҳирқираброк чиқарди.

— Шамоллаб қолибсизми дейман,— деб сўрадим ундан.

— Ўтган хафта Хитойдан келдим, ўша ерда шунақа

бўлиб қолди...

— Хитойдан?..— бир чўчиб тушдим мен. Чунки ўша кунлари Хитойда аллақандай зотилжам касаллиги тарқалиб, унинг ваҳимаси бутун дунёга ёйилган эди. Айтишларича, бу юкумли касалликка чалинган одамнинг тирик қолиш гумон экан. Қарангки, менинг йўловчим ҳам ўша мамлакатда бўлиб келган экан.

— Нима, у ерда касалланиб қолдингизми?— деб сўрадим мен ҳайиқиброқ.

— Қўрқманг, мен касал эмасман,— деди аёл кулимсираб. — Сиз-ку, унча қўрқмадингиз, келган куним аэропортда бир таксига тушган эдим, ҳайдовчиси менинг Хитойдан келаётганлигимни эшитиб, машинасидан тушириб юборган.

— Уёқда эҳтиёт бўлиб юрдингларми ахир?— деб сўрадим мен.— Нима иш билан борувдинглар?

— Концерт бергани-да,— деди аёл. — Жуда эҳтиёт бўлиб юрдик, оғзимиздан дока боғлагичларни сира ечмадик.

— Концерт пайтидаям-а?— деб сўрадим мен.

— Йўқ, саҳнага чиққанимизда ечдик,— деди аёл.— Доим оғзи-бурнимизни спирт билан артиб юрдик. Гуруҳимиз раҳбари ҳар қандай вирусни ўлдиради, деб бизга оз-оздан ичкизиб ҳам турди. Эркаклар вирусга қарши деб сигарет ҳам чекишганди, умримда чекмаган мен ҳам чекдим. Шундан овозим хириллаброқ қолди.

— Очилиб кетар,— дедим мен.

Бу орада айтилган манзилга ҳам етиб келдик. Қўшиқчи аёл раҳмат айтиб тушиб кетди. Эҳтиёт шарт, деб нарироққа бориб машинадаги ҳавони янгилаш учун ҳамма эшикларни ланг очиб қўйдим. Уйга қайтаяпману, кўнглим аллақандай ғаш, ўша хирқироқ аёлнинг сирли ваҳимаси мени анчагача ўз чангалида ушлаб турди...

ТОВОҚСОЙДАН УЧТАСИ

Киракашлик пайтида қандай одамларни учратмайсану. қандай ҳолатларга тушмайсан киши... Бу учта — иккитаси рус, биттаси корейс йўловчилар машинага ёпирилиб ўтириб олишганда кўнглим ниманидир сизди.

— Сирғалига,— деди олдинги ўриндиққа ястаниб олган барзанги рус йигит.

— Сирғали узоқ, боролмайман,— дедим мен.

— Айтганингни берамиз,— деди орқада ўтирган корейс.

Мен яна рад жавобини бераётган эдим, олдингиси сал юмшаб ялингандай бўлди:

— Отец, йўқ дема, қанча машинага ялиндик, олиб боришмаяпти. Сен яхши одамга ўхшайсан, олиб бориб кўяқол...

Ҳа, мақтов ўлсин-а... Одамни дарров кўндиради-қўяди-да.

Кўзим йўлда, икки қулоғим йўловчиларимда. Булардан ҳамма нарсани кутса бўлади, уларнинг гап-сўзлари ҳам гумонларимни тасдиқляпти.

— Анувни қара, Вася, жуда кетворган эканми?— деди йўловчиларимдан бири йўл четида кетиб бораётган бир рус қизни кўрсатиб. — Бунақаларни Товоқсойга олиб борсангми, қўлма-қўл бўлиб кетади-да...

Вася дегани эса яна ҳам кўполроқ гап гапириб ҳиринглади. Ана, биловдим-а, булар Товоқсойдаги қамоқхонадан янги чикқанлар, қўлларида хар бало келади, мундоқ четроққа олиб бориб, бошингга бир уриб машинангни олиб кетишлари ҳам ҳеч гапмас. Бунақа

воқеаларни кўп эшитганмиз. Аммо сир бермаслик керак, ваҳимага тушмаслик керак..

Олдинда ўтирган барзанги эса нукул орқадагиларга ўгирилиб:

— Хўш, Вася, энди нима қиламиз?— деяверди.

Шунда миямга «ярқ» этиб бир фикр келди:

— Менга қаранглар, мабодо мени бир ёкли қилиб, машинамни олиб кетишни ўйламаяпсизларми?— дедим ўўловчиларимга дангал.

Улар андак саросимага тушгандек бўлишди. Сўнг олдиндаги барзанги сариқ тишларини кўрсатиб тиржайди:

— Қўйсангчи, отахон, бунақа гапларни,— деди у.

— Сенинг зиғирдек «Тико»нгни бошимизга урамизми, «Мерседес» бўлса бошқа гап эди,— деб кўйди орқадаги Вася деган рус.

— Бу ишни қиладиган бўлсак сендан сўраб ўтирмасдик,— деди корейс.

— Бўлмаса сизларни манзилларингга олиб бориб кўйганимдан кейин уйимга эсон-омон кетишимга рухсат берасизларми?— дедим меен ярим ҳазил, ярим чин оҳангда.

— Рухсат, рухсат,— деди барзанги. Афтидан, у гуруҳ бошлиғи эди.

Хуллас, ўша куни Товоқсойдан учтасини манзилига элтиб кўйиб, ўзим ҳам уйимга эсон-омон қайтиб келдим. Худо сақлади, чамамда...

АЛДАНМАГАН ФАРАНГИЛАР

Катта кўчадан кетиб бораётган эдим икки-уч киши машинамга ғўл кўтарди. Тўхтатиб қарасам — чет элликлар,

гапларидан французлар. Музейлардан бирига боришмоқчи эканлар, олиб бориб қўядиган бўлдим. Аммо улар машинага ўтирмасликларидан олдин кира ҳақи қанча бўлишини сўрашди. Мен «бу чет элликлар билиб ўтиришибдими йўлни», деб сал баландроқ нарх сўрадим. Аммо улар бошларини сарак-сарак қилишиб, «фалон сўм бўлади холос», деб ўз нархларини айтишди. Мен бошқа юртларда саёҳатда юришса ҳам ҳисоб-китобини йўқотмаган бу меҳмонларга кулиб: «Майли, сизлар меҳмонсизлар, бепул олиб бориб қўяман», дедим. Аммо улар манзилга етишгач менинг «олмайман» дейишимга қарамасдан тегишли ҳақни тўлаб тушиб кетишди. Ҳа, фаранги меҳмонлар алданишмади ҳам, базибир бизникиларга ўхшаб алдашмади ҳам.

БАРОҚХОН МАДРАСАСИ ҚАЕРДА?

Бир куни машинамга эру хотин японлар чиқишди. Ярим русча. ярим инглизча. гоҳ-гоҳ эса японча ҳам қўшиб менга қўлларисидаги шахар харитасини кўрсатишди. Унда Чорсу атрофларидан бир ерга «Бароқхон мадрасаси» деб ёзилган жой бор эди. Япон сайёҳлари мендан ўша ерга олиб бориб қўйишимни сўрашди. мен рози бўлдим, аммо мазкур мадрасанинг қаердалигини аниқ билмаганимдан хижолатда эдим. Чорсудаги Кўкалдош мадрасасининг ён-верида бўлса керак, деб ўйлаб машинамни юргиздим. Кўкалдош мадрасасига етгач уни йўловчиларимга ишора қилиб кўрсатсам. «Йўқ, бу Кўкалдош мадрасаси, бизга Бароқхон мадрасаси керак», деб бош чайқашди. Машинамни тўхтатиб одамлардан сўрасам билишмади, такси ҳайдовчилари ҳам «бирор одамни бунақа жойга олиб бормаганмиз,

билмаймиз», деб жавоб қилишди. Мен ўрта асрларда Тошкентда ҳукм сурган хонлардан бири бўлмиш Бароқхон ҳақида ўқигандим, унинг мадраса курдирганини ҳам билардим. Бу мадраса Ҳасти Имом тарафдамикин, деб ўйладим, аммо сайёҳлар менга харитадан нукул Чорсу майдонини ниқтаб кўрсатишарди. Уларни Чорсу бозори атрофида бир марта айлантириб чиқдим у ноилож «тополмадим», деб узр сўраб машинамни тўхтатдим. Сайёҳлар ҳам ҳайрон бўлиб тушиб қолишди. Қараб турибман, улар бир неча машина ҳайдовчилардан бу жойни сўрашди, улар фақат елка қисишди холос. Уйга келасолиб китоб титишга тушдим. Ана, ўзим айтган: Барақхон мадрасаси Зарқайнар кўчасида, Ҳасти Имом мақбараси тарафда экан, афтидан шу ердаги ўрта маълумот берувчи диний ўқув юрти ана шу мадрасага жойлашган. Аммо у ерлардан ўтиб бу ҳақдаги бирор ёзувни кўрмаган, кўрган бўлсам ҳам эътибор бермаган эканман. Бу мадрасанинг қаердалигини топишга топдим. аммо бундан нима фойда: ҳалиги япон сайёҳларини энди қаердан топардим. Аттанг, аттанг-а... Улар бўлса-бўлмаса менинг ҳақимда: «Ўзи туппа-тузук зиёлига ўхшайди-ю, ўз шаҳрининг тарихий обидаларини билмас экан-а» деб ўйлаган бўлишса керак.

Ҳа, жаноб, биз ва биздақалар ўз тарихимиздан маҳрум этилган эдик. энди ўрганаёпмиз, энди ахтараяпмиз, энди топяпмиз...

ВИЖДОНЛИ ПРОФЕССОР ЖОН АДАМС

Машинамга чет эллик йўловчи чикса хурсанд бўлиб кетаман. Йўқ, гап бундайларнинг кўпроқ ҳақ тўлашида. ёки

доллар илинжида бўлишликда эмас(ҳали йўл ҳақи учун доллар узатадиган бирорта «аҳмоқ»ни учратганим йўқ), балки ўша йўловчи билан танишиш, суҳбатлашиш имконияти туғулганидан хурсанд бўламан. Бу гал қўл кўтариб машинага ўтирган ўрта бўйли. миқтидан келган, сочлари сарғимтил, маъноли кўзлари кулиб турувчи йўловчи америкалик экан, исми-шарифи Жон Адамс бўлиб, ўзи олим, профессор экан, олий ўқув юртларимиздан бирида иқтисодиётдан маъруза ўқиш учун келган экан. Бу хушмуомилали, зиёли одам билан тезда танишиб олдик ва уёқ-буёқдан суҳбатлашиб кетдик. У аввало оддий «такси ҳайдовчи»нинг дунё ишларидан анча хабардор эканлигидан бироз ажабланди, аммо менинг аслида ёзувчи-ю, замон тақозоси билан «ҳаваскор киракаш»лигимни эшитиб, масалага тушунди шекилли «Окей» («Майли. бўлса нима қилибди»), деб қўя қолди.

Профессор Жон Адамс билан суҳбатимиз ўша кунларда бошланиб кетган Америка-Ироқ урушига бориб такалди. Америка маъмурлари «Ироқда оммавий қирғин қуролилари бор», деб дунёни ишонтириб, юз минглаб аскару замбарак, танклар, ракеталар билан бориб, бу мамлакатда қирғинбарот уруш қилиб, уни босиб олган кунлар эди. Расмий матбуот эса бу хунрезлик урушини бир томонлама ёритар. халқаро мамлакатлар ўртасидаги муносабатлар қонунлари қўпол равишда бузилгани ҳақида лом-мим демасди. Мен америкалик олимдан бу ҳақдаги фикрини билмоқчи бўлиб:

— Американинг Ироққа ҳужуми агрессиями, агрессия эмасми?— деб сўрадим.

Дабдурустдан берган бу саволим олимни бироз «қийнаб» қўйди.

— Биласизми, мен бунга аниқ жавоб бера олмайман,—

деди у. — Бу — муаммоли масала.

Ҳа, америкалик олим ўз мамлакатининг ҳатти-ҳаракатларини дабдурустдан қоралашга ҳайикди. Ахир, ҳар қандай инсон аввало ўз мамлакатининг ватанпарвари-да. Шу билан бирликда у бошқа баъзибир оқни қора дейишдан тап тортмайдиган сиёсатчилар, «маддох» журналистлар сингари бу урушни оқламади ҳам. Чунки ҳар қандай виждонли одам бундай куч ишлатиб, бировнинг мамлакатига бостириб киришни, қонли урушни оқлай олмайди.

Америкалик профессор Жон Адамс ана шу виждонли одамлар тоифасидан эди. Биз у билан дўст бўлиб хайрлашдик.

ПАРИЖЛИК КУЁВ

Машинамга яна бир чет эллик чиқди, демак у билан суҳбатлашиб кетаман, унинг юртини сўрайман, у ерларда бўлган бўлсам ўша жойларни эслайман, юртимиз ҳақидаги фикрларини билишга қизиқаман. Бу харқалай: “Оббо, бозорга тушувдим, нархларнинг кўриб сочларим тикка бўлиб кетди...” “Тирикчилик кундан-кунга оғир бўлиб бораяпти-ку, иним” қабилидаги нолишни бошлайдиган юртдошларимдан кўра бошқачароқ—да... Дунёни биласан, кўрмаган юртлардан хабардор бўласан...

Бу сафар машинамга ўтирган ёшгина, хипчадан келган, қарашлари ўткир йигит рус тилида аранг гапириб, Чилонзорга олиб бориб қўйишимни сўради. Анчагина жой, йўл-йўлакай гаплашгим келди. Мен уни америкалик деб ўйласам, йўқ, француз экан. “Тиббиётчилар учун чегара чўт эмас” деб аталувчи халқаро идорада ишларкан, исми Жан

экан. Мен Францияда бўлмасам—да, бу мамлакат ҳақида кўп нарса ўқиганман, шу билганларимни ишга солдим ва энгил ҳазил гапимиз француз қизларига, уларнинг дунёга таърифи кетган гўзалликларига бориб тақалди. “Ўзбек қизлари ҳам улардан қолишмайди”, дедим мен. “Тўғри,— деди париждик йигит. — Мен ҳам ўзбек қизига уйланганман...” “Ростданми?”— деб сўрадим мен унча ишонқирамай. “Ишонаверинг, мана никоҳ узугим”, деб бармоғидаги тилло халқани кўрсатди Жан. Ана холос, бу чет эллик бизга куёв ҳам чиқиб қолди-ку? Бир хурсанд бўлсам, бир ғашим келгандай бўлди: Ким экан ўша — ғайри миллат келгиндига индамай тегиб кетаверадиган ўзбек қизи? Балки, ўзбек эмасдир?... “Соф ўзбек қизи, исми — Малоҳат,— деди Жан менинг шубҳаларимни сезгандай.— Бизнинг идорамизда ҳамшира бўлиб ишлайди. Биз бир-биримизни севиб, ота-оналарининг розилиklarини олиб турмуш курдик”,— деди Жан. Кейин яна кўшиб кўйди: “Бу ерда ишим тугаши билан уни Парижга олиб кетаман...” “Ҳа, хотининг бўлгандан кейин бир куни ўз юртинга олиб кетасан-да”,— деб кўйдим мен ичимда. Жаннинг эсига яна бир гап тушди шекилли илова қилди: “Мен Малоҳатнинг истаги билан мусулмон динига кирдим. “Ло илоҳа иллолоху...” деб ўз сўзининг исботи учун калима қайтарди француз йигити. Унинг арабча калимаси французча оҳангда бўлса ҳам чин юракдан чиққанлиги билиниб турарди. Уни қаранг-а! Яшавор-е, ўз муҳаббати учун курашиб, пойдеворини ҳам мустаҳкамлаб чиққан ўзбек қизи! Яшавор, париждик куёв!”

Мен Жанни иззат-ҳурмат билан манзилига олиб бориб кўйдим ва бахт-саодат тилаб хайрлашдим. Ахир, куёвни пайғамбарлар ҳам сийлаган-да...

ЖАНОБ ЛИНИНГ ЎЗБЕКЧА ЛУТФИ

Машинамга бир корейс ўтирди. Тошкентда ким кўп – ана шу миллат кишилари, ҳар қадамда учрайди. Аммо буниси бошқачароқ туйилди. Аввало борадиган жойини ўзбекча айтди, айтганида ҳам жуда чиройли қилиб айтди.

– Ўзбек тилида жуда яхши гапирар экансиз,– дедим мен у ёнимга жойлашиб олгач.

– Ўзбекистонда яшаб, ишлагандан кейин ўзбек тилини ҳам билиш керак–да,– деди корейс йўловчим.

– Ўзимизнинг корейсларданмисиз ё меҳмонми?– деб сўрадим мен.

– Бир йилча бўлди, Кореядан келдим,– деди у. – Лекин тилингизни ўрганишга астойдил уриндим. Хўш, халиги... гапларимни тушунса бўладими?– деди у менга қараб.

– Жуда зўр,– дедим мен. Кейин суҳбатни тўхтатиб қўймаслик учун: –Қалай, Ўзбекистон ёқдими?– деб сўрадим.

– Ёққанда қандай,– деди йўловчим.– Ўзбек халқидай ажойиб халқни ҳеч қачон кўрмаганман.

– Хўш, нимаси билан ёқди халқимиз сизга?– деб сўрадим мен.

– Айниқса бағри кенглиги билан,– деди корейс киши.– Бизда, Кореяда қайққа қараманг асосан корейсларни кўрасиз, бу ерда эса жуда кўп миллатларни кўриш мумкин. Бу ерда барча миллатлар тенг экан. Бунақаси ҳеч қайси мамлакатда йўқ...

Қисқа йўл орасида Кореялик бу жаноб билан яхши танишиб олдик. Унинг исми Ли экан, Корея–Ўзбекистон

қўшма корхонасида фирмасида ишлар экан. Йўловчимга баъзи нарсаларни тушунтириш учун рус тилига ўтсам у:

– Менга ўзбекча гапираверинг, ўзбекчани яхши тушунаман,— деб қўярди. У билан Корея халқининг ҳаёти, санъати, ҳозирда кенг тарқалган кинофильмлари ҳақида бафуржа гаплашиб кетдик.

Мана, Корейдан келган жаноб Ли ҳам манзилига етди. У мен билан ўзбекчалаб, ғоят чиройли лутф билан хайрлашиб тушиб қолди.

СУҚРОТ КЎЧАСИ

Ҳа, юрган кўрар экан, билар экан. Мен киракашлик қилиб юриб Тошкентнинг қаерларида бўлмаганман, қайси маҳаллаю кўчаларига кирмаганман, аммо шундайгина ўзимизга яқин жойдаги бир кўчага кирмаган эканман. Тўғри, бу кўчанинг бошқаларидан унчалик фарқи йўқ, кўчадака кўча, аммо унинг номи... Хуллас, кунлардан бир куни иккита йўловчини олиб кирган кўчам – Суқрот кўчаси эди. Шаҳримизда қадимги тарихий шахслар (айримлари буюк, айримларини эса пешонангни тириштириб шу ўйласанг ҳам ким бўлганлигини тополмайсан – Беруний томонга кетаверишда Мушкин кўчаси бор, бу – ўтган бирор шарқ шоирими ва шу фамилияли бирорта ўриснинг исми – уни қўйганларга аён) номи билан аталган кўчалар кўп. Аммо буюк файласуф Суқрот номидаги кўчани биринчи кўришим эди. Мен ҳайратимни ёнимдаги икки ёш, замонавий йўловчиларимга билдирмасдан туролмадим.

– О, кўчанларнинг номи зўр экан-ку,— дедим мен— биласизларми Суқрот ким бўлган?

– Файласуф,– деди йўловчиларимдан бири.

– Нималар ёзган?– деб сўрадим мен.

– Билмадик,– деб жавоб қилди у.

– Билмаганларинг тўғри, Сукрот бирорта китоб ёзиб қолдирмаган,– дедим мен.

– Ундай бўлса нега буюк саналади?– деб савол берди иккинчи йўловчим.

– Гап шундаки у оғзаки ижод қилган, кўчаларда юриб одамлар билан баҳслашган, ҳар бир масаланинг тўғри томонини топиб берган.

– Фақат оғзаки сўзлаб юрган бўлса унинг гаплари бизгача қандай етиб келган?– яна саволга тутди қизиқиб қолган йўловчим.

– Унинг фикрлари шогирди Платон – шарқчасига Афлотун томонидан ёзиб қолдирилган,– дедим мен ва кейин Сукротнинг ҳикматли фикрларидан эсимга келганларини йўловчиларимга айтиб бердим. Афсуски, Сукрот кўчаси унчалик узун эмас экан, йўловчиларим манзилига етиб тушиб қолишди. Улар мен билан ҳисоб-китоб қилишиб ҳурмат билан кузатиб кўйишди, чунки менга ҳар куни Сукрот кўчаси учрайвермаганидек уларга ҳам Сукротдан хабардор киракаш энди учраган бўлса керак-да.

Мен машинални орқага буриб, бу торгина сокин, ўзига хос кийёфали кўчадан кетиб борарканман, худди рўпарамдан эгнига эскигина ёпинғич ташлаб олган, оёқларида уринган шиппак кийган, бақалоқ, аммо кенг пешонасидан фикрлар нури ёғилиб турган Сукрот чиқиб қолаётгандай атрофга қараб борардим.

«ЧЁРТ ПОБЕРИ!»

Устозимиз, атокли адабиётшунос Озод Шарафутдинов машинага ўта ишқибоз, чапдастгина ҳайдовчи эдилар. Ўзининг «Волга» машинасига ярашиб, уни доим учуриб ҳайдаб юрар, унга баъзи аспирантларидан бошқа ҳеч кимни ўтқазмас эдилар. Бир куни нима бўлиб, домланинг ҳам киракашларга ҳаваслари келибдию, кўчада қўл кўтариб турган бир кампирни машиналарига ўтқазибдилар. Кейин анча йўл босиб, у айтган жойга етказиб қўйиб, йўл ҳақини энди олмоқчи бўлиб туришган экан, рўпарадаги дарвоза эшигидан машхур адабиётшунос олим, ёшлари Озод акадан улуғ бўлган Иззат Султон домла чиқиб қолибдилар. У бир Озод акага, бир машинадан тушиб келаётган кампирга қарабдилар-да:

— И—е, Озоджон, раҳмат, бувимларни олиб келиб овора бўлибсиз-да,— дебди.

Шунда гап нимадалигини билган Озод ака ҳозиржавоблик билан:

— Овораси борми, Иззат ака, қарасам кўчада машина пойлаб турган эканлар, «ғиз» этиб олиб келиб қўя қолдим-да,— дебдилар ва домла билан хайр-хўшлашиб, машинанинг газини босибдилар. Сал нари боргач озиб-ёзиб умрида бир марта қилмоқчи бўлган киракашлиги ҳам беҳақ тугаганидан ҳафсаласи пир бўлиб, ўзларининг доимий койинишларича:

— Чёрт побери!— деб қўйибдилар.

«КУЁВИМНИНГ АММАСИДАН АЙЛАНАЙ...»

Бу воқеани менга Азамат деган созанда — мусиқа муаллими айтиб берган эди.

— Қирчиллама йигит пайтим, янгигина «Жигули» машинасини сотиб олган кунларим, кўчада қушдай учиб, мўйловимни бураб бораяпман, бирдан бир жувон қўл кўтариб қолса бўладими? Мундай қарасам — бирам кетворган, бирам кетворган... «Их, мулла Азамат, қара-я, шундоққина хуру пари оёғингнинг остидан чиқиб турса-я қандингни ур-е», деб шартта тўхтадим. Жувон бир манзилни айтди, мен жон-жон деб рози бўлдим, ҳатто пулини келишиб олиш ҳам эсдан чиқибди. Бир кўзим йўлда-ю, иккинчи кўзим орқа ўриндикни тўлдириб, ял-ял ёниб ўтирган жувонда. Гапни қачон бошласам экан, илмоқни қандай ташласам экан, деб ўйлаб кетаяпман. «Ҳали манзилгача узок, улгурарман, дабдурустдан гап ташлаб бу жаннат қушини чўчитиб юбормай», деб индамасдан кетиб бораяпман. Сал нарироқ юргач энди гап бошлай десам йўлдаги ўнқир-чўнқир халақит бердими — дил рози айтишни сал орқароққа суришга тўғри келди. Яна энди гап бошлай десам жувон айтган маҳаллага бурилиб қолдик. Энди ноқулайроқмикин? Бунинг устига бу маҳалла мен учун ҳам танишроқ эди — ҳу нариги четига синглим тушган. Бу жувон ҳам шу маҳалладан экан-да. Лекин шундай офатижон жононни бир гап айтмасдан индамай қўлдан чиқариб юборавераманми, а? Ётиб қолгунча отиб қол, деб энди бир гапни бошламоқчи бўлиб туровдим ҳамки йўловчим қурмағур синглимнинг кўчасига бурилишимни сўради. Нахотки, қудамнинг қўшниси бўлса? Унда гап тамом, вассалом, мулла Азаматжон, гулдур гуп... Шу пайт жувон машинамни тўхтатишимни сўради, қарасам синглим тушган уйнинг ёнгинасига келиб қолибмиз. Шу пайт машина

товушини эшитибми, синглимнинг эшиги очилди-ю, куёв бола чиқиб қолди. У бир менга, бир машинадан тушаётган аёлга қараб:

– Келинг, ака, бу... аммамни қаердан олиб келаяпсиз?— деб қолди.

— Э, шунақами? Ҳа, ҳа. йўлда учраб қолдилар, олиб келаяпман-да, ахир қариндош бўладилар-да,— деб зўрға гап топдим мен.

Куёв уйга таклиф қилди, мен ишим зарурлигини айтиб узр сўрадим. Кетатуриб ўзимча:

– Э, куёвимнинг аммасидан айланай,— дебман.

ШИЛҚИМЛИГИМ ҚУРСИН...

Ишга кетаётган эдим, катта кўчанинг бошида бир қиз машинага қўл кўтарди.

– Метрогача неча пул оласиз?— деди у дабдурустдан. У айтган жой унча узоқ эмас эди, шунинг учун мен:

– Ўтираверинг-чи, бир гап бўлар,— дедим ва хазил аралаш: – Чиройли қизлардан пул ҳам олмай кўявераман,— деб кўшиб қўйдим. Қиз орқа ўриндикка ўтирди ва кўп ўтмай у айтган жойга етиб келдик. Бир вақт қарасам қиз эшикни очиб: “Раҳмат”,— деб тушиб кетаяпти. Қаранг—ки, қиз тушмагур менинг гапимга чиппа-чин ишонибди—қўйибди. Нима ҳам дердим, “Бундан бадтар бўл, шилқим киракаш”,— деб ўзимни койиганимча газни босдим.

КИРОИ МАШИНА ЎҒИРЛАТИШ...

Йўқ, йўқ, худо сақласин, бу воқеа мен билан эмас, бир ҳамкасб шогирдим билан бўлиб ўтган. Аҳмаджон деган бир шогирдимиз бор, ўзи сал бемалолхўжароқ, дунёни сув босса тўпиғига чиқмайди, носини отиб юраверади. Янгигина «Жигули» машинаси бор эди, бир куни кўрсам пою-пиёда.

– Ҳа?– десам, у:

– Э, машинани ўғирлатиб юбордим,– дейди.

– Қанақасига?

– Бозорга борувдим,– деб воқеани шошмасдан баён қилди Аҳмаджон.– Машинамни йўлнинг бир четига қўйиб ичкарига кирдим. Мевами, бир нима харид қилиб келсам машинам жойида йўқ. Чўнтагимга қўлимни солсам машинамнинг калити ҳам йўқ...

– И-е, ўғри олдин калитни ўғирлабди-да?

– Шунақа қилибди. Менинг машинадан тушиб калитни қайси чўнтагимга солганимни кўриб турган экан чамаси, олдин бозор тикилинчида калитни олибди-ю, кейин бемалол машинани ўтатиб миниб кетаверибди...

– Ўғри бечора қийналмасин деб унга бошлаб шароит яратиб берибсиз-да,- дейишдан бошқа гап топилмади бизда.

– Ҳа, шунақа,– деб кўйди Аҳмаджон ва чўнтагини кавлаб носқовоқ шишасини олиб тилини тагига носини ташлади: – Қишталоқ ўжийиям бий мажжа қилди-да...

Ўғирлатилган машинага ачиниб буришиброқ турган юзларимиз кулгидан ёйилиб кетди.

– Ҳа, кирои машина ўғирлатиш мана бундай бўпти!

Аҳмаджоннинг машинасининг дараги чиқмади. Ўзи бўлса бемалол носини отиб юрибди.

АДАШГАН ҚУДАЛАР

Эрталаб ошдан қаётаётгандим, наҳорги ошга тоби-тоқатим йўқ, кундалик ритм бузилади, энди уч кунгача ижод столига ўтириш йўқ, гаранг бўлиб юрасан... Шуларни ўйлаб келаётган эдим, бир аёл қўл кўтариб қолди, сўрасам мен кетаётган томонга экан, олволдим. Мени эрталабданоқ кира қилиб юрган экан, деб ўйламасин учунми беихтиёр йўловчимга ош тўғрисида гап очиб:

– Шу, эрталабки ошга аёллар боришса яхши бўларди-да,— деб қўйдим.

– Майлиди-да, сиз эркакларга тайёр ошга бориш ҳам малол келади, биз бечоралар бўлсак мана, эрталабданоқ бозорга кетаяпмиз,— деди ҳалиги аёл. Кейин йўлимиздаги бир-бири билан қўшни жойлашган иккита кафе-ресторанларга ишора қилди.— Анув сафар манабу ошхоналарда қизиқ воқеа бўлибди...

Аёлнинг ҳикоясича унинг эрининг бир дўсти ўғил уйлапти-ю, қиз томон берадиган ошга иккита автобусда, юз эллик кишича бўлишиб ошга боришибди. Боришса одамлар «Келинлар, келинлар», деб кутиб олишибди, киришибди, ош тортилибди, ейишибди, чиқиб кетар чоғида ҳалиги аёлнинг эри дўстидан «Куданг қайси бири?»— деб сўраса, ўртоғи «Яхши билмайман, аммо исми Солижон»,— дебди. Кейин Солижон акани аста сўрашса ош берувчилар: «Солижон ака қўшни кафедра ош беришяпти, деб эшитдик»,— дейишибди. Шунда келган қудалар бировнинг ошига кириб қолишганини сезишибди. Ахир, бир-иккита эмас, юз элликтача одам-а? Хижолат бўлиб тўй эгасига: «Биз сизларнинг ошларингга адашиб кириб қолибмиз, еган ошимизнинг ҳақини олсаларинг...»— дегандек қилишибди. Тўй эгалари ҳам валломат одамлар экан: «Майли, майли, ҳеч

қиси йўқ...»– дейишибди. Шу аҳволда улар кейинги ошга – ҳақиқий қудалариникига киришибди, ҳозиргина ошга тўйиб олингани учун бу ерда бир юз эллик кишига сузилган ош бир-икки чўқиланиб. ейилмасдан қолибди.

Ҳа, тонг саҳарда туриб гарангсиганча наҳорги ошга лўкилланилганда нималар бўлмайти дейсиз?

БИР ПРОФЕССОР ИККИ ГЕНЕРАЛНИ ОЛИБ БОРИБ ҚЎЙГАНИ

Шаҳар милиция идораси олдидаги кўчадан ўтиб бораётган эдим икки киши машинани тўхтатишга имо қилишди ва милициянинг бошқа бир каттароқ идорасига олиб бориб қўйишимни сўрашди. Мен «хўп» дедиму, йўловчиларим ўтиргач йўлга тушдим. Йўловчиларим жиддийгина, индашмай боришарди. Манзилга етай деганда олдинда ўтиргани кириш манъ этилган кўча тарафга юришимни айтди. Турган гапки, мен «Уёққа юрилмасин деган белги турибди, кечирасизлар...», деб ўз узримни айтдим. Шунда олдинда ўтирган йўловчи «Юраверинг, бир гап бўлса ўзимиз жавоб берамиз», деди. Мен ноилож ўша кўчадан юрдим ва улар кўп ўтмай машинани тўхтатишиб туриб қолишди. Тушаётиб олдинги ўриндикда ўтирган йўловчим менга:

– Сиз генералларни олиб келдингиз,—деб қолди. Шундан билдимки, менинг йўловчиларим генераллар экан. Бундан мен хурсанд бўлдим ва улардан қолишмаслик мақсадида:

– Сизларниям профессор олиб келди,—деб қўйдим.

Шу зайл йўловчи генераллару киракаш профессор бир-

биримизга илжайиб, хушнуд хайрлашдик.

ОДДИЙ БИР ЙЎЛОВЧИ

Машинамга бир йўловчи аёл чикди. Оддий бир йўловчи, ўрта ёшларда, кўринишидан анча маданиятли. Машинамга ўтириди–ю, борар манзилини айтди, кейин бошқалардек «иш буюрдимми, айтганимни қиласан–да» қабилида индамай ўтириб олмасдан оби–ҳаво ҳақида гап очди, мен жавоб қайтардим, шундай қилиб йўловчию ҳайдовчи ўртасида оддий инсоний мулоқат пайдо бўлди. Мен у борадиган манзилни яхши билмасдим, қайси йўлдан бориш маъқуллигини сўрадим, у айтди, кейин эса «Сизнинг киракаш эмаслигингиз кўриниб турибди»,– деди. Мен ҳам кимлигимни, гоҳ–гоҳ китобимга материал топиш учун кира қилишимни айтдим. Ҳалиги аёл кулиб: «Ёзувчи бўлсангиз, қани топинг–чи, менинг касбим нима?»– деб сўраб қолди. Мен унга синчиклаб қарадим, ўқитувчи эмас, улар ўлгундек сергап, лакма бўлишади, шифокор ҳам эмас, бу касбдагилар кира машиналарга камдан–кам чиқадилар, банк ходими ҳам эмас, улар ўзларини кеккайганнамо тутишади. Шунда мен: «Сиз ҳисоб–китоб билан шуғулланасиз, ё ҳисобчи, ё тадбиркор бўлсангиз керак»,– дедим. Аёл кулиб юборди ва: «Э, қойил сизга, тўғри топдингиз, мен тадбиркорман, қаҳвахона очганман, мана етиб келдик»,– деб рўпарага ишора қилди. У кўрсатган жойда янгича – европача услубда қурилган мухташам иморат қад кўтариб турарди, унга катта қилиб «Элита» деб ёзиб қўйилганди. Элита, бу – аслзодалар дегани, демак бу ерга унча–мунча одам келмайди. Аёл бу фикрларимни ҳам сизди шекилли, менга: «Кафемизга бир

келинг, меҳмон бўлиб кетинг»,– деди. Мен бунга ваъда бериб у билан хайрлашдим.

Ҳа, хозир учрайдиган оддий бир йўловчи ҳам миллионер бўлиб чиқиши мумкин. Замон шунақа.

ЭНВЕРНИНГ МУНГЛИ МИНОРАЛАРИ

Маҳалламизга бир Энвер деган йигит кўчиб келди, ўзи крим татарлари, хотини эса рус эди. Хотини қаердадир судья эди, уни машина олиб кетиб, олиб келиб қўярди. У анча гердайган, қўшнилар билан ҳам салом–аликни зўрға қиларди. Энвер эса одам жонли, хушмуомила эди. Кўчиб келди–ю, «исми–расми»ни қилиб, уй тўйи қилди, маҳаллага ош берди. Новчадан келган хушқомат бу йигит тадбиркор шекилли, кўп ўтмай ўзи олган эскироқ уйни бузиб ўрнига янгисини тиклади. Ҳовлиснинг кираверишига эса бир минора қурдирди, бунақа, ўзига хос шаклдаги минорани мен Қримда, Боқчасарой шаҳридаги Қрим хонларининг саройида кўрган эдим. Энвернинг минораси жуда баланд бўлмаса–да, ишқилиб, ўша ўз миллатига хос меъморий услубда қурилган эди. Мен бу минора билан Энвернинг ўз ватани – Қримнинг кичкина бўлса–да бир бўлагини барпо этиб, ўзини овуtgанини сездим.

Бир–икки йил ўтгач Энвер кўринмай қолди. Нима бўлдикин десам, хотини билан урушиб қолибди ва кетворибди. Кўп ўтмай хотини ҳам бу ҳовлини сотиб аллақаяёққа кўчиб кетди. Мен ҳар куни кўчага чикқанимда Энвер қурган минорани кўриб бу йигит соғ–саломатмикин, деб ўйлаб қўярдим. Бир куни нима бўлдию, кавказ миллатига мансуб бир йигит машинага ўтриб қолди ва мен

уни темир йўл бекатининг орқа томонидаги – собик Тезиков томонларга олиб бориб қўйдим. Бу кўчаларга кам кирардим, бир вақт қарасам рўпарамда бир уй турибди, унинг кираверишида худди Энверникига ўхшаган минора қад ростлабди. Бу минора бизнинг маҳалладаги миноранинг айни ўзи эди. Ҳалиги йўловчим шу атрофда тураркан, мен ундан ҳалиги уйда ким туришгини сўрадим. «Энвер деган йигит туради, кўрмайсанми, уйини ҳам қримча қурган», – деди у. Мен шундагина Энвернинг соғ–саломатлигидан хабар топдим ва у ўзининг узоқдаги ва ҳали ҳам аллакимларнинг қўл остида қолиб келаётган ватанини қўмсаб яшаётганлигини тушундим.

ҚАЕРДАН ҲАМ ЭШИТДИМ БУ ДАҲШАТНИ...

Эски шаҳардан ёши ўтганроқ икки аёл машинамга чиқишди. Уларнинг ўзаро гаплашувлари бир мусибатли воқеага бориб тақалди ва мен беихтиёр уларнинг суҳбатларига гувоҳ бўлдим. Воқеа эса жуда даҳшатли эди. Йўловчи аёллардан биттасининг эгачисининг келини ўзини кўп қаватли уйнинг ўн иккинчи қаватидан ташлаб юборибди. Сабаби – эри хизмат сафарига кетганда қандайдир бир таниш эркак билан уйда ичкилик ичишиб ўтирган экан, эри келиб қолибди. Хотин эшикни очибди-ю эрини кўриши билан «Вой!» – деганича югуриб бориб деразадан ўзини пастга отибди...

– Пастки қўшниларнинг темир сўрисига урилиб уч бўлак бўлиб кетибди бечора. Ўликхонадагилар «Бу мурдани ҳеч қанақа ювғич ювмайди, кафанинглари олиб келинглари, ўзимиз ювиб, ўраб берамиз», дейишибди. Онаси:

«Қизимнинг совуқ юзини бўлса ҳам бир кўрай», деб дод солса ҳам кўрсатишмабди, бечорани таниб бўлмас экан, зарбадан кўзлари ҳам отилиб чиқиб кетган экан... Ўтган куни жойига қўйилди...

Қулоғимга беихтиёр чалинган бу тафсилотлардан этим жунжикиб кетди. Қалиги аёл эса воқеанинг давомини сўзлашга ўтди:

– Мана энди ҳамма сўроқ бераяпти, «Қизимни ўзинг ташлаб юборгансан»,– деб куёвига даъво қилишяпти, икки кун қамаб ҳам қўйишди. Икки яшар қизалоғи қолди...

Хайрият, ҳалиги аёллар манзилларига – ўша воқеа юз берган кўп қаватли уй олдига етиб келишди. Мен уларни туширдиму ҳеч қаёққа қарамай машинамни тез орқага бурдим. Йўл-йўлакай бутун вужудим музлаб кетаётгандай эди. Ҳаҳ, қаёқдан ҳам эшита қолдим-а, бу даҳшатни...

ЙЎЛЛАР ВА ЎЙЛАР

Киракашлик нима ўзи? Бу — бир одамни машинангизга ўтқизиб, бир жойдан иккинчи жойга олиб бориб қўйиш, яъни йўл босиш демакдир. Бинобарин, бу ишда энг муҳими — машинангизнинг созлиги-ю, иккинчи тарафдан йўлнинг равонлиги эканлиги икки карра иккидай гап. Йўл — соз, текис бўлса ўйнаб-кулиб кетаверасиз, аммо бузук, ўйдим-чуқур йўллар учраса (афсуски, йўлларимизнинг учдан икки қисми шунақа) машинангизнинг тақир-туқурига ўзингиз ҳам қўшилиб кетасиз:

— Оббо, падарига лаънат бу йўлнинг!

Бу гапларга йўловчилар ҳам қўшилишади:

— Бу йўллар қачон тузаларкин, а?

— Кечирасиз-да, маҳалламизнинг йўли шунақарок...

— Ҳай, сал чапроқдан юринг, катта чуқур бор, тушиб кетманг...

Ҳа, бунақа йўллар машинанинг ҳам, асабларингизнинг ҳам ғирт заволи. Аммо чидаганга чиқарган, чидайсиз, чидамасангиз — ана. катта кўча...

Минг шукурки, кейинги йилларда кенг, равон янги йўллар қурила бошланди, улардан юриш — жоннинг роҳати. Ана шундай янги йўллардан бирида биринчи марта кетиб бораяпман, ёнимдаги йўловчи йигит ҳам менинг йўл ҳақидаги гапларимга кўшилиб:

— Ҳа, ака. йўлларимиз яхши бўлиб бораяпти, қани энди ҳаётимиз ҳам шу йўллардақа яхши бўлиб кетса,— деб қўйди.

Кошкийди, ука...

ЁТИБ ҚОЛГУНЧА — ОТИБ ҚОЛ...

Ҳамма машина ҳайдовчилар сингари киракашликнинг ҳам кушандаси — давлат автомобил назоратчиси. Ўлай деб бирорта йўловчини топиб, олиб кетаётганингизда рўпарангиздан чиқиб “чур—р!” этиб хуштагини чалиб турадиган қизил шапкаликдан кўркмай кимдан кўрқардингиз. Худога шукурки, ҳозирча уларнинг одам ташиган-ташимаганингиз билан ишлари йўқ, йўл қондасини бузмасангиз бўлди. Аммо йўлнинг нимаси кўп — қондаси, билиб-билмай бирортасини бузиб — ё тезликни ошириб, ё тўхташ мумкин бўлмаган жойда тўхтаб, ё ҳеч бўлмаса бирор чизиқни босиб қўясизу, шу заҳотиёқ:

— Чур—р!

Ана холос, пишди гилос — қўлга тушдингиз. Бундай ҳолларда юздан тўқсон тўққиз фойиз ҳайдовчи машинасидан тушиб, давлат назоратчиси томонга икки букилиб бориб, у билан қўш қўллаб сўрашади:

— Ассалому алайкум, яхшимисиз, тузукмисиз, хол-ахволлар, бола-чақа...

Эй нодон, нима, назоратчи катта холангнинг эримидики, у билан сўрашиб, вақтини олиб, энсасини котирасан, мақсадга ўт, бўладиган гапдан гапир, дейман мен ичимда. Аммо ўзимнинг ўлай деб топаётган кира пулини бошқа билан арра қилмаслик учун мен бошқача йўл тутаман. Аввало, менга назоратчи хуштак чаладими, ё таёғини кўтарадими, тўхташга тўхтайману — машинадан тушмайман. Ёнимда бир исқирт йўловчини олиб кетаётган бўлсам ҳам ўзимни худди камида бош вазирнинг ҳайдовчисидек тутиб, назоратчини машинада кутиб тураман. У менинг машинамдан тушмаганлигимни кўриб “бу одам — унча—мунча одам эмас-ов”, деб бироз хушёр тортади. Кейин рўпарамга келиб честь беради:

— Назоратчи катта сержант (ёки лейтенанат, капитан) Фалончи Фалончиев...

— Ҳорманг, камандир,— дейман мен унга ҳамон сипогарчиликни қўлдан бой бермай.

Бундай муомиладан кейин назоратчи ё юрак ютиб хужжатимни бир кўриб қўлимга қайтариб беради ё бўлмаса:

— Ҳайданг, ҳайдайверинг,— деб кизил таёқчаси билан ишора қилиб рухсат бериб юборади.

Аммо иш ҳар сафар ҳам бундай хамирдан қил суғургандай кўчавермайди. Бу — йўл қоидасини қай даражада бузганингизга боғлиқ. Агар иш жиддийроқ бўлса бошқачароқ усул қўллашга тўғри келади. Бу ҳолда

назоратчи рўпарамга келиши билан мен унга ўта хушмуомилалик билан:

— Ҳа, қоидани бузиб, қизил чирокқа юриб қўйдик-ку,— дейман. Ҳайдовчи зоти бор-ки назоратчи тўхтатгудай бўлса “ҳеч қандай қоидани бузмадим”, “чироқ қизил эмас — кўк эди” ва ҳоказо деб у билан тортишади, мен эса аксини қиламан ва айбимини дарҳол бўйнимга олиб, назоратчини доводиратиб қўяман-у, бир амаллаб қутилиб кетаман.

Бир куни кечқурун Қўйлиқ томондан келаётиб, шаҳарга кираверишдаги катта чорроҳада қоронғуда йўл чизигини кўрмасдан қарши йўлдан юрворибман, рўпарамдан бир пўрим машина «ват-ват!»лаб чироғини ўчириб-ёқиб келиб қолди, тўкнашиб кетай дедик. Тўполон бўлиб кетди, чамамда саккизтача йўл назоратчиси югуриб келиб, менга бирданига ташланишди:

— Нима қилаяпсиз!

— Кўз қаёқда, кўз?

— Авария ҳолати!

— Машинани четга олинг!

Қарасам — ўлдим. Аммо ётиб қолгунча — отиб қол! Эски усулимни ишга солдим:

— Хўб бўлади, камандирлар, ҳозир четга оламан-да... Ҳорманглар!

— Ҳорма-бор бўлга бало борми?— деб ўшқирди назоратчиларнинг каттароғи. — Ўз йўлингиз қолиб бировнинг йўлига кириб кетдингиз-ку!

— Қаранг-а,— дедим мен «ўта хотиржам»ликни кўлдан бермай. — Қарама-қарши йўлга кириб ўн метрча юрворибман-а...

Кейин яна ҳеч нарса бўлмагандай назоратчини суҳбатга тортдим:

— Бу, кўчадаги катта чизикни қоронғуда ҳам кўрадиганроқ қилиб чизиб қўйишнинг иложи йўқмикин-а...

— Бўлинг, бўлинг, гап сотманг, хужжатларни буёққа олинг!— назоратчи ҳамон жаҳлдан тушмаган эди. Ахир, бу ҳазилакам гапми, оддийроқ ҳайдовчи бўлса тушганига тушди, аммо мендақа киракаш-ёзувчидан ундириб бўпсан...

— Марҳамат, хужжат десангиз — хужжат-да. Хужжатларимиз, худога шукур, жойида...

Ҳақиқатан ҳам хужжатларимга гард юкмаган, гувоҳномадаги суратимда ҳам илжайиб тушганман. Шуларни кўрдими, назоратчи бироз ҳовридан тушди.

— Қаерда ишлайсиз?

— Ёзувчиман,— дедим мен биринчи марта ўз касбимни яширмасдан.

— Ҳм... Ёзувчиям шунақа — қоида бузадими?

— Энди, бир шунақа бўлиб колди-да,— дейман мен назоратчига мулойимлик билан оҳиста.

Назоратчи гувоҳномамни қўлида ушлаганича ўйланиб колди. Сўнг менга қайтариб берди:

— Манг! Энди қоидани бузмай юринг, Мухтор ака!

— Хўп бўлади. Раҳмат.

Бунақа одамгарчилик қилганга «камандир» деган ясама хушомад кетмайди. Мен ростакамига миннатдорчилик билдириб ўрнимдан қўзғаламан.

Ҳа, ҳамма ҳайдовчилар каби киракашнинг энг ашаддий кушандаси — давлат автомобил назоратчиси. Аммо уларнинг ҳам қалбига йўл топса бўлади, улар ҳам одам.

ЎРТАДА САРСОН... ЙЎЛ ҲАҚИ

Кечки пайт катта кўчалардан бирида кетиб бораётган эдим бир йигит — давлат автомобил назоратчиси қўл кўтариб қолди. Ҳа, у бошқа қўлидаги қизил таёқчасини эмас — бўш қўлини кўтарди. Демак, мен йўл қоидасини бузганим йўқ, у қаергадир олиб бориб қўйишимни сўраса керак. Одатда назоратчилар ё кейинги кузатиш жойига, ёки ўзларининг идораларига олиб бориб қўйишни сўрашади, бу йигит эса бошқа манзилни айтди.

— Майли, олиб бориб қўяман,— дедим мен.

— Ахир, кира қилиб юрибсизми?— деди йигит машинамга ўтираётиб.

— Йўғ-е, шунчаки айланиб...— деб дудуқландим мен. Ахир, давлат назоратчисига «Ҳа, киракашман», деб айтиб бўлармиди?

— Бошқа иш билан кетаётган бўлсангиз, узр, сизни овора қилмай...— деди йигит.

— Сизларга ким ҳам «кира қилиб юрибман», дея олади,— дедим мен.

— Тирикчиликнинг айби йўқ, амаки,— деди йигит.

Мен бу самимий йигитга борини — сабаби тирикчилигу, аслида гоҳ-гоҳ иш, яъни ижод юзасидан кўча айланиб қўйишимни очиқ айтдим.

— Э, бунақа денг?— деди йигит кулиб.— Келиб-келиб ёзувчини тўхтатибман-да?

— Ҳеч қиси йўқ, сизлар менга қанча яхшилик қилгансизлар, бир хизмат қилсак-қилибмиз-да,— дедим мен.

Йўл-йўлакай уёқ-буёқдан гаплашиб кетдик. Мана, назоратчи йигитимиз манзилига етди. У тушаётиб чўнтагидан пул чиқара бошлади.

— Йўқ, йўқ, овора бўлманг, сиздан пул олмайман,— дедим мен унинг узатган пулини қайтариб.

— Йўқ, олинг, бу ҳалол меҳнат ҳақингиз, йўл ҳақи,— деди йигит.

— Йўқ, олмайман, мен розиман,— дедим мен.

— Мен ҳам мингдан—минг розиман, олинг,— деб қистаб турволди йигит.

Йўл ҳақи шу тарзда анчагача ўртада сарсон бўлди. Аммо йигит кўймади, пулни шартта қолдириб машинамдан тушиб кетди. Пул кўтариб унинг орқасидан югуришни ўзимга эп кўрмадим, биринчидан — жуда ҳалол йигит экан, иккинчидан — автомобил назоратчисидан кира ҳақини эплаган олади. А, лаббай?

ПУЛГА «СОТИЛГАН» ГУВОҲЛАР

Халқимизда «Кўза кундамас — кунида синади», деган гап бор. Кўчада юраверсангиз бир кунмас-бир кун бирор кор-ҳол, фалокатга ҳам учрашингиз турган гап. Менда ҳам шунақа бўлди: куппа-кундуз куни, теп—текис кўчада, катта бир чорроҳада бир машина билан тўкнашиб кетдик, тўғрироғи чорроҳадан ўтаётганимда ўнг томондаги кесишган кўчадан келаётган машина катта тезлик билан орқа эшикка келиб урилди, зарбанинг кучидан машинам айланиб кетди. «Воҳ!»— деб машинамдан тушиб қарасам орқа эшик ўйилиб ичига кириб кетган, орқа ғилдирак ҳам дабдала бўлган эди. Менга келиб урилган машинанинг эса олди тўла пачоқ, номерлари узилиб, отилиб кетган эди. Ундан тушиб келган ғўлабирдай ҳайдовчига: «Кўзингизга қарасангиз бўлмайдими?!»— десам, у кўзини лўқ қилиб: «Сиз айбдорсиз, светофорнинг қизил чироғига ўтдингиз»,— деди. Аммо аниқ биламан, мен чорроҳага кўк чироқда

кирган эдим, буни машинада ўтирган икки йўловчим ҳам кўрган эди. Мен йўловчиларимдан: «Биз чорроҳага қандай чироқда кириб келган эдик?»— деб сўрасам, улар: «Кўк чироқда эди, биз ҳам аниқ кўрганмиз»,— дейишди. Бунинг устига менинг чорроҳадан чиқиб кетишимга бир метрча қолган экан, мабодо менинг йўлимда қизил чироқ ёниб, қарши томонга йўл очилган бўлса ҳам бу машина мени ўтказиб юбориши керак эди. Йўл қоидаларида шундай ёзилган, мен ҳақ эдим, аммо қарши томон ўжарлик қилиб туриб олди, бу орада етиб келган йўл хавфсизлиги хизмати ходимлари суриштирув бошлашди, иш судда ҳал бўладиган бўлди. Мен иккала йўловчимдан — улар ёшгина йигитчалар эди, менинг ҳақлигимга албатта гувоҳлик бериш ваъдасини олиб, уларнинг манзилларини ёзиб олдим. Афсуски, ўша пайтдаёқ улардан «Тушунтириш хати» ёзиб олиш эсга келмабди Бунақа пайтда ҳар қандай одам ҳам ҳаяжонланиб, довдираб қолади, мен ҳам шу ҳолга тушган эдим. Эртасига ўша «Тушунтириш хати»ни ёздириб келиш учун ҳалиги болаларнинг уйларига одам юборсам, одамим қуруқ қайтди: гувоҳларим «Тўғри, бизнинг машина кўк чироққа киргани рост эди, буни ёзиб беришга тайёрмиз-у, аммо...»— дейишибди, тўғрироғи рост гапни ёзиб бериш учун ҳам «озгина»... пул сўрашибди. Бошга тушганни кўз кўради, деганларидек, уларнинг айтганларига кўнишга ва гувоҳларни «сотиб» олишга мажбур бўлдик. Нима ҳам дер эдик, ўша болаларнинг виждонларига (агар бўлса!) ҳавола. Судда машинамни урворган одам айбини бўйнига олди ва уни тузатиб берди. Шунақаси ҳам бўлар экан, ўлмаган қул — кўраверар экан...

БИР КЎЗЛИ ГЎРКОВ БИЛАН ТЎҚНАШУВ

Ҳа, ишонаверинг, шундай бўлди – мен бир кўзли гўрков билан тўқнашдим, аммо бирор қабристонда эмас, шаҳримизнинг бош кўчаларидан биридаги каттагина муйилишда. Тўғри, мен унинг гўрковлигини ҳам, бир кўзлилигини ҳам дабдурустдан билолганим йўқ, фақат бир муйилишдан ўтиб бораётганимда ўнг томондан катта тезлик билан келган машинанинг машинамга қаттиқ урилганини сездим. Сездим ҳам гапми, бу зарба машинамни айлантириб юборди, жанубга қараб кетаётган машинам шимолга қараб қолди. Хайриятки янаям машинанинг қоқ белидан урмабди, нақ учуриб, ағдариб юборармиди... Бунақа зарбадан кейин ҳар қандай одам ҳам қарахт бўлиб қолади, аммо жон аччиғи, соғ-саломат бўлганда эса мол – машина аччиғи шартта сакраб тушадию машинасига қарайди. Машина дабдала, орқа эшик букилиб ичига кириб кетган, орқа ғилдирак ҳам дабдала. Кейин эса, турган гапки, урган машинанинг эгасига қаралади: олди қисми дабдала бўлган «Тико» машинасидан бир ғўламбир одам тушиб келарди.

– Машинамни нима бало қилдингиз?!– Бу урилган машинанинг эгаси, яъни менинг фарёду дўким.

– Ўзингиз қизил чироққа ўтдингиз...– Бу урворган машина эгасининг қутилиб қолиш учун ишониб-ишонмай қилган даъвоси.

– Қанақа қизил чироқ? Муйилишга кирганимда кўк ёниб турувди, Мана, чиқиб кетишимга озгина қолган эди, мени ўтказиб юбормадингиз! Кўзингизга қарасангиз бўлмайдимиз?! – Бу менинг ўз ҳақлигимга ишониб баланддан келиб айтган гапим.

«Кўзингизга қарасангиз бўлмайдимиз?»– деганда мен

урворган одамнинг юз-кўзига қараган эканманми, унинг бир кўзи сал бошқачароқ эканлигини сезгандай бўлдим, олдин эътибор бермадим. Тўқнашув жойига одамлар тўпланиб, йўл назорати нозирлари пайдо бўлиб, бу воқеадан огоҳ бўлган ҳар иккала тарафнинг яқинлари ҳам етиб келишиб, муҳокама анча авжига чиққанда мен ҳалиги исқиртгина кийинган одамнинг юзига астойдилроқ қарадим ва унинг бир кўзи сунъий эканлигини билиб қолдим.

– Кўзингиз ногиронга ўхшайди, муйилишдан ўтишда секинроқ юрсангиз бўлмайдами?– дедим мен унга.

– Бировнинг ногиронлигини юзига солаверманг!– деган гапни эшитдим келганлар тарафдан.

– Машинамни уриб юбормаганда менинг у кишининг кўзи билан нима ишим бор эди? – деб яна ҳақлигимни таъкидладим мен.

– Ким ҳақ, ким ноҳақ суд ажрим қилади,– деди ҳалиги пўримроқ одам.

– Жуда яхши, судлашсак судлашаверамиз-да,– дедим мен.

Нозир тўқнашув бўлган жойни ўлчаб, чизмасини қоғозга тушира бошлади. Тўғри, қайси машинанинг қанақа чироқда ўтганини ҳозир аниқлаб бўлмайди, аммо мен муйилишга кўк чироқда кирганимни аниқ билардим, буни менинг машинамдаги икки йўловчим ҳам тасдиқлашди, шу билан бирликда машинам муйилишдан чиқиб кетишига бир ярим метр қолганда урилган- хуллас, урган одам айбдор эди. Йўл ҳаракати хавфсизлиги назорати ходимининг фикрича ҳам ўша одамнинг чап кўзи кўрмаслиги бу тўқнашувга сабаб бўлган. Аммо ўша ҳайдовчи чет эл маркали машинасида етиб келган ўша одамга ишондим, «Менда айб йўк», деб туриб олди. Иш судга оширилди, бир ой кутдик. Ниҳоят

мана суд куни ҳам етиб келди. Суд биносининг йўлагига хар икки томон маҳкаманинг бошланишини кутиб турардик. Шу пайт ҳалиги чет эл маркали машина эгаси менинг олдимга келди.

– Кечирасиз, сизда гапим бор эди,– деди у.

– Эшитаман,– дедим мен.

– Бу менинг ўғай укам бўлади,– деди у менинг машинамни уриб юборганга ишора қилиб. – Ота бир, она бошқа... Ҳақиқатан ҳам бир кўзи сунъий. Ўзи гўрковлик қилади... Тирикчилиги ўтмаганидан битта машинани ижарага олиб киракашлик қилиб юрувди. Агар судда унинг бир кўзи йўқлиги юзага чиқса ҳайдаш гувоҳномасидан маҳрум қилинади. Нима қилай, ўғай укам... Ўзи гўрковлик қилади...

Ҳалиги одам бу гапни икки марта айтди, икковини ҳам ўша – ўғай укаси эшитиб турарди. Бундан мен ноқулай аҳволга тушдим.

– Энди, оғайни, ўғай бўлса ҳам укангиз экан. Укам деяверинг,– дедим мен.

Бу гапни эшитган ҳалиги бир кўзли одам менга миннатдорчилик билан қараб қўйгандай бўлди.

– Ҳа, укам...– деди ҳалиги одам. – Мен фалон қўшма корхонада ишлайман. Яхшиси, даъвонгизни қайтариб олсангизу биз машинангизни тузаттириб берсак...

– И-е, ахир, мен ўшандаёқ айтгандим-ку, менга машинам тузалса бўлди,– дедим мен.

Биз суд маҳкамаси бошланиши билан ўзаро келишганимизни айтдик. Кейин ўша бир кўзли гўрков йигитнинг ўғай акаси (акаси) машинамни тузаттириб берди. Кейин мен уларни кўрмадим. Бир кўзли гўрков билан ўша тўқнашганим етар.

ТУХУМИ СИНГАН ОШИҚ

Юқоридаги сарлавҳани ўқиган ҳар қандай китобхоннинг лаби–лунжи кулгига мойил бўла бошлаши турган гап. Аммо бу ҳикояни ёзиш ва унга асос бўлган воқеанинг ўзини эслаш мен учун қанчалик оғир эканлигини мен ва яқинларим билади холос. Чунки ўшанда менинг ҳаёт тарзим ва қисматим бутунлай бошқача бўлиб кетишига бир баҳя қолган эди...

Ғира–ширани ёмон кўраман. Ғира–шира ё ёруғ эмас, ё қоронғу эмас дегани бўлади. Яъни, бунақа пайтда одам (айниқса у рулда бўлса) на кундузчасига ва на тунчасига иш тутолмай иккиланиб қолади, кўп ёмон ишлар, фалокатлар шунақа пайтда содир бўлади.

Ўшанда ҳам ғира–шира эди. Олой бозори томондан келаётган эдим, мақсадим уйга кетиш эди. Аммо йўлда бир йигит қўл кўтариб қолди, Чопонота томонга олиб бориб қўйишимни сўради, мен рози бўлиб қўйибман. (Ахир, чучварадан мақсад гўшт емоқ бўлганидек, киракашликдан мақсад ҳам пул ишламоқ бўлади–да, камдан–кам киракаш тайёр йўловчига рад жавобини беради). Навоий кўчасидан бормоқчи бўлдим, чунки шу ёкнинг йўли текисроқ эди. Чорсидан ўтаётганимда рўпарага, яъни бизга йўл очик, кўк чироқ шундоққина ёник, чап томонга бурилувчи машиналар тўхтаб туришарди.. Мен чорроҳадан қизил чироқ ёнмасдан тезроқ ўтиб олай деган хаёлда тезликни бироз оширдим. Аммо шу пайт... Аммо шу пайт бир шарпа чап томонда тўхтаб турган машиналар олдидан, яъни менга кўринмай машинанинг олдидан югуриб ўтиб қолса бўладими?! У

шундай тўсатдан пайдо бўлди ва тез югуриб ўтди–ки, мен ниманидир «лип» этганини сездим холос. Аммо яна нимадир «шарт!» этди ва мен шундай машинаминг ўнг томони – ёнгинасига бир одамнинг гупуллаб йиқилганини сездим. Ҳа, мен одамни уриб юборган эдим...

Мен бу ҳикояни анчагача ёзолмай, «ёзайми, ёзмайми», деб иккиланиб юрдим ва уни ўша воқеадан бир йилча ўтгандан сўнг ёзишга журъат этаяпман. Аммо ўша кун, ўша ҳолатимни эсласам ҳамон юрагим орқамга тортиб, этим жимиралиб кетади. Чунки, менинг ҳаётим бутунлай бошқача бўлиб кетишига (аниқроқ айтганда, жазоланиб, қамалиб кетишимга ва ўз севган касбимдан – ёзувчиликдан ҳам маҳрум бўлишимга) бир баҳя, яна ҳам аниқроқ қилимб айтганимда бир неча дақиқа, масофа маъносида эса бир неча сантиметр қолган эди. Аммо буларни ҳам кейин билдим, ўша дақиқада эса...

Ўша дақиқада эса мен мудҳиш бир иш юз берганлигини, машинам одамни уриб юборганлигини сездим ва таққа тўхтадим. Машинамдан шартта тушиб қарасам йўл четроғида битта одам, яқинроқ– келиб қарасам – ёшгина бир йигит ётибди, тўғрироғи қимирлаб ўрнидан кўзғоляпти. «Хайрият, тирик экан...» Бундай шароитга тушган ҳар қандай ҳайдовчига ўзи уриб юборган одамнинг тирик–ўликлиги энг муҳим нарса. Хайрият, йигитча тирик, ўрнидан кўзғолмоқчи бўляпти. Мен унга қараб шошилдим:

– Нимага югурасан–а, болам!

Аниқ эсимда бор, шу сўзларни айтдим, негаки, мен ҳақ эдим, у менга кўринмасдан машинам олдидан югуриб ўтди. Шундай дедиму йигитчага ёрдамлашдим, у ёшгина эди, ўрнидан турди, аммо бошини ушлаб турар, қўллари эса... қон эди.

– Нима бўлди, қаттиқ тегдими?

– Бошим...– деди ҳалиги бола.

Мен болани суяб машинамга ўтқазга бошладим. Бир зумда атрофимизни тамошабинлар ўраб олди. Қаердандир автомобил ҳаракати нозири пайдо бўлди.

– Нима гап?

Мен бўлган воқеани айтдим.

– Жабрланганни қаерга олиб кетаяпсиз?

– Тез ёрдам кўрсатиш учун касалхонага–да,– дедим мен.

– Тўғри қилаяпсиз, кетдик,– деди нозир менинг машинамга ўтиратуриб. Ҳа, айтгандай, бундан олдин у болани ва қаери теккан экан, деб машинамни қараб чиқди. Боланинг боши бирорз жароҳатланибди, аммо машинамнинг бирор жойи букилмаган, афтидан бола чопиб ўтаётганда унга орқани кўриш учун ишлатиладиган ён ойнанинг бир чети сал тегибди холос.

Энди қўзғаламиз десак йигитча «қоғоз халтам бор эди», деб қолди. Мен ерда ётган қора халтани кўрдиму, тушиб олдим, аммо ундан нималардир оқиб ётарди.

– Нима бу?

– Тухум,– деди йигитча.

– Тухумнинг синибди–ку,– дедим мен. Тамошабинлардан биттаси эса:

– Э, ташлаворинг тухумини, ўзи тирик қолганига шукур қилсин!– деди.

– Ўзи айбдор, машинанинг олдидан югуриб ўтди...– деди иккинчиси.

– Кетдик,– деди машинамга ўтирган нозир. Машинамдаги олдинги йўловчим тушиб қолмоқчи эди, мен ундан воқеага гувоҳ бўлишини илтимос қилдим. У машинамиз кўк чирокқа ўтганлигини, бола эса унинг

олдидан тез югуриб ўтганлигини тасдиқлади.

– Кейин аниқлаймиз, олдин болага тез ёрдам кўрсатайлик,— деди нозир ва биз кўзғолдик. Шифохонага қараб бораяпмизу ичимни ит тирнайди: ишқилиб, жароҳати қаттиқ бўлмасин—да... Ана энди бошланади, уни даволаш, ундан кейин тергов, суд... Наҳотки қамалиб кетсам—а? Ишим нима бўлади, ижодим нима бўлади? Ана шунақа ғамгин хаёллар билан кетиб борарканман, бирдан... муъжиза юз берди:

– Мен касалхонага бормайман,— деб қолди ҳалиги йигитча.

– Нега?— деб ҳайрон бўлди унинг ёнида ўтирган нозир.

– Боришни хоҳламайман,— деди ҳалиги йигитча. – Менга ҳеч нарса қилгани йўқ...

– Бошинг—чи?— деб сўради нозир.

– Бошимга сал тегди холос, ўтиб кетади,— деди йигитча. – бу амакимда айб йўқ, ўзим югуриб ўтдим.

– Барибир текшириш керак, сен даволанишинг керак,— деди нозир.

– Йўқ бормайман, менинг ҳеч қандай даъвом йўқ,— деб туриб олди йигитча.

– Ёнингда хужжатинг борми ўзи? – деди нозир.

– Хужжатим ҳам йўқ,— деди йигитча.

– Қаердан келгансан ўзи?

– Намангандан,— деди йигитча.

– Нима учун келгансан Тошкентга?

– Нимага бўларди, ишлагани—да...

Бу гаплардан нозирнинг боши қотди. Кейин йигитчага: «Кейинроқ даъво қилиб юрмайсанми?»— деб сўради, у «йўқ», деди. Шундан кейин у:

– Қизиқ, одамларга машина сал тегиб кетса бирон нарса

ундириш учун касалхонага ётиб олишади, уриб олган хайдовчиларни роса «соғиб ичишади». Сизнинг бахтингиз бор экан, амаки,,– деди ва йигитчадан:

– Қаёққа кетаётган эдинг? – деб сўрашди.

– Яхши кўрган қизимни кўргани,,– деб жавоб қилди у.

– Буёғи ҳам зўр экану,,– деб бошини қашиди нозир. – Майли, омадингни берсин. Энди машинанинг олдидан югуриб ўтмагин, хўбми?

Кейин менга қараб:

– Амаки, бу ошиққа синган тухумларини олиб берасиз–да, энди,,– деб менга рухсат бериб юборди нозир йигит.

Кўриб турибсизки, бу савол–жавоблар мени хаётга қайтадан қайтаргандай бўлди. Мен йўл–йўлакай очиқ турган дўконга кириб халиги йигитчага синган тухумларини олиб бериб, севган қизи яшайдиган кўп қаватли уй олдига олиб бориб қўйдим, кейин йўловчимни ҳам манзилига етказдим ва яратганга минг шукрки, даҳшатли бир фалокатдан шу тарзда омон қолдим. Гоҳ–гоҳ ўша машъум кунни ва ўша ажойиб йигитчани хаёлимга келтираман:

Саломат бормисан, тухуми синган ошиқ?

(Минг шукурки хикоямнинг охири барибир кулгилироқ тугади. Ҳаммани ҳам кулгуга етказсин).

КИРАКАШЛИККА ҚЎЙИЛГАН КРИЛОВЧА НУҚТА

Киракашлик аслида қачон ва қандай бошланган экан-а? Балки биздан неча минг-миллион йил олдин ўтган аждодимиз бирор чарчаган одамни маълум бир ҳақ эвазига, эҳтимол бир парча тери ёки бир тишлам мамонт гўшти олиб

бирор жойга кўтариб олиб бориб ёки бирор сувдан ўтказиб кўйгандир? Бу ҳақда қадимги ривоят ҳикоятларда, афсуски, ҳеч нарса дейилмаган. Аммо бу касбнинг қадимчилиги ҳеч қандай шак-шубҳа йўқ. Негаки, одамзоднинг оғирини енгил, узоғини яқин қилиш илгаритдан жуда зарур иш ҳисобланиб келингани аниқ. Одамзод жониворларни кўлга ўргатиб бу ишга жалб этгунга қадар бу ишни ўзи бажариб келганлиги ҳам рост. Буни Ҳиндистондаги ўзини аравага кўшиб олиб, дикирлаганича кўчада одам ташувчи рикшалар мисолида ўз кўзим билан кўрганман. Тарихда махсус қуллар подшою маликалар, бошқа ҳукмдорларни ҳам тахти равонга солиб елкаларида кўтариб юрганликлари ҳам рост. Ўтган йили Маккаю Мадинага қилган сафаримда айрим зиёратчиларнинг пул эвазига Каъбани ана шунақа тахти равонда тавоф қилаётганликларини ҳам кўрдим. Одамзод табиатда юрган от, эшак, хачир, филу туяларни ўз кўлига ўргатиб кейин эса улардан одамлару юкларни ташишда фойдалана бошлагандан кейин киракашлик роса авжига минган. Бу хилдаги киракашлик неча-неча асрлар давом этиб келган. Кейинчалик, одамзод машина, поезд, самолёт, кема кабиларни ихтиро қилди – ана кўринг энди киракашликни! Бу борада изланишлар, ихтиролар тўхтагани йўқ, яқинда ғарблик серпул корчалонлардан бир нечтаси неча-неча миллион долларлар эвазига ракеталарга тушиб кенг коинотни сайр қилиб қайтишди. Ҳали ажаб эмаски, бу соҳада ҳам киракашлик йўлга кўйилиб кетса-ю, кўча-кўйларда:

- Хўш, қайси сайёрага борасиз?
- Ойгами, ўтиринг, бир зумда элтиб кўямиз...
- Марсгами? Узоқроғу, лекин пулини келишсак олиб бориб кўямиз...–каби келишувлар янграб қолса ажаб эмас.

Аммо ҳали-ҳозиран киракашликнинг асосий воситаси машина бўлиб турибди. Улар ҳам ҳар хил – янги чиққан «Тико», «Нексия» кабиларнинг ҳозирча ошиғи олчи, «Жигули» ҳам ёмон эмас, яраб турибди, аммо «Москвичу» «Волга» каби оғир карвон, бензинни кўп «ейдиган» машиналарнинг бозори касод, эгаларининг қовоқлари осилган, кирадан топган пуллари машиналарини тўйғазишга етмасдан ғирт хуноб. Аммо, чекингга тушса чекчайма, деганларидек ҳаркимнинг ризқи. Илгарилару унча-мунча одам кира қилишни ўзига ор деб биларди, манови бозор иқтисоди деган нарса келди-ю киракашлар ёмғирдан кейин бодраб чиққан кўзиқоринлардек кўпайиб кетишди. Бир хиллари бирор бекат олдидаги майдончада эртадан кечгача мўлтайиб йўловчи кутса, бошқа эпчилроқ, машинаси янгироқлари кўчама-кўча физиллаб кўзи олма териб мижоз қидиради. Кўчада кетаётган одам ноҳосдан бурнини қоқмоқчи бўлиб қўлини сал қимирлатса бас – шу заҳоти олдида тўртта машина «ғийқ» этиб тўхтайтиди. Илгарилари йўловчи билан «Қанча берасиз?», «Йўғ-е, бу кам, шунча берасиз», «Бензин ҳам ҳар ҳафтада ошиб турибди-да» қабалида «савдо» бўларди, энди унақага вақт йўқ, орқадаги «илиб» кетади: «Бўпти, ўтиринг». Кечгача Ҳолоқунинг итидай шаҳар кўчаларида изғисангиз бензинга яраша пул ё топасиз, ё тополмасдан шоферчасига сўқиниб уйга қайтасиз. Бунинг устига автомобил назорати ходимлари-ю солиқчилар ҳам бор. Уларнинг қўлига тушдингизми – тамом, бир зумда шилинасиз-қўясиз. Аммо чидаганга чиқарган, киракашликни эплаган одам қилади. Шулар қатори каминаю камтарин ҳам бир ёғи тижорату бир ёғи зиёрат деганларидек бу ҳунарнинг ёни-веридан бироз, баҳоли қудрат ўтиб кўрдик. Ёмон бўлмади, ишқилиб бир нима ортгирмасам ҳам

машинамга бензин ўзидан чиқиб турди, энг муҳими гул баҳона – дийдор ғанимат деганларидек, турли хил одамлар билан учрашиб, ҳаёт деган улкан дунёнинг дарчасидан бирозмўралагандек бўлди.

Аммо ҳар нарсанинг ҳам вақти-соати, ибтидоси-ю интиҳоси бўлади. Шунга ўхшаб, бир вақт қарасак бу касбу хунарга жуда мукка тушиб кетадигандаймиз. Ахир, яратганга минг қатла шукурки, худо берган ўз касбимиз, ўз йўлимиз бор. Бир марта мижоз таллашиб қолганимизда пихини ёрган киракаш шофёрлардан биттаси менга қараб:

– Кўриб турибман, сизнинг бошқа касбингиз ҳам бор, киракашлик шунчалик эрмакка ўхшайди. Шундай экан, нима қиласиз бошқаларнинг ризқига шерик бўлиб? Ҳам ўқни, ҳам ...ни ураман деб!– қабалида қатиққина гап-сўз қилган эди. Ўша пайтда бу гапларга хафа бўлиб эгасига бундан баттарини қайтарган ва «алам қилсин!» деб мижозини олиб кетиб қолган эдим. Кейин ўйлаб кўрсам ўша тажанг киракаш ҳақ экан, ахир, улар шу йўл билан тирикчилик қилишади, бола-чақа боқишади. Биз эса, минг шукр, киракашликнинг пулига қараб қолганимиз йўқ. Яъни айтадиган бўлсак ўша ўзимизнинг «ўқи»миз ўзимизга-ю, бошқаси ўз эгаларига бўлақолсин. Шундай экан, ҳар ким ўз ишини, ўз касбини қилгани дуруст эмасми? Рус масалчиси Крилов бу ҳақда:

Иш чатокдир, гар этикдўз сомса пиширса,
Сомсапаз-чи. қўлда бигиз – косиблик қилса,
Бунақада иш орқага кетиши тайин,

деб бежиз айтмаган-да. Шундай қилиб, ҳурматли китобхон, биз бу касбни йиғиштирдик, Тошкент кўчаларида

олазарак бўлиб йўловчи қидириб юрган киракашлар сони биттага камайди. Аммо ушбу антиқа касб орқали ажойиб ҳамюртларим – содда, софдил, самимий инсонлар билан танишиб, улар билан суҳбатлашиб, ғаму ташвишларига шерик бўлиб ушбу китобни ёзиш насиб этганлиги учун бу касбдан ўла-ўлгунча миннатдорман.